محسن

د قرآني زده کړې او پوهنې لړۍ

۲۳

محسن تفسیر

له قرآنه یو څرک

۱ـ د «محمد» سورة

Ketabton.com

لیک او څېړنه :

احمد حسین «عنایت»

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ناس سورة تشریح
لیک او څېړنه:
احمد حسین عنایت

بسم الله الرحمن الرحیم

د لوراند او لورین الله په نامه

سورة الفاتحه

د حمد سورة (۱)

سریزه: د «حمد» سورة مکي دی چې (۷) آیتونه یوه رکوع لري، په تلاوت کې لومړی او په نزول کې پنځم سورة دی د «مدثر» له سورة څخه وروسته نازل شوی دی. ددې سورة نوم «حمد» دی چې د هغه له دویم آیت څخه اخیستل شوی دی، څرنګه چې د قرآن په پیل کې ځای لري، دې سورة ته «سورة الفاتحه» یا فاتحة الکتاب هم وایي. ددې سورة نور نومونه هم شته چې تر دیرشو نومونو پورې ګڼل شوي دي.

دا سورة د بعثت په ډېر ړومبي پړاو کې نازل شوی دی. بلکې له ډېرو معتبرو روایتونو څخه ځرګندیږي چې دا سورة تر ټولو ړومبنی بشپړ سورة دی، چې پر رسول اکرم^(ص) نازل شوی دی، تر دې مخکې یوازې ېېل ېېل آیتونو نازل شوي ول چې د علق سورة، مزمل سورة، او مدثر سورة او په نورو سورتونو کې شامل دي.

«بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ» چې د قرآن د ټولو سورتونو په پیل کې لیکل کېږي او د قران عظیم الشان هر سورة پرې پیل کېږي د لومړي ځل لپاره ددې سورة سره مل د هغه د پیل آیت په توګه نازل شوی دی او د سورة الفاتحه د اوه ګونو آیتونو څخه د یو آیت په توګه ګڼل کېږي. په داسې حال کې چې په نورو سورتونو کې د آیتونو په ړ کې نه ګڼل کېږي. دې سورة ته په قرآن کې «سبع مثاني» هم ویل شوی او پر پیغمبر اکرم ^(ص) د قرآن تر څنګ د ځانګړې او خپلواک نزول په عنوان مطرح شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سورة د منځپانګې چورلیځ او

له ورپسې سورة (بقره) سره يې اړيکه:

د حمد او بقره دوو سورتونو تر منځ د اړيکې او هم غږې تشريح له يو اړخه آسان دی او له بل لورې ناشونی چار دی، دا ځکه چې:

لومړی سورة په ډېره لنډيزه او مؤجزه بڼه ټول قرآن په خپل ځان کې نغاړلی او خلاصه کړی او اوه آيتونه يې د اوو اړوندو بندونو په عنوان په ځانګړې او خپلواکه توګه د قرآن عظيم الشان تر څنګ ذکر شوي دي: «وَلَقَدْ آتَيْنَاكَ سَبْعًا مِنَ الْمَثَانِي وَالْقُرْآنَ الْعَظِيمَ» [حجر۸۷(۱۵:۸۷)]. او په تحقيق تاته مو «سبع مثاني» [= د حمد سورة له اوو پخپلو کې اړوندو او يو بل ته د سريزې په توګه تکرارېدونکو آيتونو سره] او قرآن عظيم در کړ.

او دويم سورة چې د قرآن تر ټولو مفصل او پراخ سورة دی. او د لومړي په نسبت ډېر ستر او د هغه کابو دوه سوه چنده حجم لري.

آسان دی له دې لامله چې د حمد په سورة کې ټولې مطرح شوې موضوع ګانې د بقره په سورة کې له ډېر تفصيل سره مونډل کيدی شي، او ناشونتيا يې له دې لامله ده چې د داسې اجمال د تفصيل درک او پوهه، د قرآن پېژنې او پوهنې د واقعي او ريښتينو وړ او قابلو، پوهو او اهل کسانو کار دی. خو که غوښتي مو وي، په سطحي او ظاهري توګه او د خپل ناقص او نيمګړي فهم په بريد کې، ددې دوو سورتونو له يو بل سره د څنګ په څنګ ځای نيولو حکمت او د هغوی تر منځ د اړيکې او نښتلو وجه ومومو، چې له لومړي سورة څخه ورپسې سورة ته د بحث د محور غځوونکی دی، بايد د هغوی تر منځ مشترک فصل ته يوه کتنه وکړو.

د حمد په سورة کې د هاغه خدای له ستاينې وروسته چې د عالميانو پالونکی څښتن دی او د عام او خاص رحمت خاوند او د جزا د ورځې مالک

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی، له هغه سره ژمنه، تړون او پیمان کوو چې یوازې هغه ونمانځو [هغه ته مطلق تسليم او مطيع اوسو نه نورو ته] او يوازې له هغه مرسته وغواړو، په عوض کې ترې غواړو چې موږ «صراط المستقيم» ته «هدايت» کړي، د هاغو کسانو لارې ته چې هغوی ته يې نعمت ورکړی [لکه: پيغمبران، صديقين، شهداء او صالحين] نه تر غضب لاندې واقع شوو [لکه يهود] او نه د لار ورکو [لکه نصارى].

په دې ترتيب د لوستونکي په ذهن کې ددې سورة وروستی انځور د «هدايت غوښتنه» ده. د بقره سورة کې خدای تعالی پرته له کوم ځنډه پرله پسې دې غوښتنې ته ځواب وايي او هغه لار او طريقه پکې څرګندوي، او وايي؛ چې هدايت څنګه موندل کېږي.

دا کتاب چې په «حقانيت» کې يې هيڅ شک او ترديد نشته، دا هماغه هدايت دی [چې تاسو يې غواړئ] په دې شرط چې تقوی ولرئ «ذَٰلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِلْمُتَّقِينَ.» [بقره۲(۲:۲)]. دا کتاب چې [د خدای کلام دی] په دې کې هيڅ شک نشته، متقيانو [او پروا کوونکو] ته هدايت کوونکی [او راهبر دی] دی.

د تقوا ډګرونه او زمينې هم دا ډول شرح کوي:

۱ – ايمان په غيب [له خپلو عيني او علمي مشهوداتو پورته په حقيقتونو باور کول]

۲ – د صلوة اقامه کول [د دنيائي اربابانو پر ځای خدای تعالی ته مخ کول او پر خپل ځان نه مغروريدل او نه تکيه کول].

۳ – له روزيو انفاق کول [د سختی، امساک، دنيا پالني، خسيس توب او ځان غوښتنې پر ځای].

۴ – پر ټولو هاغو ځيزونو چې پر پيغمبرانو نازل شوي ايمان درلودل [د نورو شريعتونو له متدينينو سره د ديني تعصب، رقابت او دښمنۍ پرځای].

۵ – پر آخرت يقين کول[د دنيا پالنې پر وړاندې] ...

(c) ketabton.com: The Digital Library

او ورپسې زیاتوي دوی د ربوبي هدایت پر لار دي او واقعي رستګاران او بـریالي دي «أُولَئِكَ عَـلَى هُـدًى مِنْ رَبِّـهِـمْ وَأُولَئِكَ هُـمُ الْمُـفْلِـحُونَ.». [بقره۵(۲:۵)]. دوی د خپل پالونکي ښتن له لورې پر هدایت [روان] دي او همدوی ژغورل شوي بریالي دي.

همدا راز د بقره سورة په متن کې یې «مغضوب علیهم» او «ضالین»؛ چې معمولاً ویل کېږي یهود او نصارى دي، په تفصیل معرفي کړي او د هغوی نېک او بد خصلتونه یې د مؤمنینو د عبرت لپاره شرحه کړي دي.

که د قرآن سورتونه پر دایروي لیکه ځای پر ځای شي د حمد له سـورة څخه مخکې د ناس سورة چې د قرآن د پای سورة دی ځای نیسـي نو پر دې ترتیب پر دایروي لیکه د حمد له سـورة څخه مخکې د ناس سـورة دی، نو که په ځیر ورته پاملرنه وکړو؛ د قرآن لومړی سـورة [حمد] د «ناس» له سـورة سره هم یوه ظریفه او غوریالې اړیکه لري، چې د وینا چورلیز یې، په هر دواړو سورتونو کې د خدای تعالی پر ربوبیت، الوهیت او مالکیت څرخي؛

د ناس په سورة کې: قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ. مَلِكِ النَّاسِ. إِلَهِ النَّاسِ....

او د حمد په سورة کې: «بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ. الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ. الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ. مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ ...».

په دې ترتیب د قرآن کریم پیل او پایله له یوه حقیقته خبره کوي چې؛ خالص «توحید» دی، او د الوهیت، ربوبیت او مالکیت پر محور څرخي.

د حمد سـورة په حقیقت کې یوه دعا ده چې خدای تعالی یې هر هغه انســان ته ور زده کوي، چې غواړي دا کتاب پیل کړي او له دې کتابه د هدایت موندلو په بهیر کې، ودې او تکامل ته ورسېږي. انسان فطرتاً د دعا په توسه هاغـه څه غـواړي چې په جدي توګـه اړتیا ورته لري او لـه هاغه چا یې غـواړي چـې د ورکـړې؛ اختیار او صلاحـیت ولري. نو قرآن په پیل کې ددې دُعـا په تعلیم ورکـولو سره ګـواکې انسان ته دا تلقین ورکـوي چې هغه دې دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتاب د سمې لارې د لټولو لپاره ولولي، او دا زده کړي چې د علم او آګاهۍ سرچينه «رب العالمين» دی، نو ځکه دې له هغه څخه د «هدايت» له غوښتنې سره، د قرآن په لوستلو پيل وکړي. پر دې مضـمون تر پوهېدو وروسـته دا خبره په واضـحه توګه ځرګندېږي چې د قرآن او فاتحه سـورة تر منځ حقيقي اړيکه يوازې د کـتاب او لړليک يا کتاب او پيليزې په بڼه نـه ده بلکې د دُعا او دُعا د ځواب په بڼه هم ده. يعنې د فـاتحه سورة د بنده لـه لورې يوه دُعا ده، او قـرآن د خـدای لـه لورې د دُعـا ځـواب دی. بنده دُعـا کوي چې؛ ای پالونکی څښتنه ماته د سمې لارې «هدايت» وکړه! په ځواب کې پالونکی څښتن ټول قرآن د هغه مخې ته ږدي چې: دادی هغه هدايت، راهبري او پر لار بوونه؛ د کومې چې تا يې غوښتنه کړې ده.

ټول قرآنکريم د الله تعالی خبره زمونږ سره ده، خو دا سورة زمونږ خبره له الله تعالی سره ده! ښايي همدغه لامل وي چې د حمد سورة هم د قرآنکريم برخه او هم له هغه څخه بيل دی. په نورو سورتونو کې الله تعالی له اُمتونو او انبياؤ، راتلونکې او آخرت او له نيکو او بدو عملونو خبره کوي، خو په دې سورة کې را زده کوي چې مونږ څنګه له هغه سره خبرې وکړو.

د سورة متن او د لُغتونو ترجمه:

بِسْـمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ﴿۱﴾ الْحَمْـدُ لِلَّـهِ رَبِّ الْعَـالَمِينَ ﴿۲﴾ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ﴿۳﴾ مَـالِـكِ يَوْمِ الـدِّينِ ﴿۴﴾ إِيَّـاكَ نَعْبُدُ وَ إِيَّـاكَ نَسْـتَعِينُ ﴿۵﴾ اهْـدِنَـا الصِّـرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ ﴿۶﴾ صِرَاطَ الَّـــــذِينَ أَنْعَمْـتَ عَلَيْهِمْ غَيرِ الْـمَـغْـضُـــوبِ عَـلَـيْـهِـمْ وَلَا الضَّالِّينَ ﴿۷﴾		اسْمِ = نوم، نامه – الرَّحْمَنِ = ښښونکی، لوراند، د عام رحمت لرونکی – الرَّحِيمِ = مهربان، لورين، د خاص رحمت لرونکی – الْحَمْدُ = ستاينه، ستايش – لِـ = لپاره، مخصوص، ځانګړې – رَبِّ الْعَالَمِينَ = د جهانونو پالونکی څښتن، د ټولو کايناتو پالونکی څښتن، د دواړو جهانونو پالونکی څښتن – مَالِكِ = مالک، څښتن، خاوند – يَوْمِ = ورځ، مهال، وخت، پېر – الدِّينِ = جزاء، اجرت، پايله، بَدْله – إِيَّاكَ = يوازې ستا – نَعْبُدُ = نمانځنه کوو، عبادت کوو، بنده ګي کوو – نَسْتَعِينُ = مرسته غواړو، کومک غواړو – اهْدِ = هدايت وکړه، راهبري وکړه، بوزه – نَا = موږ لره – الصِّـرَاطَ = لار، لويه سمه لار، واټ – الْمُسْتَقِيمَ – سم، نېغ – الَّـذِينَ = هغه کسان چې – أَنْعَمْتَ = نعمت دې ورکړی، انعام دې کړی، لورينه کړې تا – عَلَيْهِمْ = پر هغوی – غَيْرِ = نه، پرته له – الْمَغْضُوبِ = تر خشم لاندې، غضب پرې شوی – لَا = نه – الضَّالِّينَ = لار ورکي، ګمراهان –

(c) ketabton.com: The Digital Library

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ﴿١﴾

[پيل کوم] په نامه[(١)] د اللّه[(٢)] چې رحمان [لوراند] او رحيم[(٣)] [لورين] دی. [پر عامو او خاصو د رحمت خپرونکي خدای په نامه]

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٢﴾

حمد[(٤)] [= منني او ستاينې] په ټولېزه توګه يوازې د الله لپاره دي چې ربّ[(٥)] [پالونکی خښتن/ د واک او اختيار خاوند] د جهانونو دی [= نړی پال خدای].

الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ﴿٣﴾

[هماغه لورين او لوراند خدی] پر عامو او خاصو[(٦)] د رحمت خپرونکی

بِسْمِ	اللَّهِ	الرَّحْمَنِ	الرَّحِيمِ	الْحَمْدُ	لِلَّهِ
په نامه د	اللّه	[د] لوراند	[او] لورين	ستاينه او منه	د خدای لپاره

رَبِّ	الْعَالَمِينَ	الرَّحْمَنِ	الرَّحِيمِ
پالونکی خښتن	جهانونه [کاينات]	[په عامه توګه] رحمت کوونکی او بښونکی [لوراند]	[په خاصه توګه] مهربان او رحمت کوونکی [لورين]

له (١ – ٣) آيتونو د مفرداتو لنډه تشريح:

١ - اسم هماغه عنوان، علامت (نښه) او لفظ دی چې پر اشخاصو، وګړو، څيزونو او پر مادي او غير مادي توکو او چارو اينښوول کيږي تر څو ماهيت يي له نورو م شخص، جلا او ويپژندل شي دا د تفاوتونو، توپيرونو او فرقونو د ت شخيص او پيژندنې لپاره د هويت ټاکنه ده چې له مغزي فعل (کړنو) او انفعالاتو سره سرته رسيږي. اسم (نوم) اينبوونه کولی شي دوه حالته پيدا کړي:

الف) بې محتوا (تش) ; لکه يو نوم چې د خپلو ماشومانو (بچيانو) لپاره په خپله خوښه او سليقه غوره کوو، يا هاغه نقش او اغيزې چې په خپلو انګېرنو، سوچ او خيال کې د پربستو، قديسينو، بتانو، طاغوتانو او... لپاره قايلېږو. قرآن دغه خيالي انګېرنې له ځانه را ايستل شوي نومونه چې ملتونه يي جوړوي ګڼلي دي: «...أَسْمَاءٍ سَمَّيْتُمُوهَا أَنتُمْ وَآبَاؤُكُم...» «...آيا له ما سره د هاغو نومونو [= صفتونو او د خپلو معبودانو د نومونو په اړه] په اړه شخړه کوئ چې پخپله يا نيکونو مو جوړ کړي دي...» [اعراف٧١(٧١: ٧)، يوسف٤٠(٤٠: ١٢)، رعد ٣٣ (٣٣: ١٣)، نجم٢٣(٢٣:٥٣) او ٢٧ (٢٧: ٥٣)] .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب) له محتوا سره (ډک)؛ په داسې ډول دی چې د يو څيز يا يو چا واقعي هويت څرګند کړي، دې ته وايي سم نوم ((اسم له مُسَمّی سره)). که په قرآنکريم کې راغلي دي چې خدای تعالی ټول اسماء آدم ته زده کړل، دا څرګنده ده چې دا د بې مسمّی الفاظو او اسمائو (نومونو) زده کړه نه وه او نه ده ، بلکې په نړۍ کې د ټولو څيزونو د ماهيت د شناخت او پيژندنې بالقوه استعداد او ورتيا يې د هغه په بنسټ او خټه کې کېښود.

په قرآن کې راغلي دي چې د يحيیٰ نوم چې له دې تر مخه پر چا نه وو ايښوول شوی، د هغه په اړه د خدای تعالی له لورې، پرښتو د هغه پلار زکريا ته بشارت (زيری) ورکړ: «يَا زَكَرِيَّا إِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلَامٍ اسْمُهُ يَحْيَى لَمْ نَجْعَل لَّهُ مِن قَبْلُ سَمِيًّا» [ددې دعا له قبلېدو سره، پرښتو پرې غږ وکړ] ای زکريا، موږ تاته د يو هلک زيری درکوو، چې نوم يې يحيیٰ دی چې تر هغه مخکې مو هيڅوک له داسې ځانګړتياو سره نه وو نومولي.» [مريم۷(۱۹:۷)]. يحيی د حَیّ [حيات، ژوند] له ريښې، د بني اسرائيلو لپاره د يحيی په ژوند ښونکي او بدلون راوړونکي شتون دلالت کاوه او هم هاغه وو چې د عيسی مسيح د رسالت لپاره يې ډګر برابر کړ، د مسيح نوم هم پرښتو مريم ته ابلاغ کړی وو: « إِذْ قَالَتِ الْمَلَائِكَةُ يَا مَرْيَمُ إِنَّ اللَّهَ يُبَشِّرُكِ بِكَلِمَةٍ مِنْهُ اسْمُهُ الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ...» [آل عمران۴۵(۳:۴۵)]. او همدا راز نومونه: موسی [له اوبو نيول شوی]، عيسی، مريم، انجيل او ... ټول د واقعي ماهيت معرفي کوونکي دي. او همدا راز «اسماء الحسنی» [د خدای نيک نومونه] چې هر يو د خدای تعالی په يو صفت دلالت کوي او په دې سورة کې تر ټولو غوره ته، يا يو له تر ټولو غوره ته چې «رحمت» دی په دوو بڼو د «رحمانيّت» او «رحيميّت» په توګه ورته نغوته کوي.

۲ – «الله» د خدای تعالی د ذات اسم دی، نور نومونه چې له هغه پېژنو، ټول د هغه صفتونه دي. هر انسان هم په خپله پيژندپاڼه کې يو ټاکلی نوم لري، خو نيک او بد واقعي صفتونه هم لري چې د هغه د شخصيت معرّف دي. ډيری وګړي «اللّه» د خپل خالق په توګه مني، او يوازې د خدای تعالی په وجود باور لري بېله دې چې قلبي اړيکې يې ورسره جوړې کړي وي. چې دا مهمه ظريفه اشاره او نکته په همدې خدای باوری يا الهي عدالت او عبادت کې نغښتې ده.

پوهيږو چې په نړۍ کې ډير ستر کهکشونونه شتون لري چې زموږ او د هغوی تر منځ هيڅ راز اړيکه شتون نه لري موږ يوازې د هغوي په شتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

باور لرو، په عين ترتيب يو ډول د خدای پيژندنه هم شتون لري چې په همدې بريد کې يعنې؛ تش په باور درلودلو کې خلاصه کيږي، خو د «بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ» جمله مونږ پوهوي، چې هغه چا چې مونږ خلق کړي يو، زمونږ په نسبت بې تفاوته نه دی، د هغه رحمت لکه د لمر د نور او وړانگو په څير د هستۍ پر جهان او پر مونږ باندې ځليږي.

قرآن د تمثيل په مقام کې وايي «اللّهُ نُورُالسَّمَاوَاتِ وَالْاَرْضِ...» [نور۳۵(۲۴:۳۵)] «اللّه د آسمانونو او ځمکې نُور دی». که نُور نه وي ټول څيزونه به په تياره او چوپتيا کې وي. که د هغه تودوخه نه وي هيڅ ژوند به شتون و نلري، زمونږ او د خدای تعالی اړيکه ډېره نږدې ده او هرمهال او هره شيبه د هغه په رحمت کې يو. که يوه شيبه هم د رحمت لمر زمونږ څخه وگرزول شي، نو نشت او فنا ته ځو.

۳ – د خدای تعالی رحمت پر مورږ دوه جلوې او ځلاوې لري؛ «رحمٰن» او «رحيم»؛ رحمٰن، د الله تعالی عام رحمت د ټولو لپاره دی، لکه د نور د وړانگو او د لمر د تودوخې په څېر چې د ځمکې پر ټولو ځايونو يو شان لگېږي، دا «يو اړخيز» رحمت دی، خو رحيميّت يي، « دوه اړخيز» رحمت دی؛ لکه د مځکې د هرې ټوټې په څېر چې د جذب د ډېرې وړتيا په نسبت، ډېر زيات نور او تودوخه اخلي. تيرې او ډبرې د لمر نور ډير لږ جذبوي او ډير زيات منعکس کوي، خو اوبه او خاوره او دښتې او ځنگلونه، خورا ډير نور او تودوخه جذبوي.

«رحيم» د الله خاص رحمت دی؛ په هاغه نسبت چې بندگان خپل ځان څومره ډير د هغه رحمت ته برابر کړي، هغوی ته هغومره ډير رحمت رسيږي. لکه د ښوونکي په څير چې ټولو ته يو راز زده کړه ورکوي، خو هغه زده کوونکي چې ډير ښه غوږ نيسي او ډيرې پوښتنې کوي، هغوی ته تر نورو ډېره پاملرنه کوې او د هغوی د ودې او کمال لپاره ورته ډير تمرينونه ورکوي. په قرآن کې لس ځلې [۱۰ يو بشپړ او تمام عدد دی] تکرار شوي دي چې اللّه په ټولو بندگانو «رئوف او رحيم» دی، يعنې هر وگړی په خپلواکه توگه له اللّه سره د اړيکو وړتيا او استعداد لري او هغه هم د خپل خلق سره مينه لري او پر هغوی ټولو مهربان دی، خو هغوی د خپل خدای سره اړيکه لکه څنگه چې اړينه ده، نه برقراروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په قرآن کې په ځلونو او مکرره توګه راغلي دي چې مشرکينو د الله رحمانيّت نه منه او کوم مهال به چې هغوی ته ويل کېدل رحمن ته سجده وکړئ، ويل به يې رحمن څه شی دی؟ «... قَالُوا وَمَا الرَّحْمَنُ...» [فرقان٦٠(٦٠: ٢٥)]. د اسلام د پيغمبر ستونزه د خپل مهال د مشرکينو سره د خدای تعالی د وجود اثبات نه وو؛ اصلاً په قرآن کې داسې يو آيت هم شتون نه لري چې کوم پيغمبر د «الله» وجود ثابت کړی وي، ټولو اُمتونو الله منه او قبلوه يې، خو له شرک سره مل او په خرافاتو ککړ. له مشرکينو سره د پيغمبرانو ټول بحث د الله له رحمانيّت سره مل د ربوبيّت پر سر وو. د حضرت ابراهيم خبره له نمرود سره او د حضرت موسی خبره له فرعون سره د ربوبيّت او رحمانيت پر سر ده.

۴ - کوم الف او لام چې د «الْحَمْدُ» په پيل کې راغلي دي، مونږ ته راښئ چې هر يو حمد يوازې د الله لپاره دی، يعني د هر يو حمد بنسټ او سرچينه، په جهان کې يوازې الله دی او نورې ټولې ستاينې د الله د حمد په اوږدوالي کې دي [نه د هغه په عرض کې]. که يو څوک کوم هنر لري، عقل يې يو څيز ته رسيږي، له دنيا برخمن دی، يا د يو خير او خدمت توفيق پيدا کوي، ټولو له الله سرچينه نيولې ده. نو «الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ»، يعنې الله د ټولو انسانانو رئيس، چلوونکی، سَرور، او د اختيار خاوند دی.

حمد، د هر هغه څه په نسبت چې ښه او ښکلی دی، د يوې ستاينې احساس دی، د يو ښکلي او ښه بوي والا ګل مونږ ستاينې ته اړ باسي! خو مونږ ډيری د هغه نسبت بې او بېوال ته ورکوو. د يوې ښکلې ننداريې يا تابلو ليدل هم موږ تحسين ته هڅوي او د هغوی ستاينه کوو، خو ښائي له خپل ځانه پوښتنه وکړو چې د دوي اصلي پيدا کوونکی څوک دی؟

د مولوي په قول:

ای دوست شکر خوش تر يا آن که شکر سازد؟ خوبی قمر بهتر يا آنکه قمر سازد؟

د بشر د علايقو يوه برخه خواړه او خوندور خواړه دي. خو هغه خدای چې مېوې، او نور خوراکي توکي يې جوړ کړي دي او د تريخوالي، خوږوالي، تريووالي او تروشوالي احساس يې زمونږ په ژبه کې ايښی دی، ډېر ښه دی يا د هغوی تهيه کوونکي؟

د قمر ښه والی بهتر دی يا هغه چې قمر يې جوړ کړی؟ سپوږمی د ټولو ښکلاو سمبول دی. د ۽ شر پاملرنه ډول، ډول ښکلاو ته ده، له خيرې او اندام څخه چې غريزي اړتياوې پرې پوره کوي تر نورو ښکلاو بايد هغه د هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چا په لور چې دا احساسات یې پکې ایښي دي وهڅوي! په رښتیا انسان کې د عشق، عاطفې او احساس سرچینه چرته ده؟

ای باغ تو خوش باشِی یا گلشن گل در تو یا آن که بر آرد گل صد نرگس تر دارد

ای عقل تو خوش باشي در دانش و بینش یا آن که به هر لحظه صد نرگس تر دارد

زموږ د پاملرنو یوه برخه گل او گیاه (او شنېلیو) ته، د طبیعت ښکلاو ته، عطر او رنگ او بوی ته او دا ډول ځانگړنو ته ده. آیا موږ دې مصنوعاتو ته جذب شوي یو، یا جمیل خدای ته جذب شوي یو چې دا ټولې ښېگنې یې جوړې کړې او هست کړي دي؟

ځینې په عقل مېنان او د عقل تر اغېز لاندې دي؛ مدرن عقلانیت، پرځان بسیا او پر ځان بنیاد او خپل بنسټی عقل! او خدای تعالیٰ یې ځنډې ته ایښی او هېر کړی دی. آیا کله مو له ځانه پوښتنه کړې چې موږ ته دا عقل چا رابښلی او راکړی دی؟

۵ - په دې آیت کې ربوبیّت ته، چې د الله تعالی بل صفت دی، اشاره کوي. په انگلیسي ژبه کې د((ربّ)) ژباړه په Senior یا Lord سره کیږي، یعنې الله تعالی رئیس، واکمن او د اختیار خاوند دی. کېدای شي الله تعالی د جهان د خالق او د زړه سواندي او مهربان خالق او پیداکوونکي په توگه وگڼو او باور ولرو، خو په دې پوه نه شو چې هغه زموږ رئیس دی او ټول جهان چلوي. دا یو تر بله ډېر فرق کوي چې تاسو یو څوک د خپل ځان د اختیار خاوند، واکمن او ټول چارې وگڼئ، ددې په وړاندې چې هغه یوازې پیدا کوونکی او خالق وگڼئ او تش په خالقوالي یې باور ولرئ!

په لومړي حالت کې، هغه ته اړتیا لرو او هڅه کوو چې رضایت یې حاصل کړو، او په دویم حالت کې هغه د یو ساعت جوړوونکي په څېر گڼئ چې له جوړولو وروسته، په هغه څه چې جوړ کړي یې دي هیڅ کار نه لري. ډیری وگړي هر مهال چې کوم نیاز او اړتیا ولري خدای تعالی پسې ځي! دا ډول خدای پېژندنه ځان غوښتونکي خدای پیژندنه ده چې خدای او پیغمبر د خپلو حاجتونو او اړتیاو د پوره کولو په خدمت کې غواړي؛ خو هغه چا چې ربّ یې پېژندلی دی، بیم او امید [ډار او هیلې] یې هغه ته دي، زړه یې د هغه په یاد ټوپونه وهي. او پوهیږي چې د هغه په نعمت ساه اخلي او ساه وباسي او د سترگو باڼه یې د هغه په نعمت ښکته پورته کیږي، پرانیستي او تړل کیږي. نو دغه سورة له خدای پیژندنې سره په درې اړخونو کې پیل کیږي او د ټول قرآن بنسټ پر دغو دریو اصولو الوهیت، ربوبیت او مالکیت ایښوول شوی دی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ﴿۴﴾

[چې] مالک[٧] [څښتن، فرمان چلوونکی ، واکمن او حاکم] د ورځې د جزا[٨] [قضاوت، عدالت او نیاو] دی

إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ ﴿۵﴾

[پالونکی څښتنه] يوازې ستا عبادت [نمانځنه] کوو[٩] او يوازې له تا مرسته غواړو[١٠]

مَالِكِ	يَوْمِ	الدِّينِ
څښتن، واکمن، پادشاه	ورځ، وخت، مهال، پېر	جزاء، نیاو، عدالت

إِيَّاكَ	نَعْبُدُ	وَإِيَّاكَ	نَسْتَعِينُ
يوازې تاته	عبادت [نمانځنه] کوو	او يوازې له تا	مرسته غواړو

له (۴ – ۵) آيتونو د مفرداتو لنډه تشريح:

٦ – د رحمن او رحيم صفتونه هم د سورة په پيل کې «بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ» او هم په دريم آية کې له «رَبِّ الْعَالَمِينَ» وروسته راغلي دي؛ يو وصف د دوو بېلابېلو نقشونو لپاره؛ ړومبی، الهي ذات چې د خاص او عام لپاره د رحمت سرچينه ده معرفي کوي، دوهم يې «ربوبيّت» د هغه د مهربانۍ، لورېنې او رحمت پر بنسټ؛ کېدی شي يو څوک په خپلو کورنيو اړيکو کې مهربان او زړه سواندی وي خو د کار په چاپېريال کې ډېر سټغ او سخت نيوی وي؛ له خپلو سره ښه دی، او له نورو سره په اداري اړيکو کې بداخلاق! خو الله، هم ذات يې رحمن او رحيم دی او هم ربوبيّت يې. د هغه مديريت په جهان (نړۍ) کې مونږ ته يا نورو موجوداتو ته د نياز او اړتيا او يا د مخلوقاتو د استثمار له کبله نه دی، بلکې د هغه د بې نيازۍ، رحمت او لورېنې پر بنسټ دی. په بشري بيلګې، کچه او محدوده کې، والدين يا معلمان هم، نه د نياز او اړتيا له مخې بلکې د مهربانۍ او لورېنې له مخې زمونږ ښوونه او روزنه کوي. تر څو د جهل او ناپوهۍ له تيارو د آګاهۍ، پوهې، اخلاق او ايمان نور ته ورسېږو.

٧ – مالک هم د صاحب، خاوند او څښتن په معنا دی، او هم د مِلک، يعني پادشاه، واکمن، د اختيار خاوند او د هوډ او تصميم نيوونکی په معنا. هغه هم «الله»، هم «رحمن» او هم «ربّ» دی، چې په دنيا کې هغه ته نيازمند او اړ يو، او هغه د راتلونکي او آخرت مالک او څښتن هم دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸ – د «دين» د کلمې اصلي ريښه جزا او پاداش دی، موږ په دنيا کې چې کومې کړنې او عمل سر ته رسولی دی، پايله او نتيجه يې په آخرت کې وينو، لکه څرنګه چې هر هغه څه چې په ښوونځي کې لولو، نتيجه يي زمونږ په وجود کې تحقّق مومي، او د هر ښوونيز پړاو په پايله کې تر ازموينې وروسته بريليک لاسته راوړو. «يوم الدين» د ژوندانه د لاسته راوړنو د تحقّق موندلو مهال دی.

لـــه بده مرغه په پښتو، فارسي يا نورو ژبو کې د «دين» د څو اړخيزې کلمې د مفهوم د ليږد لپاره هر اړخيزه کلمه نلرو؛ د دغې کلمې اصـلي معنا هماغه جزا او پاداش دی، خو اجر او پاداش بايد د ټاکلو نظامونو پر بنســټ وي نو د دين د کلمې د معنا بل اړخ «اســـاسي قانون او حکومتي نظامونه» دي چې هغه ته «دينِ المَلِك» ويل کيږي [يوسف۷٦(۱۲:۷٦)]، د هغه بل اړخ، د اوسنۍ «ايدئولوژی» مفهوم لري چې د سياسي مکتبونو د پليونانو لاربنـــود دی. د دين کليمه د قرآنکريم په ډېرو آيتونو کې همدغه مفهوم، البته په معنوي او ابدي اړخونو کې، لري.

۹ – نو چې زمونږ راتلونکې د هغه په لاس کې ده، نو بايد يواځې د هغه عبادت وکړو. عبادت د قرآن کريم په ترجمو کې پرستش يا نمانځنه معنا کوي خو دا هر اړخيزه معنا د عبادت لپاره نه ده او له بده مرغه په فارسي او پښتو کې ورته مناسب معادل نه لرو چې د هغه هر اړخيز مفهوم څرګند کړي. عبادت د انسان د تسليم او تمکين د حالت بيانوونکی دی د اروابناد شريعتي په وينا؛ عبادت د وجود د واټ او جادې سمول او هموارول دي. «عَبّدَالطّريق» يعني لاره يي اسفالټ او پخه کړه. «طَريقٌ مُعَبّد» عبد شوی واټ، يعني د چلوونکي لپاره همواره او سمه شوې ده او ډبرې، کنډوکپر او لوړې ژورې نه لري. په عربستان کې د واټ سمولو ماشين ته «عابد» وايي!!

مونږ بايد خپل وجود الله لپاره صاف، سم او هموار کړو او د هغه د فرمانونو په مقابل کې خاضع او تسليم اوسو، ورته سر ټيټ کړو او فرمان وړونکي اوسو. که فرمائي؛ انفاق وکړئ، عفو وکړئ، جهاد وکړئ، او يا مهربان اوسئ، زمونږ وجود ددې فرمانونو جذبوونکی او د الهي امرونو منونکی اوسي. څرنګه چې الله د «يوم الدين» مالک دی، مونږ د خپلو اړتياو غوښتنه يوازې له هغه څخه کوو. خپل ځان ته تلقين کوو چې يوازې د خپل خالق او پنځوونکي په مقابل کې تسليم او تابع يو او نه د بل هيچا. دا د عبادت معنا ده. په خپل ټول ژوند کې يوازې له هغه مرسته اخلو او بل هيچا ته سر نه ټيټوو .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۰ – استعانت او مرسته هم يوازې له الله ده. منظور ترې د انسانانو تر منځ عادي او معمولي مرستې چې ټولنيز ژوند د هغوی پر بنسټ ولاړ دی نه دي، په هاغو چارو کې چې الله ته ځانګړې دي او هيڅ واسطه او شفيع وجود نه لري، يوازې هغه دی چې سميع او بصير، حیّ او قیّوم، حاضر او ناظر – او مراقب او شاهد دی .

اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ ﴿٦﴾

موږ ته سمه (مستقيمه) [لويه] لار [11] [= واټ]، راوښايه. [= موږ په سمه لار بوزه]

صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ ﴿٧﴾

[لويه] لار [= واټ] د هغه کسانو چې هغوی ته دې نعمت ورکړی، [13] نه د مغضوب شويو [= ستا تر غضب لاندې شوو] لار او نه د لار ورکو [14]

اهْدِنَا	الصِّرَاطَ	الْمُسْتَقِيمَ	صِرَاطَ	الَّذِينَ
موږ ته لارښوونه وکړه	[لويه] لار، واټ، سټريټ	سمه، نيغه	[لويه] لار، واټ	هغوی چې

أَنْعَمْتَ	عَلَيْهِمْ	غَيْرِ الْمَغْضُوبِ	عَلَيْهِمْ	وَلَا الضَّالِّينَ
تا انعام پرې کړی [نعمت دې ورکړی]	پر هغوی	نه چې پرې غضب شوی	پر هغوی	او نه لار ورکي [بېلارې]

له (٦ – ٧) آيتونو د مفرداتو لنډه تشريح:

۱۱ – صراط لار ده، خو ډېرې کلمې په قرآنکريم کې د لارې معنا لري، طريق، جاده او سبيل، مذهب، مسلک او... صراط رومي کلمه ده چې عربي ژبې ته راغلې ده. «Street» يې لاتين نوم او يوناني معادل يې «ستراتو» دی چې د لرغوني روم د امپراطورۍ په ډېرو پوښل شوو ارتو واټونو ته، لکه په ښارونو کې اوسنيو لوی لارو ته ويل کېده. د صراط په معنا کې جذب او تېرول هم نغښتي دي [چې عربي ريښه يې له سين سره ده]. دا يوه نيغه، سمه او اصلي لار ده چې مونږ خپل لور ته جذبوي، نه يوه کږه وږه او تاوه راتاوه لار چې لاروی سترې او ستومانه کړي.

مونږ هره ورځ په خپلو پنځګونو لمونځونو کې، اوولس ځلې له الله غواړو چې مونږ صراط مستقيم ته هدايت کړي. که يو څوک پوښتنه وکړي: مطلب دې له صراط مستقيم څخه څه دی، څه ځواب لرو؟ آيا نه ښايي پوه شو چې څرنګه لار له هغه غواړو؟! که پوه نه شو ، زموږ پر ژوند څه اغېز اچوي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

د قيامت په ورځ کې الله تعالی له خپلو بندګانو پوښتنه کوي : ای د آدم بچيانو، مګر تاسو سره مې عهد نه وو تړلی چې شيطان ته رام او تسليم مه اوسئ، «أَلَمْ أَعْهَدْ إِلَيْكُمْ يَا بَنِي آدَمَ أَنْ لَا تَعْبُدُوا الشَّيْطَانَ»، بلکې يوازې زما عبادت وکړئ [زړه مو د حق منلو لپاره هموار وي] چې صراط مستقيم همدغه دی، «وَأَنِ اعْبُدُونِي هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ».

۱۲ – هدايت لار «ښوونه» نه ده، [په] لار «بوتلنه» ده، «ايصال بالمقصود» دی يعنې پړاو او موخې ته رسول دي. يو څوک که له تاسې يو ادرس يا پته وغواړي؛ که تاسې ورته د لارې نښې ور په ګوته کړئ او لاره ورته وښاياست، لارښوونه مو ورته کړې ده، خو که تاسو مخکې شئ او هغه مقصد او پړاو ته ورسوئ، هدايت مو ورته کړی دی. په هدايت کې په لارې پوهېدل کفايت نه کوي، له هادي څخه تبعيّت او په سمه لاره سم تګ ته ضرورت دی، له همدې امله قرآنکريم يوازې د متّقينو، مؤمنينو، محسنينو او مسلمينو [حقيقت ته تسليم شوو] لپاره هدايت دی، د دې صفتونو له عمل سره کولی شو، هادي [قرآن او سنّت] پسې د مقصد (موخې) پر لور لاړ شو. ديني پوهه له دې صفتونو پرته هيڅوک مقصد او موخې ته نه رسوي.

د بقره سورت په پيل کې راغلي دي: «ذَلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِلْمُتَّقِينَ» داسې نه وايي چې «هدی للعلماء، للفقهاء ...». که د هدايت معنا لارښوونه وای، دغه کتاب کېدی شو د هغه چا لپاره، چې هغه وپيژني او ويې لولي او د هغه حافظ يا مفسر وي هدايت وای، خو وايي چې دا کتاب د متّقينو لپاره هدايت دی. تقوا هماغه د نفس د کنټرول اراده او د ژوندانه د مسير او لارليک په خطرونو کې د بريک او تمېدنې او کنټرول درلودل دي؛ د زړه د غوښتنو خطر او هوی او هوس او اخلاقي رذالتونه چې د حق د مسير او لارليک لارشوکي دي.

له اسلام تر مخه، «هادي» هاغه چا ته ويل کېده چې کاروان به يې له سوځنده صحراګانو او شوره ناکو دښتو څخه، د شپې پر مهال، د هاغې پيژندنې له مخې چې د ستورو له موقعيت او جغرافياوي لورو څخه يې درلود موخې او پړاو ته رساوه. په هغه مهال کې د عربستان د سختې تودوخې له امله، مسافرانو به د شپې د ستورو د نور په رڼا کې سفر کاوه، نو کارپوه او هادي يا «د لارې بلد» ته يې اړتيا درلوده. پيغمبران هم هغه هاديان ول چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حقيقتونو او معنوياتو د آسمان له لارو سره آشنا ول چې وګړي يې د سعادت او نجات (او ژغورنې) پر لور د ژوندانه له سرابونو څخه د مقصد او موخې په لور رهبري کول. کيدی شي يو څوک د نړۍ ډير غوره قرآن پېژندونکی وي، خو لا تر اوسه هدايت شوی نه اوسي.

وايي چې؛ ګوډ تيمور به ويل چې حافظ څو کوم هنر نه دی کړی! ما خو قرآن د پای له خوا هم حفظ کړی!! له دې سره سره يې د نړۍ تر ټولو ستر خوند او لذت، او تر ټولو غوره ننداره يې د مخالفينو د غاړې غوڅولو په وخت کې د وينو فوران ګڼه!! په لښکر کې به يې تل ګرځنده محراب ورسره وو چې شلو کسانو به لېږداوه او هر ښار ته به چې په زور ننوت، رومبی به يې د ښار له علماو سره مباحثه کوله! څو هنر او نامتووالی يې دخلکو په عام قتل کې وو. آيا کولی شو دا ډول يو حافظ هدايت موندی وګڼو؟

په دې سورة کې د «ما» ځای نشته، ټول يې «موږ» دی. زموږ د ټولو سرليک او تقدير يو تر بله اړيکه لري. ټول په يوه کښتۍ کې سپاره يو. د حمد په سورت کې موږ دعا کوو: «اِهدِنَا» موږ ته هدايت وکړه، نه اِهْدِنی، يواځې ماته. بلکې زموږ لاسونه ونيسه او موږ ته توفيق راکړه تر څو وکولی شو ستا په هدايت او لاس نيوي، صراط المستقيم «سمې لارې» ته برابر او سم شو.

۱۳ - آيا په سمه توګه پوهيږو چې صراط المستقيم څه خيز دی؟ کيدای شي پوه نه شو چې صراط المستقيم څه خيز دی. هغه موږ پوهوي چې صراط المستقيم د هغه چا لار ده چې هغوی ته يې نعمت ورکړی، لورينه يې پرې کړې ده، موخه يې کوم کسان او کوم نعمت دی؟ د قرآنکريم په دوو نورو آيتونو کې، هغه کسان چې الله تعالی هغوی ته ځانګړی نعمت ورکړی معرفي کړي دي:

الف - نساء ٦٩: « فَأُولَئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ .....» الله تعالی دوی ته نعمت ورکړی دی: «مِنَ النَّبِيِّينَ»، پيغمبران، «وَالصِّدِّيقِينَ» د پيغمبرانو تصديق کوونکي، د بيلګې په توګه: د حضرت موسی ياران، د حضرت عيسی حواريون، د اسلام د پيغمبر (ص) اصحاب او په ورپسې نسلونو کې د هغوی تابعين. «وَالشُّهَدَاءِ» [د ليد او م شاهدې وړ بيلګې، اُسوې او مثالونه] هغه کسان چې د حق په لار کې د ځان او مال په فدا کولو د نورو لپاره نمونه او بيلګه

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوي دي. «وَالصَّالِحِينَ» اصلاح ګران، د ډول ډول مفاسدو په مقابل کې مبارزين. «وَحَسُنَ أُولَئِكَ رَفِيقًا» هغوی خه ښه ملګري او دوستان دي!! هغه څوک چې په لمانځه کې وايي مونږ د هغو کسانو په لار چې نعمت دې ورکړې هدايت کړه، دا راز وګړي په نظر کې راوړي .

ب – مريم ۵۸ : «أُولَئِكَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ مِنْ ذُرِّيَّةِ آدَمَ وَمِمَّنْ حَمَلْنَا مَعَ نُوحٍ وَمِنْ ذُرِّيَّةِ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْرَائِيلَ وَمِمَّنْ هَدَيْنَا وَاجْتَبَيْنَا ...»

دوی هغه کسان دي چې الله هغوی ته نعمت ورکړی دی: پيغمبرانو ته د آدم له ذُريّه (ټبر) څخه، له هغو کسانو څخه چې د نوح کښتۍ ته مو سپاره کړل، د ابراهيم او يعقوب له ټبر څخه او له ټولو هغو کسانو څخه چې هدايت مو ورته کړی دی او هغوی مو غوره کړل ...

۱۴ – مفسرين وايي «مَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ» يهودو ته اطلاق کيږي. څرنګه چې په قرآنکريم کې لس ځلې تکرار شوي دي چې بني اسرائيل د نافرمانۍ، سرغړونې او دنيا پالنې له لامله د الله تعالی په غضب کې شامل شول. او «ضَّالِّينَ» هغه مسيحيان ګڼې چې له شرک سره په تثليث کې بې لارې شوي دي. له دې سره سره دا مصاديق ددې ممانعت نه کوي چې پر مونږ تعميم نه شي په قرآنکريم کې نور ګناهونه لکه : شرک، ضلالت، نفاق، کفر او ... د مغضوب کېدلو له موردونو شمېرل شوي دي .

غضب هماغه خ شم، غوسه او خروشېدل دي چې د نورو د ناوړه کړنو په پايله کې له انسانه ځرګندېږي، خو له ۲۴ موردو څخه چې د غضب کلمه په قرآنکريم کې راغلې ده ، يوازې ۵ مورده يې په بشري غضب پورې اړه لري او نور ۱۹ مورده ټول يې له الهي غضب څخه نوم وړل شوی دی، [چې د شمېر له مخې د دوزخ د خازنانو له شمېر سره برابر دی ـ مدثر ۳۰ ـ عَلَيْهَا تِسْعَةَ عَشَرَ]، د انسان غضب د نورو له کړنو څخه پر اغېزمنې دلالت کوي، په داسې حال کې چې د پالونکي رب ذات د بندګانو له اغېزمنې څخه پاک، سپېڅلی، بېل او لېرې دی. ويل کيږي د الله له غضب څخه مراد د هغه فعلي صفت او هغه پايله ده چې په خپل کيفري نظام کې يې د ظلم، ځور او ستم لپاره ټاکلې دي [لکه په زهرو کې د وژلو او په اور کې د سوځولو د اغيز په څېر].

وګړي هغه مهال غوسه کېږي او خ شم کوي او غبرګون ځرګندوي چې د خپل رضايت پر خلاف کوم چلن ووينې، کوم قوانين چې الله تعالی په نړۍ کې او د انسانانو

(c) ketabton.com: The Digital Library

په عالم کې ټاکلي دي دا ډول غبرګون خرګندوي: «...وَلَا تَطْغَوْا فِيهِ فَيَحِلَّ عَلَيْكُمْ غَضَبِي وَمَنْ يَحْلِلْ عَلَيْهِ غَضَبِي فَقَدْ هَوَى» [طه ۸۱(۸۱:۲۰)] – «...طغيان مه کوئ [له بريده مه تېرېږئ] چې زما خشم به پر تاسو روا شي او پر هر چا چې زما خشم روا شي [د هلاکت کندې ته] غورځېدلی دی».

لنډه دا چې وايو: ای الله، زه د هاغو کسانو لاره چې ستا له نعمتونو برخمن شوي دي غواړم، هماغه د تاريخ ځانګړي انسانان، له پيغمبرانو او د اولياء حق څخه تر د انساني ټولنو د بېلګو او تر ټولو اوچتو ځانګړو وګړو. نه د هغه چا لاره چې ناسم دي او بې لارې شوي دي او ستا خشم، غضب او غوسه يې پارولې ده او لار ورکي شوي دي.

د حمد (فاتحةالکتاب) سورة تشريح

لکه څرنګه چې تاسو ته څرګنده ده، قرآنکريم له اوږدو سورتونو سره پيل کېږي؛ بقره، آل عمران، نساء، مائده، انعام، انفال، توبه او... هر څومره چې د قرآنکريم پای ته ورنژدې کېږو، په تدريج د کتاب پای ته په نژدې کېدو سره، د آيتونو او سورتونو منځنی اوږدوالی مخ په لنډېدو شي؛ لکه د ناس، فلق، اخلاص او... سورتونه چې ځينې يې له دوو درېو کرښو زيات نه دي.

دا کابو عمومي قاعده د «حمد» سورة په توسه چې د قرآن په پيل کې ځای لري، په ځانګړې او څرګنده توګه له منځه ځي.

او د حمد سورت له دې نظره بشپړ ځانګړی وضعيت لري؛ دې سورة له خپل کوچني حجم سره، چې د بقره سورة کابو دوه سوه يمه برخه ده، د هغه تر مخه يې ځای نيولی دی او دغه تقريبي نظم يې لـه منځه وړی دی! د دې سورة توپير له نورو سورتونو سره څه دی؟ دا سورة چې ظاهراً داسې برېښي چې ځای يې بايد د لنډو سورتونو په منځ کې د قرآن په پای کې وي، خو له بقره سورة مخکې يې، چې له دوه سوه چنده زيات حجم ترې لري، ځای نيولی او د «فاتحة الکتاب» په عنوان د هدايت د کتاب افتتاح کوونکی ګرځېدلی دی. داسې ځای او موقعيت نيول په جوته توګه بې له لامله او پرته له حکمته نه دی او ځای لري چې په امتياز او ځانګړتيا کې يې اندنه وکړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې سورة د شأن او د هغه د آیتونو د جامع او کامل والي په اړه، او کوم ایجاز او اختصار چې په کلیمو کې یې کارول شوی دی، ویل شوې دي چې د حمد سورة د قرآن فهرست او هغه د اصولو او معناګانو مجموعه ده او هیڅ نمونځ له «حمد» پرته کامل او بشپړ نه دی [لا صلوة الا بفاتحة الکتاب]. بنايي د همدغه کوټلي حالت او جامعیت له امله وي چې خدای تعالی، حضرت رسول اکرم(ص) ته ددې سورة ورکړه له ټول قرآنه په خپلواکه او ځانګړې توګه یادونه کړې ده: «لَقَدْ آتَيْنَاكَ سَبْعًا مِّنَ الْمَثَانِي وَالْقُرْآنَ الْعَظِيمَ.» [حجر۸۷(۱۵:۸۷)]. او په تحقیق تاته مو «سبع مثاني» [= دحمد سورة له اوو پخپلو کې اړوندو آیتونو سره] او قرآن عظیم درکړ. یعني موږ تاته عطف کېدونکي اوه آیتونه او قرآن عظیم درکړ.

هر یو کتاب یو لړلیک لري، قرآنکریم هم یو لړلیک لري چې حمد، یا «فاتحة الکتاب» یعني د کتاب پیلوونکی نومول شـوی دی اللّه تعالی دغې سـورة ته ځانګړی شـأن قائل شـوی دی او پیغمبر (ص) ته یې فرمائیلي دي مونږ تاته «سَبْعًا مِّنَ الْمَثَانِي» (اوه آیتونـه پخپلو کې اړوند او یو بل ته پیلیز) او قرآنکریم درکړ، یعنې اوه آیتونه چې په بشـپړه توګه یو تر بله اړیکه لري او هر آیت یې له ورپسـي او ورسـره نښتي آیت لـپاره پیلیزه ده. ویـلی شـو چې د حمد سورت لـــه دې سره سره چې د قرآنکریم برخه ده، د یو غمي په څیر په نـورو کې لـواړ دی چې په عین وخـت کې خـپلواکي هم لـري! ډیریـو له مفســرینو د حدیثونو او روایتونو په استناد «سَبْعًا مِّنَ الْمَثَانِي» د حمد سورة د هغه د آیتونو د اوه ګونیتوب لـه لامله، ګڼلی دی. او ویلي یې دي چې مطلب ترې د حمد د سورة اووه آیتونه دي.

قرآنکریم لکه د شګو د ډیرۍ په څېر انبار شوی نه دی چې اجزاء او برخې یې یو له بله بیلې او جلا یو د بل تر څنګه ایښوول شوې او یا یو د بل پر سر پرتې وي، بلکه یو تر بله نښتې اړونده ټولیزه ټولګه ده لکه د انسان د بدن په څېر چې ټولې برخې یې یو تر بله اړوند کار کوي او یو له بل سره هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

غږي دي او اړيکې لري. د حضرت علي په تعبير: «ان القرآن يفسر بعضه بعضا» د قرآن يوه برخه يې بله برخه تفسيروي. په دې ترتيب د قرآنکريم د تفسير لپاره غوره لار، پخپله له قرآنکريم څخه ګټه اخېستل دي، ددې کتاب د برخو يو تر بله اړوندوالی او پرله پسې توب پخپله په قرآنکريم کې هم څرګند شوی دی:

«اللهُ نَزَّلَ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ كِتَابًا مُتَشَابِهًا مَثَانِيَ...» [زمر۲۳(۳۹:۲۳)].

«الله [هغه ذات دی] چې ډېره غوره [او نېکه] نوې خبره يې نازل کړه؛ داسې همګون او همغږی کتاب ...».

خدای تعالی تر ټولو ښکلی حديث [نوی پيغام] نازل کړ. چې اجزاء يې يو تر بله ورته او يو پر بل عطف کېدونکي دي. د قرآن ټول آيتونه «مثاني» دي، خو د حمد د سورة پر مثاني والي له ټينګاره برېښي چې له عامې قاعدې خاص حکم او يو له بل سره ددې سورة د اجزائو د پيوند پر مُبيّن والي او څرګندتيا ټينګار وي. په داسې ډول چې هر آية د ورپسې آية لپاره پيليزه او د بنسټ ډېره ده، چې له الهي معارفه يې بشپړ ترکيب نندارې ته ايښی دی. د حمد سورة آيتونه [په ځانګړې توګه او د نورو سورتونو آيتونه په عمومي توګه] لکه د يو کتاب د مختلفو فصلونو په څېر، هر فصل د ورپسې فصل مقدمه او پيليزه ده او د استقلال او وجودي کمال سره، ځای پر ځای کول يا د موقعيت بدلول يې د سورة کلي مفهوم ګډوډوي.

مثاني د مثنيه جمع او مفعول اسم د «ثَنَى» له ريښې دی. دا کليمه په اصل کې د عطف په معنا ده. د دوو (۲) عدد ته له دې کبله (ثاني) يا اثنان، وايي چې د يو(۱) پر عدد عطف دی او له هغه سره جمع کېږي. لـه صفر(.) سره څه څيز نه زياتېږي، خو د شمېرنې لپاره يو بنسټ او د زياتوالي لپاره يوه مقدمه او پليزه ده. مدح او ستاينې ته هم له دې لامله چې نېک صفتونه يو بل ته، د صفتونو څښتن ته، عطف کوي ثنا وايي. دا کليمه په قرآن کې هم د جهت او لور د تغير ورکولو او له يو لورې بل لور ته د حرکت او ګردش په مفهوم کارول شوې ده لکه: «أَلَا إِنَّهُمْ يَثْنُونَ صُدُورَهُمْ لِيَسْتَخْفُوا مِنْهُ ...» [هود۵(۱۱:۵)]

(c) ketabton.com: The Digital Library

«آگاه اوسئ چې هغوی [= مشرکان] خپلې سينې تاووي چې خپل ځان له هغه [= رسول] پټ کړي!...»

«ثَانِيَ عِطْفِهِ لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ...» [حج۹(۲۲:۹)] « [له کبر سره د حقيقتونو له منلو] خپل مخ اړوي چې خلک د خدای له لارې بېلارې کړي ....»

چې همدا يو پر بل «انعطاف» او پر بلې بڼې دلالت خرگندوي.

د حمد سورة آيتونه له ايجاز او لنډيز سره سره، د انسان ذهن ته په آفاق او انفس کې داسې گردش ورکوي چې هيڅ متن د دا ډول تحرک او هڅونې او دننني انقلاب او اووښتون ځواک نلري.

ومو ويل چې دا سورة اووه آيتونه لري، د اووه عدد په قرآنکريم کې ځانگړې معنا لري؛ د قرآن په فرهنگ کې د «اووه» عدد په سمبوليکه بڼه پر کثرت او ډېرښت دلالت کوي. د بېلگې په توگه: اووه گوني آسمانونه، د الله په لاره کې د انفاق تشبيه د غنمو له داني سره چې اووه وږې زرغونوي او هر وږی يي سل دانې لري چې ټول اووه سوه دانې ورکوي، د انفاق د آثارو د تکثير په تمثيل کې د غنمو اووه وږي [بقره۲٦۱(۲:۲٦۱)]، د قحطۍ اوه کلونه، اووه ډنگرې غواگانې او اووه ځوربې غواوې، د غنمو اووه زرغون وږي او اووه وچ وږي «د حضرت يوسف په داستان کې»، [يوسف۴۳(۱۲:۴۳)]، د عذاب اووه شپې د عاد قوم لپاره [حاقه۷(٦۹:۷)]، د حج د حرمت د ماتولو کفاره له اووه تنبيهي روژو سره، يعني اووه ورځې روژه نيول [په وطن کې] د هغه چا لپاره چې په حج کې د قربانۍ وسه او استطاعت نلري، د جهنم د اووه دړو درلودل [حجر۴۴(۱۵:۴۴)]، د کهف د اصحابو اووه تنه والي [کهف۲۲(۱۸:۲۲)]، د پالونکي خښتن د نومونو ليکلو لپاره د تمثيل په توگه اووه دريابونه رنگ [لقمان۲۷(۳۱:۲۷)]. او ....

د حمد سورة د قرآنکريم لنډيز او لړليک دی او د قرآنکريم ټول بنسټيز مطلبونه په ټوليزه توگه په دې سورة کې راغلي دي. چې عبارت دي د الله تعالی له حمد، الوهيت [الله]، ربوبيت [رَبِّ الْعَالَمِينَ]، د خدای رحمانيت او

(c) ketabton.com: The Digital Library

رحیمیت. همدا راز د یوم الدین مالکیت [د قرآنکریم کابو ځلورمه برخه د آخرت په اړه ده او په دې سورة کې یې عنوان د «یوم الدین» په توګه راغلی دی].

په دې سورة کې درې مهم قرآني اصول بیان شوي دي؛ تر ټولو مهم قرآني سرلیکونه د توحید، آخرت او نبوت په درې ګوټې کې خلاصه کیږي چې د دین اصل او بنسټ دی؛ په ټولو کې ړومبی یې خالصه خدای پیژندنه ځای لري. لږ او ډیر ټول وګړي یو خالق مني، خو دغه اعتقاد تر ډېره بریده په شرک ککړ دی. دویم آخرت دی؛ په دې اعتقاد درلودل چې له دې دنیا وروسته قیامت په مخکې دی او موږ د الله لور ته بېرته ستنېږو. دریمه دا چې الله تعالی زموږ د بهتر ژوندانه لپاره لارښوونې کړې دي چې هدایت یا نبوّت نومیږي. هر درې واړه موضوع ګاني په دې لنډ سورة کې په اجمال او اختصار ذکر شوي دي. او بنايي همدا لامل وي چې «ابن عباس» نامتو اسلامي مفسر وايي: «إِنَّ لِكُلِّ شَيْءٍ أَساساً ... وَ أَساسُ الْقُرْآنِ الفاتِحَةُ». [هر څیز یو اساس او بنسټ لري ... او د قرآن اساس او بنسټ د حمد سورة دی].

په دې ســورة کې له «عبادت» څخه چې د قرآنکریم له بنســټیزو او کلیدي کلیمو څخه ګڼل کیږي یادونه شــوې ده [إِيَّاكَ نَعْبُدُ]، او همدا راز د الله تعالی څخه د مرستې اخیستنه[و إِيَّاكَ نَسْتَعِينُ] او په پای کې سمې لارې ته «هدایت» [صِّرَاطَ المُســتَقِّيمَ]، د هاغو کســانو لار چې د الهي نعمتونو او لورینو څخه برخمن شوي دي [أَنعَمتَ عَلَيهِّمْ]، لکه پیغمبران، صدقین، شهداء او صــالحین [چې په نورو ســورتونو کې د دوی په اړه په تفصیــلي ډول څرګندوني شوي دي او دلته په یوه کلیمه کې بیان شوي دي].

همدا راز هغه کسان چې کږوالي ته کښل شــوي دي او د الله تعالی د غضب وړ ګرځېدلي دي یا لــه سمې لارې لیرې شوي دي [الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ] چې د دوو مخکینیو امتونو تاریخي تجربو ته اشاره ده. د اسلام د مکرم پیغمبر(ص) له قوله نقل شوی دی چې فرمائیلي یې دي: «لا صلاة الی بفاتحه الکتاب» [هیڅ داسې لمونځ نشته چې پکې حمد و نه ویل شي].

(c) ketabton.com: The Digital Library

په نمانځه کې د حمد سورة تر لوستلو وروسته بل سورة پخپله خوښه ټاکلی شو، خو حمد ثابت دی. هر مسلمان په خپلو ورځينيو لمونځونو کې لږ تر لږه ۱۷ځلې دا سورة وايي. او په ورځينيو نمونځونو کې دا سورة له يو بل سورة سره جوخت لږ تر لږه (۱۰) ځلې وايي، د (۱۰) عدد د قرآن په فرهنګ کې تمام او بشپړ عدد دی او علامتي معنا لري. ښه به دا وي چې ددې سورة ژورې معنا ته وږ پاملرنه ولرو.

شمېريزې کتنې:

په دې سورة کې په زړه پورې فني او شمېريزې اړيکې شتون لري، چې د ډيرې پاملرنې وړ دي. د «بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ» جمله يوازې له دې سورة سره نازله شوې ده او ددې سورة د آيتونو په ګڼه کې لومړنی آيت شمېرل کيږي، د قرآنکريم د نورو سورتونو په پيل کې هم «بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ» ليکل شوی خو ځانګړی آيت نه دی ګڼل شوی.

پوهيږو چې د «بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ» جمله ۱۹ حرفونه لري [ب س م ا ل ل ه ا ل ر ح م ن ا ل ر ح ی م]، او د دې آيت د څلورو کلمو تکرار هم په قرآنکريم کې د ۱۹ عدد مضرب دی. [چې ۱۹ د قرآن شمېريز بنسټ ګڼل شوی دی]

د «رحمٰن» نوم په قرآن کې، له «٦» موردونو پرته چې د رحيم له نوم سره ترکيب شوی [رحمن الرحيم]، په پاتې «۵۱» موردونو کې په يوازې او جلا بڼه کارول شوی دی. په داسې حال کې چې د «رحيم» نوم له دريو خاصو موردونو پرته چې انسان پورې اړه لري لکه: «...إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا» [نساء۲۹(۴:۲۹)] - «... إِنَّهُ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا» [اسراء٦٦(۱۷:٦٦)] - «...كَانَ بِالْمُؤْمِنِينَ رَحِيمًا» [احزاب۴۳(۳۳:۴۳)]. په «۱۱۱» نورو موردونو کې، د رحمن د نوم پر عکس، له نورو نومونو سره په لاندينې ترتيب ترکيب شوی دی چې د «رحمن» د نوم عموميت او ټوليز اشراف او د «رحيم» د نوم انحصار او اختصاص د انسان د نوع يا مؤمنينو په نسبت څرګندوي:

غفور رحيم	٦٣ ځلې	(يا غفوراً رحيماً)		رحمن الرحيم	٦ ځلې
تواب الرحيم	١٣ »	(يا تواباً رحيماً)		رب رحيم	١ ځل
عزيز الرحيم	١٣ »			بَرُّ الرَّحِيم	١ »
رؤف رحيم	١٣ »			رحيم ودود	١ »

دا سورة له اووه آیتونو تشکیل شوی دی چې لومړی یې «بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ»، یعنې هغه جمله چې د نورو سورتونو په پیل کې ځای لري، خو له دې توپیر سره چې یوازې د حمد په سورة کې دا عنوان یو «آیت» ګڼل شوی او په نورو سورتونو کې له ګڼې پرته دی. ګواکې لـه مختلفو آیتونو وروسته چې په جلا جلا بڼه د بعثت په لومړنیو کلونو کې پر پیغمبر نازل شوي ول، له «رحمن او رحیم» صفتونو سره د خدای تعالی معرفي کېدل د لومړي ځل لپاره د حمد په سورة کې چې د یوې ټوټې او خپلواکې ټولګې په بڼه د بعثت په دریم کال کې په مکه کې نازل شوی دی، سر ته رسېدلی دی.

له دې فرضیې سره چې د نورو سورتونو «بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ» د حمد د سورة د لومړي آیة تکرار دی. په دې آیة کې خدای تعالی له دوو نومونو «رحمٰن او رحیم» سره معرفي شوی دی چې په واقعیت کې د هغه پر «رحمت» له دوو ګوټونو کتنه ده. مفسرینو د «رحمٰن» نوم د خدای تعالی عام او نړۍ شمول رحمت ته اشاره ګڼلې ده، او د «رحیم» نوم یې د هغه خاص رحمت ته اشاره ګڼلې ده، چې مؤمنینو ته ځانګړی دی. د رحمٰن نوم ۵۷ ځلې په قرآن کې تکرار شوی دی. خو د رحیم نوم د هغه دوه چنده دی چې د قرآن د سورتونو له شمېر سره برابر دی، یعنې «۱۱۴» ځلې – [البته د رحیم نوم «۱۱۵» ځلې په قرآن کې تکرار شوی دی. خو «۱۱۴» مورده یې خدای تعالی ته اشاره لري او استثناءً د توبه سورة په پایاني آیة کې دا نوم پیغمبر اکرم(ص) ته اطلاق شوی دی...بالمؤمنین رؤف رحیم].

د مصـــري پوهاند، د آریزونا پوهنتون د کمپیوټر د استاد، پروفیسور رشاد خلیفه، د شمېریزو محاسبو پر بنیاد، د «بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ» جملي

د اجزاؤ تر منځ د رياضي دقیقي اړیکې شـــتون لري، په داســـې ډول چې نه یوازې ددې عبارت د تشکیلوونکو تورو مجموعه د «۱۹» عدد مضــــرب دی، بلکې ددې جملې تشکیلوونکې یوه یوه کلیمه چې په قرآن کې کارول شوې ده د «۱۹» عدد مضرب دی.

اسم	۱۹	ځلې	۱۹ x۱
اللّه	۲٦۹۸	ځلې	۱۹ x ۱۴۲
رحمن	۵۷	»	۱۹ x ۳
رحیم	۱۱۴	»	۱۹ x ٦

اســـم ۱۹ ځلې، «اللّه» ۱۹ x۱۴۲ = ۲٦۹۸ ځلې، «رحمن» ۳ x ۱۹ = ۵۷ ځلې او «رحیم» ٦ x ۱۹ = ۱۱۴ ځلې!!

په زړه پورې ده چې د پورتنیو مضـربونو مجموعه هم پخپله د ۱۹ عدد مضرب دی: ۱+۱۴۲+۳+٦=۱۵۲=۸x۱۹

د الله د نوم شـــمیر په ټول قرآن کې «۲٦۹۷» عددہ دی که هغه د حمد د سـورة له « بسـم الله » سره چې یوازې یو ځل نازل شـوی او یوازې په همدغه سورة کې یو آیت شمېرل شوی دی، جمع کړو، د «۲٦۹۸» رقم چې د«۱۹» عدد مضرب دی لاس ته راځي ۱۹ x ۱۴۲ = ۲٦۹۸.

ډېره د پام وړ ده چې که د «اله» (معبود) نوم هم پـه قرآنکریم کې وشمېرو (په نکره بڼه یا له ډول ډول ضمیرونو سره). بیا هم د ۱۹ عدد مضرب لاس ته راځي: (۸ x ۱۹ = ۱۵۲) د «رحیم» نوم ۹۵ ځله (۵ x ۱۹) په قرآنکریم کې راغلی دی او هغه د ۲۰ ځلو سره چې دا نوم د نکره پـه بڼه (رحیما) راغلی دی جمع کړو، ۱۱۵عدد لاس ته راځي په دغو ټولو موردونو کې، د «رحیم» نوم الله تعالی ته نسبت ورکړل شوی دی، پرته له یو ځایه چې د توبه سـورت ۱۲۸ آیة دی چې دا نوم د اسـلام د مکرم رسـول(ص) په وصـف کې راغلی دی، که یوازې هغه موردونه چې د الله په وصف کې دي په شمېر کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ومنو، د دې موردونو جمع به د ۱۹ عدد مضرب شي چې د قرآنکريم د سورتونو د شمير سره هم برابر دی : ٦ x ۱۹ = ۱۱۴.

دلته بايد دا هم اضافه کړو چې ددې سورة له اووه آيتونو څخه ۴ آيتونه هم دقيقاً له ۱۹ تورو څخه تشکيل شوي او د سورة د کليمو شمېر ۲۹ او د تورو شمېر يې دقيقاً د ۹ عدد ضريب دی [۹x١٦=۱۴۴].

[۱ – ۲ – ۵ – ٦] آيتونه په لاندې ډول:	کليمې	توري
آية (۱) – بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ	۴ کليمې	۱۹ توري
آية (۲) – الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ	۴ »	۱۹ »
آية (۳) – الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ	۲ »	۱۲ »
آية (۴) – مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ	۳ »	۱۲ »
آية (۵) – إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ	۴ »	۱۹ »
آية (٦) – اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ	۳ »	۱۹ »
آية (۷) – صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ	۴ »	۱۹ »
غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ	۵ »	۲۵ »
	۲۹ کليمې	۱۴۴ توري (۹ x ١٦)

قرآن کريم هم ٦ x ۱۹ = ۱۱۴ سورتونه لري. چې، هم «بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ» ۱۹ توري لري او هم يې د هرې يوې کليمې تکرار په قرآنکريم کې، او هم د قرآنکريم د سورتونو شمير د ۱۹ مضرب دی!! دغه شمېرېزې اړيکې څو لسيزې مخکې مصري څېړونکي «رشاد خليفه» کشف کړې، خو دې سورة ته په پاملرنه کې نورې نښې هم څرګندېږي، له هغې ډلې:

د حمد سورة له ۲۹ کلمو څخه جوړ شوی دی. ۲۹ مساوي د ۱۰ (تام عدد) جمع ۱۹ دی. ددې سورة د کلمو شمېر هم ١٦ x ۹ = ۱۴۴ توري دي! داسې ښکاري چې د ۹ او ۱۹ او ۲۹ عددونه د دې سورة کودونه وي (والله اعلم)

(c) ketabton.com: The Digital Library

یعني ۹، ۱۰ + ۹، ۱۰ + ۱۰ + ۹، د ۱۰ عدد په سمبولیکه توګه د بشپړ (تمام) عدد ښکارندوی دی [وَأَتْمَمْنَاهَا بِعَشْرٍ - اعراف ۱۴۲ او قصص ۲۷].

په دې ترتیب معلومیږي چې: ۹، ۱۹، ۲۹ عددونه په دې سورة کې د عددي او شمیرني له نظره د پاملرنې وړ رمز دی.

له پورتنیو نښو پرته، لکه څنګه چې له پورتني جدول څخه څرګندیږي د دغه سورت درې نور آیتونه هم د ۱۹ عدد مضـــــرب دی: «الْحَمْدُ للّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ»، «إِيَّاكَ نَعْبُدُ وإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ» او «اهدِنَا الصِّـرَاطَ المُستَقِيمَ».

دغه راز عددي اړیکې ددې سورة د ځینو کلیدي کلیمو په اړه هم شتون لري. لکه د «صراط» او «الحَمْد» کلیمې چې هر یوه یې ۳۸ = ۱۹ x ۲ ځلې په قرآنکریم کې تکرار شوې دي!! همدا راز د «اِهدِنَا الصِّـرَاطَ المُستَقِيمَ» په جمله کې د «هدایت» کلمه له «صراط المستقیم» سره په اړیکه پوره ۱۹ ځلې په قرآنکریم کې راغلې ده!! همدا راز د غضب کلیمه د خدای تعالی سره په اړیکه ۱۹ ځلې په قرآن کریم کې تکرار شوې ده[او ۵ ځلې له انسان سره په اړیکه].

کېدای شي ووېل شي چې آیا دا اړیکې زمونږ لپاره څه هدایتي اړخ لري؟! آیا همدا چې روښانه کړي چې د قرآن کلیمې [تشریعي آیتونه] د پیغمبر الفاظ نه دي. بلکې د طبیعت د پدیدو [تکویني آیتونو] په څیر د نظم او حساب او کتاب لرونکي دي. آیا موږ د هغوی په الهي منشأ درلودلو نه ډاډه کوي؟ آیا کله هم د کوم بشر خبرې د داسې منظمو شمېریزو اړیکو لرونکي دي؟

سربېره پر دې لکه څنګه مخکې مو هم ورته نغوته کړې ددې سورة بل نوم «فاتحة الکتاب»، د (قرآن) د پیلوونکي په معنا دی، او له رسول اکرم(ص) څخه د مختلفو نقل شوو روایتونو څخه په ګتې اخیستو سره ویلی شو چې دا سورة د حضرت رسول(ص) په مهال کې هم په همدې نوم پېژندل کېده؛ نو د قرآنکریم ترتیب په همدې بڼه چې اوس موجود دی د حضرت رسول(ص) په توسه شوی دی او د قرآن د سورتونو ترمنځ اړیکه او نظم هم دا مدعا جوتوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

[د يادونې وړ ده چې د رشاد خليفه د شمېريزو کشفياتو ذکر، له قرآنکريم څخه د هغه د ځېنو ناسمو برداشتونو او غلطو ادعاګانو د تصديق په معنا نه دی. خو انصاف ايجابوي چې که يو څوک يو فضـيلت ولري بايد له پامه ونه غورځول شي، که څه هم له نظرياتو سره يې مخالف اوسو.]

د حمد سورة په توسه د پېژندنې ارکان:

د حمد سورة يې له دې ليده د قرآن فهرست او د اصولو او معناو ټولګه ګڼلې ده چې د ايجاز او اختصار په توګه او له تر ټولو لږو کليموسره، د شناخت او پېژندنې درې ګوني ارکان او بنيادونه، يعنې د توحيد، آخرت او نبوت (هدايت او کتاب) مثلث يې په ډېره ساده توګه انځور کړی، او د هغه پر وړاندې د انسان تکليف، ژمنتيا او تعهد څرګندوي.

لاندينی انځور دا اړيکې څرګندوي چې په راتلونکو مخونو کې به توضيح شي:

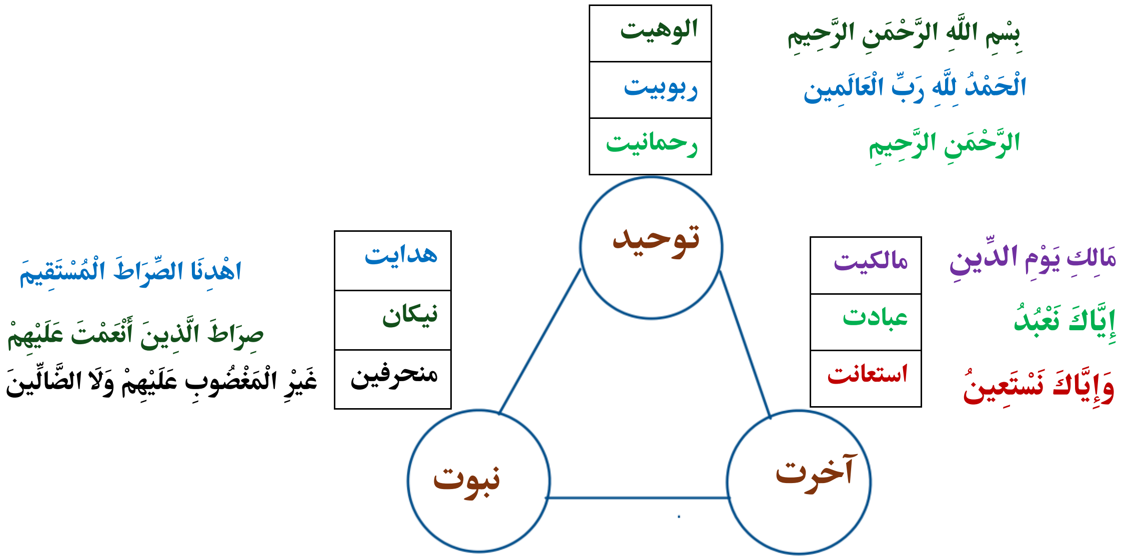

له پورتنيو درې ګونو [اصلي] سرليکونو څخه هر يو کولی شو په ساده ترو او اسانو برخو او څانګو وويشو چې هره برخه يې په قرآن کې د بېلو بېلو فصلونو سرليک دی، او په لاندې ترتيب يې تجزيه کولی شو:

الف ـ توحيد

۱ـ الوهيت: (د خدای پېژندنه او د هغه په نوم د هر کار پيل چې هغه په مخلوق زړه سواندی او مهربان دی) [بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ].

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ ـ ربوبيت: (د خدای پېژندنه، د هغه دستروالي، پالنې، څښتنتوب، مشرتابه، رهبرۍ، سرورۍ او سيادت له اغيزو سره په مختلفو او ډول ډول جهانونو کې د خلقت د سترې دستگاه په چلولو کې، د هغه د ښکلا او کمال په نسبت د شکر او ستاينې له احساس سره) [الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ].

۳ – رحمانيت: (د خدای پېژندنه د هغه د عام او خاص رحمت له نغاړونکو اغيزو سره د هستۍ په جهان کې او د انسانانو په عالم کې) [الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ].

۱ – بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ ﴿۱﴾

[پيل کوم] په نامه د الله چې رحمان [لوراند] او رحيم [لورين] دی. [پر عامو او خاصو د رحمت خپرونکي خدای په نامه].

«بِسْمِ» په اصل کې «بِـإسم» دی، باء د مجرور اسم، د جر توری دی او دا جار او مجرور بايد يو فعل ته اړه ونيسي او خدای تعالی هغه فعل نه دی ذکر کړی ددې لپاره چې؛ بنده هر يو فعل چې مناسب گڼي په نيّت کې يې ونيسي، مثلاً قرآن پيل کوي او يا کوم بل کار، مناسب دادی چې «أَتَبَرّ كُ» يعنې د خدای په نامه برکت لټوم يا «اَبْتَدِأُ» يعنې ابتدا کوم او په مسافرت کې «أسافر» يعنې مسافرت کوم، په نيت کې ونيسي.

او حق تعالی د هر سورة په پيل کې د «بِسْمِ اللَّهِ ... » جمله تکرار کړې ده ځکه هر سورة بېل کنفرانس او خپلواک مطلب دی او په جلا توگه قاعدې او گلبڼ لري او ورسره دا چې د هر سورة په پيل کې يې دا جمله د سرليک په توگه برېښنده راوړې چې بندگان پوه شي د ټولو سورتونو او آيتونو د نزول سرچينه او منشأ د هغه د رحمانيت او رحمت صفت دی او آيتونه يې د لطف او مهربانۍ لپاره نازل کړي دي. يعنې په جوته توگه څرگندېږي چې د هر کار او عمل ټيکاوتوب او تلپاتېتوب له خدای تعالی سره اړيکې پورې اړوند دی له همدې لامله د لومړني آية وحی چې پيغمبر(ص) ته وشوه هغه ته فرمان ورکوي چې د اسلام د تبليغ او بلنې د پيل پر مهال دا مهمه او ستونزمنه دنده

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خدای تعالی(ج) له نوم سره پیل کړي: «اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ ...» [علق۱(۹٦:۱)].
او وينو چې حضرت نوح(ع) په هاغه سخت او هيښوونکي توپان کې پر کښتۍ د سپرېدو او د سترو څپو پر مخ د حرکت پر مهال چې هره شېبه له ستر خطرونو سره مخامخ وو، موخې ته د رسېدو، او پر ستونزو د بریالیتوب لپاره خپلو ملګرو ته وايي د حرکت پر مهال، او د کښتۍ د تم کېدو په ځای کې «بسم اللّه» ووایاست: «وَقَالَ ارْكَبُوا فِيهَا بِسْمِ اللَّهِ مَجْرَاهَا وَمُرْسَاهَا...» [هود ۴۱ (۱۱:۴۱)].
او په پايله کې هغوی دا له خطره ډک سفر په بریالیتوب سر ته ورساوه له سلامت او برکت سره له کښتۍ پلې شول لکه څنګه چې قرآن وايي: «قِيلَ يَا نُوحُ اهْبِطْ بِسَلَامٍ مِنَّا وَبَرَكَاتٍ عَلَيْكَ وَعَلَى أُمَمٍ مِمَّنْ مَعَكَ ...» [هود۴۸(۱۱:۴۸)].

او همدا راز «سليمان»(ع) په هاغه ليک کې چې ملکه «سبأ» ته يې ليکي، پيل يې په «بسم اللّه» کوي: «إِنَّهُ مِنْ سُلَيْمَانَ وَإِنَّهُ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ...» [نمل۳۰(۲۷:۳۰)] دا ليک د سليمان له لور دی او هغه، د رحمن او رحيم، اللّه په نامه دی.

او بيا هم د همدې اصل له مخې، د قرآن ټول سورتونه له «بسم اللّه» سره پيل کېږي ددې لپاره چې اصلي موخه چې سعادت ته د بشر ـ هدايت او بېول دي چې له پيله تر پايه له ماتې پرته له بریالیتوب سره سر ته ورسېږي.

يوازې د «توبه» سورة چې «بسم اللّه» يې په پيل کې نه لېدل کېږي؛ ځکه چې د «توبه» سورة، د «مکې» له جنايتکارو او تړون ماتوونکو سره د جنګ له اعلان سره پيل شوی، او د جنګ اعلان د خدای تعالی له توصيف «رحمن او رحيم» سره سمون نه خوري.

اسم عبارت له عنوان، علامت (نښې) او لفظ څخه دی چې پر اشخاصو، وګړو، څيزونو او پر مادي او غير مادي توکو او چارو ايښوول کيږي تر څو ماهيت يې له نورو مشخص او جلا او وپيژندل شي دا د تفاوتونو، توپيرونو او فرقونو د تشخيص او پيژندنې لپاره د هويت ټاکنه ده چې له مغزي فعل او

(c) ketabton.com: The Digital Library

انفعالاتو سره سرته رسيږي. اسم (نوم) ايښوونه کولی شي دوه حالته پيدا کړي:
الف؛ بې له منځپانګې [تش]. ب؛ له منځپانګې سره [ډک].

په قرآن کې راغلي دي چې د يحيیٰ نوم چې لـه دې تر مخه پر هيچا نه وو ايښوول شوی د خدای تعالی له لورې، پرښتو د هغه پلار زکريا ته بشارت (زيری) ورکړ: «يَا زَكَرِيَّا إِنَّا نُبَشِّـرُكَ بِغُلَامٍ اسْمُهُ يَحْيَى لَمْ نَجْعَلْ لَهُ مِنْ قَبْلُ سَمِيًّا» «[ددې دعا لــه قبلېدو سره، پرښتو پرې غږ وکړ] ای زکريا، موږ تاته د يو هلک زيری درکوو، چې نوم يې يحيی دی چې تر هغه مخکې مو څوک له داسې ځانګړتياو سره نه دی نومولی.» [مريم۷(۱۹:۷)]. يحيی د حَیّ [حيات، ژوند] له رېښې، د بني اسرائيلو لپاره يې د يحيی په ژوند ښونکي او بدلون راوړونکي شتون دلالت کاوه او هم هغه وو چې د عيسی مسيح د رسالت لپاره يې ډګر برابر کړ، د مسيح نوم هم پرښتو مريم ته ابلاغ کړی وو؛

«إِذْ قَالَتِ الْمَلَائِكَةُ يَا مَرْيَمُ إِنَّ اللَّهَ يُبَشِّرُكِ بِكَلِمَةٍ مِنْهُ اسْمُهُ الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ...» [آلعمران۴۵(۳:۴۵)]. [درياد کړه] هغه مهال چې پرښتو وويل: ای مريم! خدای تعالی په رښتيني توګه [او نــه خيالي] تاته په يوې کليمې له خپل لورې زيری درکوي؛ چې نوم يې عيسیٰ مسيح د مريم زوی دی....».

او همدا راز نور نومونه: موسیٰ [له اوبو نيول شـوی]، عيسیٰ، مريم، انجيل او ... ټول د واقعي ماهيت معرفي کوونکي دي. او همدا راز «اسـماء الحسنیٰ» [د خدای تعالی نيک نومونـه] چې هر يو د خدای تعالی په يوه صفت دلالت کوي، او په قرآنکريم کې کابو سل نومونه د خدای تعـالی لپاره راغلي دي چې بېلګې يې په همدې سورة کې کتلی شو: اللّه، رحمٰن، رحيم، مالک يوم الدين. او په دې سـورة کې تر ټولو غوره ته، يا يو له تر ټولو غوره ته چې «رحمت» دی په دوو بڼو «رحمانيّت» او «رحيميّت» کې اشاره کوي.

خـو د «اللّـه» نـوم د هغـه لـه نـورو نومونـو تـر ټولـو جـامع دی؛ بـل هيڅ يـو نـوم هـم هاغـه جامعيـت، چـې دا نـوم يـې لـري، نـه لـري. چـون

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغوی د الهي کمالونو يو، يو ځرګندوي خو دا نوم د ټولو کماليه صفتونو د نغاړونکي او يو ځای کوونکي ذات ښکارندوی دی.

نو «اللّه» د خدای تعالی د ذات اسم دی. نور نومونه چې له هغه پېژنو، ټول د هغه ستايننومونه او صفتونه دي. د بېلګې په توګه ويلی شو چې؛ لکه د هر انسان د نومونو په څېر چې انسان په خپله پېژندپاڼه [تذکره] کې يو ځانګړی او مشخص نوم لري خو کېدی شي ستايننومونو يې لکه: شجاعت، مديريت، مهرباني او نور هم وي. د «اللّه» کليمه په اصل کې «اله» ده او همزه يې د ډېر استعمال له لامله حذف شوې ده.

د «اللّه» د لغت د رېښــې په اړه څو نظرونه شــتون لري. ځېنو ويلي دا کليمه له «اَلَهَ» څخه مشــتق شــوې او ځېنو نورو ويلي چې له «وَلَهَ» اخېســتل شوې ده او «اِلٰه» فِعال د مفعول په معنا دی لکه کتاب د مکتوب په معنا.

که له «اَلَـــــهَ» مشــتق شــوی وي يعنې عَبَدَ، نو اللّٰه يعنې د نمانځنې او پرستش وړ ذات چې لـــه ټولو اړخونو بشپړ او کامل دی. ځکه هاغه موجود چې پخپله د بــل مخلوق دی او يا د نقص لرونکی دی د نمانځنې او پرستش وړ به نه وي نو همدا چې ويل کېږي [الالٰـــه] يعنې هغه ذات په داسې ډول دی چې بـــايد ونمانځل شي او پرستش يې وکړل شي. او قهراً دا معنا په دې کليمه کې نغښــتې ده، چې هغه د ټولو کماليه صـفتونو جمع کوونکی او له هر ډول نقص او نيمګړتياو بري، جلا او سپېڅلی دی.

او که له «وَلَهَ» مشــتق شــوی وي، وَلَـــهَ يعنې هېښــتيا، تحير؛ واله يعني حيران او يا د عاشــق او ليوال په معنا دی او له دې ســببه يې خدای تعالی ته اللّٰه ويلي چې د هغه د مقدس ذات پر وړاندې حيران او يا پام لرونکي او عاشقان او هغه ته پناه وړونکي دي.

ډېری خلک «اللّه» د خپل خدای او خالق په عنوان مني او پوهېږي چې يو خدای هغوی خلق کړي او پنځولي دي، خو يوازې تش د خدای په

(c) ketabton.com: The Digital Library

شتون باور لري، پرته لــه دې چې له هغه سره یې قلبي او د زړه اړیکه ټینګه کړې وي؛ چې قلبي اړیکه په خدای باوری، خدای نمانځنې او عبادت کې تر ټولو مهمه موضوع ده. پوهېږو چې په جهان کې ډېر ستر کهکشانونه شتون لري چې زموږ او هغوی تر منځ هېڅ ډول اړیکه نشته، موږ یوازې د هغوی پر شتون باور لرو، چې له مینې پرته خدای پېژندنه هم د همدې په څېر یو ډول خدای پېژنــــدنه ده چې په همدې حد یعنې تش باور کې خلاصه کېږي. خو د «بِسْـــمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ» جمله موږ پوهوي هغه چا چې موږ خلق کړي یو، موږ ته رحمت لري، زموږ په نسبت بې تفاوته نه دی، د هغه رحمت د لمر د وړانګو او نور په څېر پر موږ لګېږي.

قرآن د تمثیـل پـه مقـام کې وایي: «اللّٰـهُ نُورُ السَّـــمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ...» [نور۳۵(۲۴:۳۵)]. خدای د هســتۍ د جهان نور دی. که نور نـــــه وي ټول څیزونه په تیاره او چوپتیا کې دي. که د هغه تودوخه نه وي کوم ژوند او حیات به شتون ونلري، له خدای سره زموږ اړیکه ډېره نژدې او تنګاتنګه ده او هره شیبه د هغه له رحمت سره مخامخ یو.

زموږ لپاره د خدای رحمت دوه ډوله ځلاوې لري؛ «رحمٰن» او «رحیم»؛ رحمان د خدای عام رحمت د ټولو لپاره دی، لکه د لمر د نور د وړانګو په څېر چې د ځمکې پر هر ځای یو شان لګېږي، دا رحمت «یو طرفه» رحمت دی، خو «رحیم» والی یې، د هغه دوه اړخیز رحمت دی؛ لکه د ځمکې هره ټوټه چې د جذب د ډېرتې وړتیا له کبله، ډېره تودوخه او نور اخلي. د بېلګې په توګه تیره د لمر نور ډېر لږ جذبوي او ډېرتر منعکس کوي، خو اوبه او خاوره او دښته او ځنګل، د نورو په نسبت ډېر نور او تودوخه جذبوي، لمر هم هغوی ته تر نورو ډېره تودوخه او نور ورکوي.

«رحیم» د خدای تعالی خـــاص رحمت دی، د هاغو بندګانو په نسبت چې خپل ځانونه د هغـه د رحمت پر وړاندې وګوماري، پر هغوی ډېر رحمت کوي. لکه د ښوونکي په څېر چې ټولو زده کوونکو ته یو شـان درس ورکوي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو هاغه شاګردان چې استاد ته ښه غوږ نيسي او ډېرې پوښتنې ترې کوي، هغوی ته ډېرتره پاملرنه لري او د هغوی د ډېرې ودې او کمال لپاره هغوی ته ډېر تمرينونه ورکوي. په قرآن کې ۱۰ ځلې [۱۰هم يو بشپړ عدد دی] تکرار شوي دي چې خدای تعالی ټولو بندګانو ته «رَءُوفٌ رَحِيمٌ» دی، يعنې ټول خلک له خدای تعالی سره هر يو د مستقلې اړيکې او ارتباط ورتيا او استعداد لري او هغه له خپل خلق سره مينه کوي او پر هغوی مهربان دی، خو هغوی له خپل خدای سره کومه اړيکه او ارتباط نه جوړوي.

نو پالونکی څښتن يو عام رحمت لري او يو خاص رحمت. له خپل عام رحمت سره يې ټول موجودات خلق کړي او پنځولي دي چې انسان هم د هغوی له ډلې دی. انسان چې يوازينی مکلّف موجود دی او پخپله د خپل ځان مسئول دی که کومې دندې او وظيفې يې چې پر غاړې ايښوول شوي سر ته ورسوي له الٰهي خاص او ځانګړي رحمت څخه به برخمن شي. نو «رحمٰن» هاغه بې حسابه رحمت ته نغوته ده چې هر ځای ته رسېدلی او د مؤمن او کافر او حتا انسان او څناور او جماد او نبات او داسې نورو ټولو تر منځ توپير نه کوي خو «رحيم» يو خاص رحمت ته نغوته ده چې مطيع او فرمانبردارو انسانانو ته ځانګړی دی.

دا چې په «بسم اللّه...» کې د الله له ځانګړي او خاص نوم وروسته يې يوازې د رحمانيت او رحيميت په صفتونو تکيه کېږي او دلته په دې حساس دريځ کې د الله نور صفتونو ته نغوته نه ده شوې، ښايي لامل يې دا وي چې د هر کار په پيل کې اړينه ده له داسې صفته د مرستې غوښتنې په لټه کې شو چې د آثارو او اغيزو وړانګې او ځلا يې پر ټول جهان خپرې دي، ټول موجودات يې نغاړلي او هر ځيلی او په ستونزو ککړ يې په بحراني شېبو کې ژغورلی دی.

په دې اړه پخپله په قرآنکريم کې الله تعالی فرمايي: «وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ» [اعراف۱۵۶(۷:۱۵۶)]. «او زما رحمت ټول څيزونه نغاړلي دي». او

(c) ketabton.com: The Digital Library

په بل ځای کې د خدای تعالی د عرش د لېږدوونکو له ژبې لولو: «...رَبَّنَا وَسِعْتَ كُلَّ شَيْءٍ رَحْمَةً...» [غافر۷(۴۰:۷)] «زموږ پالونکی څښتنه تا خپل رحمت پر هر څیز خپور کړی دی». له بل لور وینو د سختو پېښو او خطرناکو دښمنانو د منګولو څخه د خلاصون لپاره پیغمبرانو د خدای رحمت ته پناه وړله: د «موسی»^(ع) قوم د فرعونیانو له منګولو څخه د خلاصون لپاره وایي: «وَنَجِّنَا بِرَحْمَتِكَ...» [یونس۸۶ (۱۰:۸۶)] «خدایه موږ له خپل رحمت سره وژغوره...». د «هود» او پلیوانو په اړه یې په قرآن کې لولو: «فَأَنْجَيْنَاهُ وَالَّذِينَ مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا...» [اعراف۷۲(۷:۷۲)] «هود او د هغه پلیوانو ته مو [د دښمنانو له منګولو څخه] د خپل رحمة په توسه ژغورنه وبښله...».

اصولاً هر مهال چې د کوم حاجت غوښتنه له خدایه کوو د هغه ستاینه له هماغو صفتونو سره کوو چې زموږ له حاجت سره تړاو لري، د بېلګې په توګه حضرت عیسی مسیح^(ع) د «مائده» [مخصوصې غذا] د غوښتلو پر مهال داسې وایي: «قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ اللَّهُمَّ رَبَّنَا أَنْزِلْ عَلَيْنَا مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ ... وَارْزُقْنَا وَأَنْتَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ» [مائده۱۱۴(۵:۱۱۴)] «یا الهي زموږ پالونکی څښتنه له آسمانه موږ ته یوه مائده نازل کړه ... او موږ ته روزي راکړه او ته بهترین روزي ورکوونکی یې». «نوح» د خدای تعالی ستر پیغمبر هم موږ ته را زده کوي، چې له کښتۍ څخه په یوه مناسب ځای کې، دا سې دعا وکړي: «...رَبِّ أَنْزِلْنِي مُنْزَلًا مُبَارَكًا وَأَنْتَ خَيْرُ الْمُنْزِلِينَ» [مؤمنون۲۹(۲۳:۲۹)] «پالونکی څښتنه! ما په مبارکه بڼه راکښته کړه چې ته بهترین کښته کوونکی یې». او همدا راز «زکریا» له خدایه د یو زوی د غوښتلو پر مهال چې د هغه ځای ناستی او وارث اوسي خدای تعالی د «خَيْرُ الْوَارِثِين» له صفت سره ستایي او وایي: «... رَبِّ لَا تَذَرْنِي فَرْدًا وَأَنْتَ خَيْرُ الْوَارِثِينَ» [انبياء۸۹(۲۱:۸۹)] «پالونکی څښتنه ما یوازې مه پرېږده چې ته بهترین د وارثانو یې».

پر دې بنا د کارونو د پیل په اړه کله چې غواړو د خدای له نوم سره پیل وکړو باید د هغه د پراخ رحمت لمن ونیسو هم عام رحمت یې او هم خاص

(c) ketabton.com: The Digital Library

رحمت يې آيا په چارو کې د پرمختګ او پر ستونزو د بریالیتوب لپاره له دې صفتونو څخه مناسبتر کوم صفت شتون لري؟!

په زړه پورې دا چې لکه د جاذبې د ځواک په څېر، عمومي جنبه لري او زړونه يو تر بله نښلوي همدا د رحمت صفت دی، له خالق سره د خلق د پیوند لپاره هم باید د رحمت له صفته ګټه واخیستل شي.

رښتيني مؤمنان د چارو په پيل کې د «بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ» له ويلو سره له هر ځايه زړه جلا کوي او په خدای پورې يې تړي، له هغه مرسته او ملتيا غواړي، له هاغه خدايه چې رحمت يې خپور او نغاړونکی دی، او هيڅ موجود له هغه، بې برخې نه دی.

په قرآن کې په ځلونو راغلي دي چې مشرکينو د خدای تعالی رحمانيت نه منه او هر مهال به چې هغوی ته ويل کېدل د رحمان لپاره سجده وکړئ، ويل يې رحمن څه څيز دی؟ «قَالُوا وَ مَا الرَّحْمَنُ» د خپلې زمانې له مشرکينو سره د اسلام د پيغمبر ستونزه د خدای د وجود اثبات نه وو. اصلاً په قرآن کې داسې هيڅ آيت شتون نه لري چې کوم پيغمبر غوښتي وي الله ثابت کړي، اُمتونو اللّه منه، خو په شرک وزمه او په خرافاتو ککړې بنه. له مشرکينو سره د پيغمبرانو ټول بحث د ربوبيّت پر سر وو. له نمرود سره د حضرت ابراهيم خبره او له فرعون سره د حضرت موسی خبره د ربوبيّت او رحمانيّت پر مسئلې وه.

۲ - «الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿۲﴾»

حمد [= منه او ستاينه] په ټوليزه توګه يوازې د الله لپاره دی چې ربّ [پالونکی څښتن/ د واک او اختيار خاوند] د جهانونو دی [= ټرې پال خدای].

په پښتو کې داسې يوه کليمه چې د حمد د ژباړې په توګه وکارول شي، نه لرو. خو دوه داسې کليمې شته چې د حمد معنا ته نژدې دي او هم په پښتو کې معادل لري چې د حمد د ژباړې لپاره د هغوی له معادله کار اخيستل کېدي شي. يوه «مدح» ده چې ژباړه يې «ستاينه» ده او بل «شکر» چې په «مننه» ژباړل کېږي. خو هيڅ يوه کليمه په يوازې توګه د حمد د معنا رسوونکې نه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د «مدح» کليمه «حمد» ته نژدې ده او حتا ځينې داسې انګېرې او قوي احتمال ورکوي چې لـه يوې کليمې دوه ډوله تلفظونه وي، لکه څنګه چې په عربي ژبه کې داسې بېلګې ډېرې لرو لکه «خلص» او «لخص» - «ايس» او «يئس» چې د هر دواړو توري يو دي خو ځايونه يې بدل شوي دي.

«مدح» د ستاينې په معنا دی. ستاينه له ځانګړو انساني احساسونو څخه ده؛ يعنې انسان تر دې بريده د احساس او ادراک لرونکی دی چې کله د کمال او جلال، ښکلا او ارزښت سره مخامخ شي، دا احساس د غبرګون په بڼه په هغه کې پيدا کېږي او هغه ستايي. دا احساس په ځناورو کې نشته. ځناور نه هغه کمال او جلال درک کولی شي او نه دا قدرت لري چې دا صفتونه وستايي.

البته کله، کله د ستاينې عمل په انسان کې د پستی او ټيټ توب په بڼه څرګندېږي چې هغې ته «غوړه مالي» [او چاپلوسي] وايي او له رذيله صفتونو څخه ګڼل کېږي. چاپلوسي په هاغه مورد کې ده چې انسـان د يوې بې حقيقته چارې ستاينه وکړي. او دا ډېره ستغه او ناوړه ده چې هغه قدرت او ځواک چې الله تعالی ورته ددې لپاره ورکړی دی چې واقعي کمالونه او جمالونه او عظمتونه او ښکلاوې وستايي، هغه د داسې يو موجود په پښو کې د تمې له مخې له لاسه ورکړي چې د ستاينې هيڅ ارزښت نلري. دا قدرت ددې لپاره دی چې انسان هغه لوړ او عالي احساس يعنې د يو کمال تمجيد او تکريم او تعظيم ارضـاء او اشـباع کړي نه دا چې هغه د تمې د حس په خدمت کې وګومارل شي چې يو ډول پستي او ټيټوالی دی.

په واقعي او رښتينو ستاينو کې هيڅ ډول تمه شتون نه لري، بلکې دا يو فطري او طبيعي چار دی. کـوم مهال چې انسان لـه يو ښـکلي هنر سره مخامخ کېږي، د هغه په ښکلا کې ډوبېږي او بې اختياره د هغه ستاينه کوي. که څوک پوښتنه وکړي چې مګر څوک ددې ستاينې په مقابل کې څه څيز درکوي، څه ځواب ورکوو؟ سمدلاسه به يې په ځواب کې وايو: مګر اړينه ده څه څيز راکړي؟ زه انسان يم او انسان له دې لامله چې کله د کوم عظمت او

(c) ketabton.com: The Digital Library

جلال او جمال او کمال سره مخامخ شي هرومرو خاضـع کېږي او خپله خضـوع د سـتاينې په بڼه څرګندوي. دا د «مدح» د کليمې معنا ده خو د «حمد» کليمه يوازې همدا مفهوم نه لري.

د سپېڅلتيا او پاکوالي بل احسـاس پـه انسان کـې شـتون لـري چـې بيا هـم د انسان لـه امتيـازونو او ځانګړتيـاو ځخـه دی او هغـه «مننـه» ده چـې د «شـکر» د کليمـې ژباړه ده او دا پـه هاغـه مهال کـې ده چـې د چا لخـوا انسان تـه کـوم خيـر ورسـېږي؛ د انسان د انسانيت تقاضا ده چـې د هغـه په نسبت د منني څرګندونه وکړي.

د بېلګې په توګه کله چې يو انسـان په خپل موټر کې له يوه چمه د تېرېدو پر مهال کې له يو بل موټر سره مخامخ شي په داسې حال کې چې هغه د تېرېدو حق لري او کولی شي له لارې استفـاده وکړي، خو که هغه تم شي او موږ ته اجازه راکړي چې تر هغه مخکې تېر شو ، انساني ادب چې د انسان له سپېڅلي فطرته سرچينه نيسـي تقاضا کوي چې د «منني» په ويلو سره يا د سر يا لاس په ښـورولو سره له هغه «مننه» وکړو. دا صـفت تر دې بريده په ځناور يا حيوان کې شتون نلري او د انسان له ځانګړتياو دی؛ او دا چې خدای تعالی په قرآن کې پوښتنه کوي: «هَلْ جَزَاءُ الْإِحْسَانِ إِلَّا الْإِحْسَانُ» [رحمن٦٠(٥٥:٦٠)] داسې يوه پوښتنه ده چې مخاطب يې انساني سليم فطرت دی او د انسان سپېڅلی وجدان يې ځواب ورکوونکی دی.

نو دلته «حمد» د مدح په معنا، د پالونکي ښتن ستاينه او تمجيد دی، او د الله د نعمتونو پر وړاندې د انسان د شکر او منني څرګندونه هم ده؛ بله دا چې «اَلْحَمْدُ» مبتداء دی او خبر يې «اللّه» دی، او خدای تعالی دا جمله اسميه راوړې ده چې پر استمرار او دوام دلالت کوي او که جمله يې فعليه وای پر يو محدود زمان او مهال به يې دلالت کولی، نو اسميه جمله فصيح تره ده چې استمرار لري. او بله دا چې په دې جمله کې له الهي نومونو څخه «اللّه» انتخاب

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوی چې د خدای تعالی د ذات اسم دی او د کامل الذّات خدای په معنا دی چې د ټولو کماليه صفتونو نغاړونکي مجموعه ده.

او دا چې ويل شوي دي هر څوک چې خپل ځان وپيژني خدای هم پيژني، ډيره سمه او ستره خبره ده. د انسان له خپله ځانه بشپړه پېژندنه، داسې يوه لار ده چې په توسه يې انسان د الله پېژندنې ته رسېږي. د انسان د پېژندنې يوه لاره همدا د انساني ځانګړو احساسونو پېژندل دي چې يو له هغوی هم د منني احساس دی چې بولندوی يې وجدان دی او د چاپيريال له ښوونو او روزنو سره اړيکه نه لري. او له سيمه ايزو ادبونو او رسمونو څخه نه ګڼل کېږي او يو او بل اقليم ته ځانګړی نه دی چې د زمان او مکان له تغير سره ګډوډ شي، حتا کله، کله هم يو د بل ضد شي، لکه خولۍ له سره ايسته کول او اېښوول چې هر دواړه د درناوي نښې دي خو هره يوه په بېله، بېله ټولنه کې دود دی. په هيڅ يوه ټولنه کې ليدل شوي نه دي چې د نيکۍ بدله په بدۍ ورکړل شي او دا د سيمه ايزو دودونو د برخې په توګه توجيه کړي.

نو حمد نه خالصه مدح ده او نه خالصه منه؛ نو څه شيز دی؟ ويلی شو چې که هر دواړه سره يو ځای کړو ټولګه يې د حمد مفهوم دی؛ يعني داسې يو مقام چې هم د ستاينې وړ دی له دې لامله چې عظمت او جلال او حسن او کمال او ارزښت او ښکلا لري، او هم د منني وړ دی د هاغو احسانونو او نېکيو له لامله چې د هغه لـه لوري رسېدلي دي، چې د هر دواړو حالتونو د يو ځای څرګندولو لپاره د «حمد» کليمه کارول کېږي.

حمد يوازې خدای تعالی ته ځانګړی دی:

د «الحمد» په پيل کې چې کوم «الف» او «لام» راغلي دي، د خدای تعالی لپاره د هر حمد او ستاينې منحصر او ځانګړي ګڼل دي، يعني په جهان کې د هر حمد او ستاينې منشاء او سرچينه خدای تعالی دی او نورې ټولې ستاينې د خدای تعالی د حمد په اوږدوالي کې دي[نه په عرض کې]. که

(c) ketabton.com: The Digital Library

څوک کوم هنر لري، عقل يې کوم ځيز ته رسېږي، له دنيا برخمن دی، يا د کوم خير او خدمت توفيق مومي، ټولو له يوه ځايه منشاء او سرچينه نيولې ده.

نو «الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ»، يعنې خدای تعالی د جهان د ټول انسانانو رئيس، د جهان چلوونکی، سرور او د اختيار خاوند دی. دا دوه آيتونه د حمد پيليزه، د هاغې ستاينې احساس دی چې د هر ښه او ښکلي په نسبت يې پيدا کوو، د يو ښکلي او خوشبويه گل لېدل موږ تحسين او ستاينې ته اړ باسي او ستاينه يې کوو، خو بايد له ځانه وپوښتو چې اصلي منځته راوړونکی يې څوک دی؟

د مولوي په وينا:

ای دوست شکر خوشتر یا آنکه شکر سازد   خوبي قمر بهتر یا آنکه قمر سازد

د بشر د علايقو او ليوالتياو يوه برخه شيرينيو [خواږو] او خوندرو خوړو ته ده. هو هغه چې مېوې، شيرينۍ او خوراکي خوندونه يې جوړ کړي دي او د تريخوالي، خوږوالي، تريووالي او تروشوالي احساس يې زموږ په ژبه کې اېښی دی بهتر دی، يا د شيرينۍ مواد؟ د قمر ښه والی بهتر دی يا هغه چې قمر يې جوړ کړی دی؟

قمر سپوږمۍ ده چې د ټولو ښکلاو سيمبول دی. د بشر ليوالتيا راز، راز ښکلاو ته، له ظاهري ښې، اندامونو او نورو ښخه چې غريزي اړتياوې يې پوره کوي او ددې په څېر نورې ښکلاوې، بايد هغه د هاغه چا پر لور بوځي او پام يې ورته واړوي چې دا احساسات يې په هغه کې اېښي دي! په رښتيني توگه په انسان کې د عشق او عاطفې منشأ او سرچينه چرته ده؟

ای باغ! تو یی خوشتر یا گلشن گل در تو   یا آن که برآرد گل صد نرگس تر سازد؟
ای عقل! تو به باشی در دانش و در بینش   یا آنکه به هر لحظه صد عقل و نظر سازد؟

زموږ د توجهاتو او پاملرنو يوه برخه گل او شنېليو ته، د طبيعت ښکلاو ته، عطر او رنگ او بوی او دا ډول هېښوونکو ننداږو ته ده. آيا دې مصنوعاتو ته جذب شوي يو، يا هاغه جميل خدای ته چې دا ټولې ښکلاوې او ښېگنې يې جوړې کړي دي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځینې د عقلانیت عاشقان دي؛ ماډرن عقلانیّت، پر خپل ځان بسیا او خپل بنسټی عقل! او خدای یې یو خوا ته ایښی. آیا له خپله ځانه مو کله پوښتلي چې دا عقل موږ ته چا راکړی دی؟

دا هم له شونتیا لیرې نه ده چې د «حمد» په معنا کې بـــل مفهوم هم شـــامل وي او هغه د نمانځنې او پرســـتش مفهوم دی. په بله وینا: حمد د نمانځنې په توګه د منني لپاره ســتاینه ده. نــایي ددې آیة پر بنا حمد خدای تعالی ته ځانګړی دی او له هغه پرته بل محمود نشــته، له دې مخې د حمد په مفهوم کې د نمانځنې مفهوم هم شته دی.

مفسرین په دې اړه په یو نظر دي چې د آیة معنا دا ده چې ټول «حمد»ـونه د خدای تعالی دي. که د «حمد» په کلیمه کې له منني پرته د عابدانه خضوع او فروتنی مفهوم نه وي او «حمد» یوازې د منني کول وي ولې انسان نباید د انساني توکو پر وړاندې چې خدای تعالی هغه ته ورکړې مننه وکړي؟ هغه مخلوقات چې خدای تعالی د هغوی په توسه انسان ته خیر رسوي، باید د هغوی منندوی او قدر پېژندونکي هم اوسي. خو په پام کې ولرو چې په هماغه څیز او خیر کې چې د بنده له لورې انسان ته رسېدلی دی، له هغه مخکې خدای تعالی د شکر او منني استحقاق او وړتیا لري.

نو، له دې چې [«حمد» الله ته ځانګړی دی] څرګندېږي چې معنا یې یوازې مننه کول نه دي بلکې ستاینه او نمانځنه هم پکې نغښتي دي. خدای تعالی له دې لامله چې د نمانځنې او پرستش یوازینی وړ ذات دی او له دې لامله چې رحمٰن او رحیم دی د هغه ستاینه او مننه او نمانځنه کوو.

لنډه دا چې حمد یو دننني انساني سپېڅلی احساس دی او د انسان د روح له تله سرچینه نیسي چې جمال او جلال وستایي او د عظمت او ستروالي پر وړاندې خاضع او تواضع کوونکی اوسي. او دا چې د حمد له سورة سره مل الهي معرفت او پېژندل اړین دي، یعنې تر هاغې چې انسان د خدای په اړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

بشپړ معرفت پيدا نکړي، نشي کولی د حمد دا يو سورة په سم او صحيح ډول او په واقعي بڼه، نه تش د ژبې په څوکه، ووايي.

اصولاً دلته د «الله» توصيف په «رَبِّ الْعالَمِينَ»، په واقعيت کې د مدعا له بيان وروسته د لامل د ذکر دی، ګواکې يو څوک پوښتنه کوي: ولې ټول «حمد»ـونه، الله ته ځانګړي دي، په ځواب کې ويل کيږي ددې لپاره چې هغه «رَبِّ الْعالَمِينَ»، او د جهانونو پالونکی څښتن دی.

په دې آية کې ربوبيّت ته چې د الله تعالی بل صفت دی، هم نغوته کوي. په انګليسي ژبه کې د «ربّ» ترجمه په Senior يا Lord کوي، يعنې خدای تعالی رئيس او د اختيار څښتن دی. کېدی شي خدای تعالی د جهان د خالق او مهربانه او زړه سواندي پنځګر په توګه ومنو او باور پرې ولرو، خو پوه نشو چې هغه زموږ رئيس دی او ارباب مو هم هغه دی چې دا جهان ګرځوي، دا چې تاسو يو څوک خپل رئيس او د اختيار څښتن او هر چارې وګڼئ تر دې ډېر توپير کوي، چې يوازې د هغه پنځګري او خالقيّت ومنئ!

په لومړي حالت کې، هغه ته نيازمند او اړمن ياست او سعی کوئ رضايت يې جلب کړئ، او په دويم حالت کې هغه لکه د يو ساعت ساز په څېر ګڼئ چې له جوړولو وروسته له ساعت سره کوم کار نلري. ډېری له خلکو، هر مهال چې کومه اړتيا او حاجت ولري، خدای پسې ځي! دا ځان پالې او ځان غوښتې خدای پېژندنه ده چې خدای، پيغمبر، امام او پير د خپلو حاجتونو د پوره کولو په خدمت کې غواړي؛ خو چا چې «ربّ» پېژندلی وي، ډار او هيله يې هغه ته ده، زړه يې د هغه په ياد ټوپونه وهي او پوهېږي چې د هغه په نعمت او لوريڼه ساه اخلي او وباسي او د سترګو باڼه يې د هغه په لطف او لوريڼه ښکته او پورته کيږي. د «رب» په کليمه کې هم د څښتن توب او هم د اختيار خاوند مفهوم نغښتی دی او هم د بشپړوونکي او پالونکي معنا لري. خدای تعالی د ټولو عالَمونو د اختيار خاوند او هم د ټولو عالَمونو کمال ته رسوونکی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

البته خدای تعالی د ټولو عالَمونو یو ستر جهان خلق کړی دی چې د هاغو عالَمونو موجودات په ځانګړو لاملونو، هر کمال چې شونی دی ولري له هماغه پیله یې لري. په بله وینا هیڅ ډول استعداد پکې شتون نلري بلکې ټول فعلیت ته رسېدلي دي یعنې له هماغه پیله چې پنځول شوي دي له خپل ټول ممکن کمال سره پنځول شوي دي او په بل تعبیر «بدء» او «عود» یې یعنې پیل او پای یې یوه ده. هغوی له هماغه حیثه چې الهي مخلوق دي او منځته یې راوړي دي د هغه مربوب دي. خدای تعالی له هماغه حیثه چې د هغوی خالق او منځته راوړونکی دی د هغوی ربّ دی.

خو کوم عالَم چې موږ پکې ژوند کوو، یعنې د دنیا عالَم یا د مادي عالَم، د تدریج عالَم دی او نظام یې په دې ډول دی چې وجودونه له نقصه پیل کېږي او د کمال پر لور ځي، بدء او عود یې یو نه دی، پیل او پای یې دوه دي. هغوی له یو حیثه د خدای تعالی مخلوق دی او له بله حیثه د هغه مربوب.

د طبیعت عالَم په داسې حال کې چې پخپله د یو عالَم په مجموعه کې دی د نورو عالَمونو تر څنګ غیر له هغوی، له دې اعتباره چې د مختلفو انواعو لرونکي دي او هر نوع او ډول یې له ځانګړي نظام سره ژوند کوي او په حقیقت کې هر ډول یې چې پخپله یو عالَم هم لري، د مختلفو عالَمونو لرونکي دي او ټول د هغوی په ټوله کې همدا ډول دي. د جماداتو عالَم، د نباتاتو عالَم، د حیواناتو عالَم، د انسانانو عالَم، د افلاک عالَم، ټول له نقصه د کمال پر لور روان دي. هیڅ یو د پیدا کېدو پر مهال په بشپړ او کامله بڼه نه دي پنځول شوي. خدای تعالی ددې ټولو عالَمیانو موجودات نهایي کمال ته رسوي ځکه چې هغه ربّ العالمین دی.

نو د «عَالمِین» کلیمه د «عالم» جمع ده او عالم، د یوې مجموعې په معنا دی چې مختلف موجودات چې د ګډو صفتونو او یا د مشترک زمان او مکان لرونکي دي، مثلاً وایو د انسان علم، د حیواناتو عالم او د نباتاتو عالم، او یا وایو: د شرق عالم، او د غرب عالم، اوسنی عالم، پخوانی عالم، پر دې بنا

(c) ketabton.com: The Digital Library

«عالم» په يوازې توګه د جمعې يا ټولګې معنا لري او هغه مهال چې د «عالمين» په بڼه ترلې جمع کېږي ددې جهان ټولو مجموعو ته اشاره ده.

معمولاً د «ين» په توسه جمع کول د عاقل د جمعې لپاره کارول کېږي او په قرآن کې په ډېرو ځايونو کې عالمين د انسان په اړه راغلی دی خو په ځېنو ځايونو کې پراخته معنا لري، چې انسانان او د جهان نور موجودات رانغاړي، لکه: «فَلِلَّهِ الْحَمْدُ رَبِّ السَّمَاوَاتِ وَرَبِّ الْأَرْضِ رَبِّ الْعَالَمِينَ» [جاثيه۳۶(۴۵:۳۶)] «حمد او ستايل الله ته ځانګړي دي چې د آسمانونو او ځمکې رب دی او د جهانيانو پالونکی څښتن دی». او کله چې موسی(ع) فرعون د پالونکي څښتن منلو ته وبله: «قَالَ فِرْعَوْنُ وَمَا رَبُّ الْعَالَمِينَ. قَالَ رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا إِنْ كُنْتُم مُوقِنِينَ» [شعراء۲۳(۲۶:۲۳)او۲۴] «فرعون وويل او د عالميانو رب څه څيز دی؟ [موسی په ځواب کې] وويل رب د آسمانونو او ځمکې او هاغه څه چې ددوی په منځ کې دي».

د قرآن له آيتونو بريښي چې اصولاً دا جهان د روزنې او پالنې جهان دی. انسان چې پخپله په مختلفو ډلو [نېکو او بدو] وېشل کېږي ټول وګړي يې د روزنې او پالنې موندو په حال کې دي؛ او په زړه پورې دا چې ګواکې جهان د کروندګرۍ لپاره مساعد او وړ چاپېريال دی او هر ډول زڼي او تخم چې پکې وشيندل شي پالنه مومي؛ په دې عالم کې نه يوازې نېکان تکامل مومي بلکې بدان يعنې کوم کسان چې بد تخم کري هغوی هم ددې جهان په نظام کې خپل پړاوونه وهي. د بنی اسرائيل په سورة کې فرمايي:

« مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْعَاجِلَةَ عَجَّلْنَا لَهُ فِيهَا مَا نَشَاءُ لِمَنْ نُرِيدُ ثُمَّ جَعَلْنَا لَهُ جَهَنَّمَ يَصْلَاهَا مَذْمُومًا مَدْحُورًا. وَمَنْ أَرَادَ الْآخِرَةَ وَسَعَى لَهَا سَعْيَهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَئِكَ كَانَ سَعْيُهُمْ مَشْكُورًا. كُلًّا نُمِدُّ هَؤُلَاءِ وَهَؤُلَاءِ مِنْ عَطَاءِ رَبِّكَ وَمَا كَانَ عَطَاءُ رَبِّكَ مَحْظُورًا.» [اسراء۱۸(۱۷:۱۸) تر۲۰] «هر څوک چې بيړه ناک [= د دنيا ژرتېرې] [ژوند] وغواړي، موږ هم د هغه لپاره هاغه څه چې وغواړو [له هاغه مشيّت او نظامونو سره سم چې په جهان کې مو ګومارلي دي]، د هاغه چا لپاره چې اراده وکړي بيړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوو، ورپسې دوزخ مو ورته [د ظلم د پايلو د ناليدلي نېولو په غبرګون کې] چمتو کړی دی چې رټل شوي شړل شوي پکې ننوځي. او [په مقابل لور کې] هر څوک چې آخرت [= تلپاتي هستوګنځی] وغواړي او ددې [موخې] لپاره له هغه سره وړ هڅه وکړي، او مؤمن وي [= په ايماني انګېزه، نه رياکارۍ يې عمل کړی وي]، د داسې کسانو هڅې به حاصل ورکړي. موږ ټولو ته مرسته رسوو؛ هم هغوی [= دنيا طلبو] او هم دوی [= آخرت طلبو] ته ورکړه کوو او ستا د پالونکي ښبنتن ورکړه له هيچا منع شوې نه ده».

لنډه دا چې هر څوک چې دنيا غواړي او دنيايي تخم وکري هغه ته مدد رسوي او کوم تخم يې چې کرلی ثمر ته رسېږي او د ثمر اندازه يې د الهي مشيت او ارادې سره سم ورته رسېږي. چون د داسې وګړو موخه يوازې دنيايي ده او د انساني اصلي لارليکې وتلې دي پايله يې دوزخ دی. خو که څوک دنيايي موخه ونلري او آخرتي تخم وکري او د هغه په لار کې هڅه او کوښښ وکړي دا عمل هيڅکله نه ضايع کېږي او نتيجې ته رسېږي. كُلًّا نُمِدُّ هَؤُلَاءِ وَهَؤُلَاءِ په ټوله کې هم له هغې ډلې سره مرسته کوو او هم له دې ډلې سره مرسته کوو. لنډه دا چې دا دستګاه او چاپيريال، د پالنې لپاره مساعده ځمکه او بستر دی او چا چې هر څه وکرل هغه به ريبي.

نو د سورة پيل له خدای پيژندنې په دريو اړخونو: الوهيّت، رحمانيّت او ربوبيّت کې دی او ټول قرآن پر دې دريو اصلونو بنا شوی دی.

۳ - «الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ﴿۳﴾»

[هماغه لورين او لوراند خدی] پر عامو او خاصو د رحمت خپروونکی.

دا صفتونه د سورة په پيل کې د «اللّه» له مبارک نوم «بِسْمِ اللّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ» سره او دادی دلته بيا له «رَبِّ الْعَالَمِينَ» وروسته راغلي دي، يو وصف او يوه ستاينه د دوو متفاوتو نقشونو لپاره؛ لومړی، الٰهي ذات چې د خاص او عام رحمت سرچينه ده معرفي کوي؛ دويم يې له «ربوبيّت» وروسته راغلی دی، نو

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خدای ربوبيّت هم له لورېنې، مهربانۍ او رحمته سرچينه نيولې. کېدی شي يو څوک په خپلو کورنيو اړيکو کې مهربان او زړه سواندی وي، خو د کار په چاپېريال کې ستغ، خشن او سخت نيوی وي؛ مثلاً له خپلوانو او خپلې کورنۍ او خپلو ملګرو سره ښه دی، خو نه په اداري اړيکو کې او نه له نورو سره. خو خدای تعالی، هم ذات يې رحمٰن او رحيم دی، هم ربوبيّت يې، په جهان کې د هغه مديريت مورږ يا نورو موجوداتو ته د اړتيا له کبله نه دی، د هغه له خپل رحمته سرچينه نيسي. لکه د والدينو يا معلم په څېر چې د هغوی ښوونه او روزنه، نه د اړتيا له مخې، بلکې د مهربانۍ له کبله ده چې مورږ د ناپوهۍ او جهل له تيارو د آګاهۍ او اخلاق او ايمان نور ته ورسوي.

په همدې دريو لنډو آيتونو کې، خدای تعالی يې نه يوازې د خالق په عنوان، [د مشرکينو د اندنې پر خلاف چې، د جهان اداره د چارو مدبرو اجرائي عواملو او پرښتو ته سپارلې ګڼي]، بلکې د داسې پالونکي څښتن په عنوان يې معرفي کوي، چې له جماد او نبات او حيوان نيولې تر آسمانونو او پرښتو او انسانانو، د ټولو جهانونو چلوونکی دی.

په دريم آية کې د «الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ» دوو نومونو تکرار ځانګړې ظرافت لري؛ په لومړي آية «بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ» کې دا دوه نومونو له کوم منځګړي او واسطې پرته له اسم ذات يعنې «اللّٰه» دي چې د خدای تعالی عام او خاص رحمانيت د هغه د ذات په عنوان څرګندوي.

په داسې حال کې چې په دريم آيت کې دا دوه نومونه د هغه د نړيوال او هر ځای ييز «ربوبيّت» په اړه مطرح شوي دی، دلته تلويحاً د اشارې په توګه څرګندوي چې د هستۍ پر جهان کې يې لاسبري او ستروالی او پالنه او روزنه، او مدبريت او مديريت چې پر جهان لري نه د قهر او غلبې له جهته دی بلکې د هاغه له عام او خاص رحمته سرچينه نيسي چې مخلوقات د هغه په سيوري کې خپلې وجودې کمال او ودې ته رسېږي. که مشرکين له تنګ نظرۍ او تعصب او د اندنې له لنډپارۍ سره، د خدای د رحمت په نه درک

(c) ketabton.com: The Digital Library

کولو د هغه له رحمانيته منکريدل، دلته پر ټولو نړيو، او کائناتو د هغه د ځليدونکي رحمت نور ځرگندوي.

ب - آخرت

۱- د جزا د ورځې په نسبت د خدای تعالی پر مالکيت اعتراف کول [مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ].

۲ - د خدای تعالی د خالص عبادت تعهد او ژمنه او د برياليتوب، رستگارۍ او غوړيدا لپاره له هغه په انحصاري او يوازې توگه د مرستې او استعانت غوښتنه [إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ]

د «اللّه» له پېژندنې وروسته د هغه له نړيوال صفت «ربوبيّت» سره چې، د هغه له عام او خاص رحمانيته سرچينه نيسي، د پنځگرۍ او خلقت په اړه د حکمت، حقانيت او بصيرت سترگې مومي چې په هغه کې کومه بېهودگي او بطلان نشته. اوس په دې پوه شو چې جهان د موخې او هدف لرونکی دی او حق دی، نو هرومرو حساب او کتاب او رسېدنه او نتيجه او پايله پرې اړينه ده او آثار او اغېزې پرې ټيکاو مومي چې نبايد ترې غفلت وشي. په دې صورت کې دنيائي لنډمهالي ژوند پسې بايد، (يومي) پړاو وي چې د انسان نېکې او بدې لاسته راوړنې، خپلو پايلو او محصول ته ورسيږي.

دا پړاو همدا «يَوْمِ الدِّينِ» دی چې مالک يې همدا د دنيا مالک دی. دلته پر جزا او اجر [د دين د معنا] ټينگار دی پر دې بنا «يوم الدين» ويل شوی نه: يوم القيامه، يوم الاخرة، يوم الفصل، يا يوم البعث او ....

د «آل عمران» د پای آيتونه [۱۹۰ تر ۱۹۵] کې د انديالو [اولوالباب] د اند او تفکر پړاوونه د آسمانونو او ځمکې په خلقت کې او د شپې او ورځې اووښتون چې پای يې د خلقت نه باطلوالي او نه بيهوده والی او نه بې نتيجه والي او د آخرت او د راتلونکي درلودلو [يعنې عوارض او عذاب د ظالمانو لپاره او ښه پايله د محسنين لپاره] پېژندنې ته رسيږي، ځرگندوي. دا آيتونه کېدی شي په يو ډول د حمد د سورة تفصيل وگڼل شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د «مالک» له کليمې هم د شتو په نسبت مالکيت او تسلط او برلاسى پوهېدل کېږي او هم پادشاهي او د تصرف ځواک او قدرت [ملک]. د هيواد يا املاکو په اداره کې د تصرف او د قدرت عملي کولو لپاره، «علم» اړين دى. پر دې بنا د الوهيت، ربوبيت، او رحمايت له پېژندنې وروسته [په تېر آية کې]. په اتفاقي توګه په دوو مشهورو قرائتونو کې، هم «مالک يوم الدين» ويل شوى او هم «ملک يوم الدين».

اوس نو چې خداى تعالى سربېره پر دنيا، مالک يوم الدين هم دى او آخرت او راتلونکې او زمونږ ابدي او تلپاتې سرليک د هغه د تقدير په لاس کې دى، نو د دنيائي مختلفو اربابانو په نسبت د تسليم او تمکين او تعبد پر ځاى، بايد منحصراً يوازې هغه ته عبادت وکړو او د مرستې او کومک او مساعدت سترګې د هغه د لطف او کرامت لاس ته ولرو.

دا لوړتيا او سرليک چې (د توحيد او آخرت په نسبت) د پېژندنې له پړاو وروسته، له خپل خالق سره د بنده لـه لور يو ډول ميثاق او عهد او ژمنه ګڼل کېږي، دوه کليمې او د قرآن کليدي مفهوم يعنې «عبادت» او «استعانت» چې، په مختلفو سورتونو کې مطرح شوي او د ډېريو د مطلبونو محور او چورليز توحيد دى، معرفي کوي.

۱ - «مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ﴿۴﴾»

[چې] مالک [ښتن، فرمان چلوونکى ، واکمن او حاکم] د ورځې د جزا [قضاوت، عدالت او نياو] دى.

ومو ويل چې مالک هم د مالکيت په معنا دى، او هم د مِلک، يعنې پادشاه، د اختيار خاوند او هاغه څوک چې تصميم نيوونکى دى. دا ډېر مهم دى چې سړى پوه شي چې هغه هم «الله»، هم «رحمن» او هم «ربّ» دى، چې په دنيا کې ورته اړ يو، او هم زمونږ راتلونکې هغه پورې تړلې ده، هغه د راتلونکې او آخرت مالک او د اختيار خاوند دى. په آخرت کې بل کوم ارباب او د اختيار څښتن شتون نلري، او راتلونکې هم د هغه په لاس کې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مَلِک او مالک کارول په ورځينيو چارو کې هر يو ځانګړې او ځپلواکه معنا لري لومړنی يې يوه سياسي اړيکه ده او دويمه يې يوه اقتصادي اړيکه ده. هاغو ځايونو کې چې انسان له يو څيز سره د مالکيت اړيکه پيدا کوي په دې ډول ده چې کولی شي له هغه اقتصادي ګټه پورته کړي او کوم ځای کې چې [مَلِک] ويل کېږي يعنې پر نورو بر ځواک لري، پر نورو برلاسی او غښتلی دی او د خپل ځان لپاره د تدبير او سياست حق قايل دی.

خو په هر دواړو موردونو کې په هيڅ ډول کې کوم واقعيت اړين نه دی، بلکې تش يو اعتباري تړون دی؛ يعنې دا چې وايو پلانکی وګړی د پلانکي کور مالک دی، يعنې په اوسني وخت کې تړون پر دې دی چې دا ډول اعتبار وشي؛ او که ويل کېږي چې پلانکی سړی د پلانکۍ مېنې او سيمې مَلِک دی دا هم له يوه اعتباره زيات کوم څيز نه دی او که هر دواړو موردونو کې اعتبار عوض شي سمدلاسه نور شتون نه لري، يعنې شونی دی بله شېبه د هاغه کور مالک او د هاغې مېنې او سيمې مَلِک نور کسان وي او دا اړيکې به له نورو وګړو سره بر قرار شي.

په دا راز موردونو او حالتونو کې چې مِلک [توب] او مالک [توب] د اعتبار په توسه رامنځته کېږي، دا دوه معنا ګانې يو تر بله بشپړ توپير او جلاوالی لري؛ يعنې مِلک د مالک کار نکوي او مالک نشي کولی د مِلک کارونه سر ته ورسوي؛ د يوه د کار مورد مُلک دی او د بل مِلک.

خو په ځېنو موردونو کې دا اړيکې حقيقي دي. د بېلګې په توګه که څوک ووايي زه د خپلو بدني ځواکونو مالک يم، معنا يې دا ده چې له هغوی څخه په ګټې اخېستلو کې د حق او اختيار خاوند يم، يعنې زما په وجود کې داسې قوه شته چې زه هر وخت وغواړم له هغې استفاده کوم او مثلاً د هغې په توسه خبرې کوم او هر مهال چې نه غواړم استفاده ترې نه کوم. دلته لکه څنګه چې وينئ مَلِک له مالک سره هر دواړه يو مصداق لري؛ يعنې موږ هم د

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپلو غړو او پښو او لاسونو مالکان یو او هم پر هغوی مـلِک او برلاسي، دا له دې لامله دی چې دا یو تکویني چاره ده نه قراردادي او نه تش مجازي.

د پالونکي ښښتن په اړه چې د ټول جهان او ټولو کایناتو خالق دی او اراده يې پر ټول عالَم قاهره او برلاسې ده له مَلِک سره د مالک یووالی په ښه توګه برېښنده او په ډاګه دی چې په دې حالت کې د مالک او مملوک تر منځ حقیقي اړیکه برقرار ده. په قیامت کې د مِلک په اړه په قرآن کې راغلي دي:

«...لِمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ» [غافر۱٦(۴۰:۱٦)].

«...[له هغوی پوښتنه کېږي] نن د چا ټولواکي ده؟ [ددې پوښتنې رښتینی ځواب له دې پرته نه دی چې، پر ټوله هستۍ] د یوازیني برلاسي الله!»

سر بېره پر دې په بل آیت کې راغلي دي: «قُلِ اللَّهُمَّ مَالِكَ الْمُلْكِ ...» [آل عمران۲٦(۳:۲٦)] ووایه؛ ای خدایه د مُلک مالکه. په دې آیة کې مُلک او په مدیریت کې د اختیار خاوندتوب، د یوې مملوکې چارې په عنوان فرض شوی دی. د «لِمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ» مفاد هم همدا دی او په اصطلاح «لام» د مِلک افاده کوي. د آیة معنا داده چې مالک څوک دی؟ ځواب دادی چې خدای تعالی مالک دی. نو معلومېږي چې مُلک او مِلک یو تر بله دومره لېرې نه دي او لکه څنګه چې ویل کېږي دوه بېلې اوبچې نه دي.

آیا خدای تعالی یوازې د قیامت د ورځې مالک او مَلِک دی او په دنیا کې نه دی؟ نه، بلکې خدای تعالی هم د دنیا او هم د آخرت حقیقي مالک او مَلِک دی. توپیر يې دا دی چې بشر چون په دنیا کې حقیقتویني سترګې نلري، اعتباري او مجازي مالکان او مَلِکان جوړوي؛ خپل ځان او نور پر څیزونو مالک او د هغوی مَلِک ګڼي او وايي زه ددې کور مالک یم خو هغه مهال چې د جهان حقیقتونه ورته مکشوف شي او پر جهان واقعیت وینی لید واچوي هغه مهال به ووینې چې ټول مِلکان او مُلکونه جعلي او په خپل لاس جوړ د ټوکو ګوډاګي دي او د هستۍ حقیقي مالک او مَلِک هغه دی.

«...فَكَشَفْنَا عَنكَ غِطَاءَكَ فَبَصَرُكَ الْيَوْمَ حَدِيدٌ» [ق۲۲(۲۲:۵۰)]

«...دادی ستا له سترګو مو [د غفلت] پرده اوچته کړې ده او نن ورځ ستا نظر [ښه] تېز شوی دی.»

د «دین» د کلمې اصلي معنا جزا، اجر او اجرت دی، موږ چې کوم عمل په دنیا کې کړی نتیجه او پایله یې په آخرت کې اخلو؛ لکه څنګه چې په ښوونځي کې درس وایو، نتیجه او پایله یې زموږ په وجود کې تحقق مومي او د زده کړې د هرې دورې په پای کې بری لیک، پایلیک او شهادتنامه اخلو او په کار کولو او عایداتو لاسته راوړلو لاس پورې کوو.

په اسلام کې یو داسې اصل شتون لري چې د هغه د ټولو اجزاؤ او برخو لپاره بنسټ دی او هغه عبارت له توحید څخه دی، یعنې که ټول اسلامي جوړښتونه تجزیه او تحلیل کړو د ټولو ستنېدنه بېرته توحید ته ده. که نبوت او آخرت چې د اسلام له دوو نورو بنسټیزو جوړښتونو څخه دي، په بله بڼه کې توحید دی. او که اسلامي اخلاقي ښوونې او یا اسلامي ټولنیزو احکامو ته پاملرنه وکړو او تر غور او څېر لاندې یې ونیسو د توحید په بڼه کې خپل ځان څرګندوي. یعنې د اسلام هره برخه او جزء د توحید پر بنسټ بناء شوی دی.

۲ – «إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ ﴿۵﴾»

[پالونکی څښتنه] یوازې ستا عبادت [نمانځنه] کوو او یوازې له تا مرسته غواړو.

«إِيَّاكَ» د مفعول ضمیر دی د وړپسې فعل لپاره چې «نَعْبُدُ» دی او «إِيَّاكَ» بیا هم مفعول دی د وړپسې فعل لپاره چې «نَسْتَعِينُ» دی او په هر دواړو ځایونو کې مفعول پر فعل مخکې شوی دی، د ځانګړیتوب او انحصار لپاره، یعنې بندګي باید یوازې د خدای لپاره وي او مرسته غوښتل هم باید یوازې له خدایه وي نه غیر له خدایه. او بله دا چې«نَعْبُدُ» او «نَسْتَعِينُ» متکلّم مع الغیر دی، څکه نمونځ کوونکی نباید یوازې د خپل ځان احتیاج مطرح کړي، بلکې ټول بندګان د خدای مرستې ته اړ وګڼي همدا لامل دی چې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروستي آيت کې «إِهْدِنَا» ذکر شــوی دی يعنې دين او عبادت اجتماعي او ټولنيز دی نه انفرادي.

د حمد په سورة کې چې تر دې ځايه وڅېړل شو د توحيد نظري برخه وه او له دې ځای [إِيَّاكَ نَعْبُدُ] څخه وروسته د عملي توحيد بيان دی. چې عملي توحيد د نظري توحيد د جوتولو لپاره اړين او لازمي دی، او له عملي توحيد پرته نظري توحيد بسنه نه کوي. له همدې ځايه انسان ددې کوچنې سورة په ېبساري ستروالي پوهېږي او ددې کريم کتاب له اعجازه څرګنده بېلګه په دې کوچنې سورة کې مومي.

نو کومې جملې او کليمې چې د سورة له پيله تر «مَالِكِ يَـوْمِ الدِّينِ» پورې تېر شول، د خدای تعالی د پېژندنې په اړه يې يو لړ مسئلې مطرح کړې: هغه «اللّه» دی، هغه «رحمن» دی، هغه «رحيم» دی، هغه «رب العالمين» دی، هغه «مالک يوم الدين»؛ سربېره پر دې هغه داسې يو ذات دی چې مطلق «محمود» دی، ټول حمدونه او مننې او ستاينې هغه پورې اړه لري.

د حمد له سورته ګرينبې چې ټول الهيات په دې څو کليمو کې ځای شوي دي؛ عمده ترينې الهي مسئلې په دې څو کليمو کې طرح شوي دي. د قرآن لـه لورې ددې مسئلو طرح کول، ددې حقيقتونو تَل ته د ژور غور بلنه ده؛ قرآن نـه غواړي موږ يوازې د ژبې په څوکه دا کليمې ذکر کړو بلکې غواړي دا حقيقتونـه درک کړو. هغوی چې په خپل نمانځه کې خدای تعالی له دې صفتونو سره يادوي په حقيقت کې په دې اسمونو او صفتونو د خدای پېژندنې د ادعا په مقام کې دي:

ددې پېژندنه چې هغه الله دی يعنې بشپړ او کامل او د نمانځنې وړ ذات چې د عالَم ټول موجودات فطرتاً هغه ته متوجه دي. په بل عبارت پېژندنه او اقرار او اعتراف داسې يو موجود ته چې مطلق کامل او بشپړ دی؛ نقص، کمی او نشت او نياز او اړتيا په هغه کې هيڅ لار نلري او له همدې لامله هر څه له هغه او هغه ته متوجه او د هغه لور ته دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې پېژندنه چې هغه رحمٰن دی، یعنې دا درک کړي چې ټولټال د کایناتو او د ټول عالم وجود د حق د ذات د رحمانیت مظهر او ښکارندوی دی؛ هر څه چې له هغه صادرېږي له خیر او رحمت پرته نه دی؛ هیڅ موجود له دې جهته چې موجود دی، له دې جهته چې د حق ذات ته منتسب دی، یعنې له دې جهته چې عیني او واقعي دی له خیر او رحمت پرته نه دی؛ شرّیت او نقمت او سختي او ځور او آزار، د څیزونو په عدمي او نسبي او اضافي جنبو کې دي نه د هغوی په وجودي او فِی نَفْسِهِ جنبو کې.

ددې پېژندنه چې هغه رحیم دی. کوم بنده چې خدای تعالی له دې صفت سره بولي ادعا کوي چې د معرفت او پېژندنې دې پړاو ته رسېدلي چې تشخیصوي؛ نه یوازې د خلق کېدو نظام او د څیزونو صدور د حق د ذات مظهر او ښکارندوی دی بلکې د حق پر لور د څیزونو د بېرته ستنېدو نظام هم د خیر او رحمت نظام دی؛ یعنې موجودات له رحمت څخه راغلي او رحمت ته بېرته ستنېږي. دا څرګنده ده چې د رحیمیت رحمت، یعنې هاغه رحمت چې موجودات د حق پر لور د ستنېدو پر مهال ترې برخمن کېږي، په لومړۍ درجه کې د ایمان اهل ترې برخمن کېږي، یعنې هغوی چې هر څه ورته رسېږي ظاهراً او باطناً [څرګند او ناڅرګند] رحمت دی، داسې یو رحمت چې د رحمت په بڼه دی نه د نقمت په بڼه، مطلق رحمت دی نه نسبي.

دا چې ویل کېږي د رحمٰن او رحیم توپیر دادی چې رحمٰن دنیا ته اړوند دی او رحیم آخرت پورې اړه لري؛ یا ویل کېږي چې رحمٰن د ټولو موجوداتو او خلکو په حال کې شاملېږي خو رحیم یوازې د مؤمنینو په حال کې شاملېږي، مقصد ترې همدا دی چې مخکې ورته نغوته وشوه.

دنیا او آخرت له دې نظره چې دوه جهانه دي یو تر بله فرق نلري چې یو یې د رحمت اعتبار د «رحمٰن» له مادي یا تبصرې واخلي او بل یې د «رحیم» له مادي یا تبصرې، یا مثلاً د کافر او مؤمن مشترک رحمتونه له یوې مادي یا تبصرې برابر شوي وي او د ایمان والو خاص رحمتونه له کومې بلې مادي یا

(c) ketabton.com: The Digital Library

تبصرې. هر دواړه رحمتونه د هغه له ذاته سرچينه نيسي، يعنې دا جهان هم د الله د رحمت پر بناء دی او د الله له لور د ټولو موجوداتو پنځونه خير دی. خدای تعالی رحمٰن دی يعنې د جهان راتګ د هغه له لورې د رحمة مظهر دی؛ او خدای تعالی رحيم دی يعنې د هغه لور ته د جهان بېرته ستنېدل هم د هغه د رحمت ښکارندوی دی. نو کله چې وايو هغه «مَالِكِ يَـوْمِ الدِّينِ» دی. دلته بل معرفت او پېژندنه مطرح ده. بنده، د خلقت د پايلې د شناخت او پېژندنې مدعي دی، هغه پوهېږي چې د جزا او پايلې يوه ورځ شته او په دې ورځ به څرګنده او په ډاګه شي چې هيڅ وسيله او اسباب اصالت نلري او مَلِک او مالک يې د نورو له دخالت پرته يوازې او يوازې يو الله تعالی دی.

د حمد د سورة په لومړيو څلورو آيتونو کې د خدای تعالی اسماء او صفتونو ذکر شوي دي د توحيد او معاد د اثبات لپاره او دا چې هغه د جزاء د ورځې په تشکيلولو کې قادر دی، او د جزا د ورځې مالک او يوازينی برلاسی دی. له دې آيتونو وروسته، د بندګانو دندې، نمانځنه او د مرستې غوښتنه د هغوی د هدايت او سرليک د څرګندولو لپاره ذکر شوي دي.

تر دې ځايه دا ټول چې وويل شو د نظري توحيد په اوېجه او پړاو کې شامل دي، يعنې داسې يو توحيد چې د شناخت او پېژندنې په بريد کې دي؛ او دا شناخت او پېژندنې فوق العاده ضروري او اړينې دي او هيڅ کله بايد و نه ويل شي چې دا پړاو يو ذهني پړاو دی او اړتيا ورته نشته؛ نه، بلکې په اسلام کې پيژندنه او لوت [تشخيص] پخپله اصالت لري او تر څو چې دا پړاو يې نه وي تېر کړی انسان به په عمل کې مخکې لاړ نه شي. خو آيا دا پړاو کافي دی؟ يعنې که انسان يوازې وپيژني او يوه شي مؤحد ګڼل کېږي؟ نـه، بلکې دا پېژندنه او پوهېدنه د کېدلو لپاره پيليزه ده، يعنې بـايد وپيژني او يوه شي تر څو د کېدلو وړ شي، او خپله پوهه په عمل کې پلي کړي [عملي توحيد].

نو هغه مهال چې وايو «إِيَّاكَ نَعْبُدُ ...»، عملي توحيد مو پيل کړی دی او غواړو د يو ګوني کېدلو او مؤحد کېدلو اظهار وکړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوس چې موږ پوه شوي یو او شناخت مو موندلی چې زموږ هر څه او همدا راز زموږ راتلونکې هم د هغه په لاس کې دي، نو یوازې د هغه «عبادت» باید وکړل شي. «عبادت» یې د قرآن په ترجمو او ژباړو کې نمانځنه او پرستش معنا کړې دی، خو پرستش او نمانځنه د «عبادت» لپاره جامع او بشپړه تړلیزه معنا نه ده او له بده مرغه معادل یې په پښتو او فارسي کې هم نلرو. «عبادت» د انسان د تسلیم او تمکین د حالت بیانوونکی او څرګندوونکی دی.

د ارواښاد شریعتي په وینا؛ عبادت د وجود د جادې او سړک هموارول دي. «عَبْد الطّریق» یعنې لاره یې هموار او اسفالټ کړه. «طَریقٌ مُعَبَّد» عبد شوې لار او جاده، یعنې د موټرچلوونکي لپاره هموار ده، اسفالټ شوې ده او ډبرې او لوټې، ناهمواری او لوړې ژورې نه لري. په عربستان کې د لارو جوړولو ماشین ته هم «عابد» وایي.

زموږ وجود باید د خدای تعالی لپاره صاف او هموار وي او د هغه د فرمانونو پر وړاندې تواضع کوونکي، خاضع، خاشع او خاکسار اوسو. که هغه فرمایي؛ انفاق وکړه، عفو وکړه، جهاد وکړه، او یا مهربان اوسه، زموږ وجود باید ددې فرمانونو جذبوونکی او د خدای تعالی د امرونو هرکلی کوونکې اوسي.

نو توحید په عبد کېدلو او عبادت کې په دې معنا دی چې د بل هیڅ موجود او بل هیڅ فرمان پر وړاندې دا حالت ونلري، بلکې د غیر له خدای په نسبت د سرکښی او تمرد حالت ولري. نو په ټوله کې انسان باید دوه متضاد حالتونه ولري: محض خدای تعالی ته تسلیم، او محض غیر له خدایه سرکښي.

دا د «إِيَّاكَ نَعْبُدُ ...»، معنا ده، خدایا یوازې ستا نمانځنه او عبادت کوو او ستا په غیر د هیچا نمانځنه او عبادت نه کوو.

باید پاملرنه ولرو د هغوی اطاعت چې خدای تعالی د هغوی د اطاعت امر کړی دی لکه مور او پلار، هغوی چې د حق لارې ته بلنه کوي، او د ټولنې هاغه رهبران او مشران چې د خلکو په توسه غوره شوي، او عملونه یې د خدای تعالی له اوامرو سره برابر دي. چون خدای تعالی ویلي دي اطاعت یې کوو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

هره لړی چې تر دې ځایه ورسېږي د خدای عبادت دی؛ خو هر څه چې د خدای تعالی تر څنګ وګومارل شي يعنې د خدای په عرض کې واقع شي نه په طول کې شرک دی.

په قرآن مجيد کې د شرک مصاديق:

په قرآن کريم کې د شرک لپاره ډول، ډول مصاديق راغلي دي چې موږ له هغوی څخه ځينو ته نغوته کوو چې په ترڅ کې يې د قرآن د عملي توحيد معنا هم روښانه کېږي:

۱ – «أَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلَهَهُ هَوَاهُ...». [فرقان۴۳(۲۵:۴۳)]. «آيا هاغه کس دې ليدلی دی چې د خپل نفس هوا يې خپل معبود ګرځولی دی...».

په دې آية کې شهوت پالی او د خپل نفس د غوښتنو منونکی انسان مشرک ګڼل شوی دی. نو، له کومې چې موږ وايو «إِيَّاكَ نَعْبُدُ...»، او غير له خدايه معبوديت نفي کوو، موږ ددې مطلب مدعيان شوي يو چې خدايا موږ ستا په فرمان يو، نه د خپلو ليوالتياو، مېلونو او هواګانو او هوسونو او شهوتونو په فرمان.

۲ – «اتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ...» [توبه۳۱(۹:۳۱)]. «هغوی خپل ديني عالمان او راهبان د الله پر ځای [لکه] د [داسې] اربابانو په توګه [چې د مطلقه ولايت لرونکي دي] ونيول...».

په داسې حال کې چې يهوديان او مسيحيان يې غندلي وايي هغوی پرته له دې چې د خدای له امره کوم لاسوند ولري خپل حِبران [حِبر د يهودو عالم ته وايي] او خپل راهبان يې خپل خدايان ګرځولي او نمانځنه يې کوي.

موږ پوهېږو يهوديانو او مسيحيانو خپل عالمان او مقدسين په داسې بڼه چې بت پالو د خپلو بُتانو عبادت کاوه، عبادت نه کوه، يعنې هغوی ته يې سجده نه کوله بلکې همدومره وو چې د هغوی په وړاندې يې تعبد او بنده ګي کوله، يعنې پرته له دې چې د خدای تعالی له لورې اجازه ولري هغوی ته مطيع او تسليم ول او په حقيقت کې د هغوی د نفسونو هواګانو او مېلونو ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

مطیع ول؛ هغوی به هرڅه چې د خپلو مېلونو او هواګانو پر بنسټ ویل دوی به منل. پرته له دې چې وېناوې یې له الهي فرمانونو سره سمې وي.

نو له کومې چې موږ وایو «إِيَّاكَ نَعْبُدُ...»، یعنې خدایه موږ د هیڅ ډلې عبادت او نمانځنه، د روحاني په نامه او د قدیس په نامه، د عالم او پیر او مرشد او په نورو نومونو نه کوو، او له هغوی په پټو سترګو اطاعت نه کوو؛ د هر چا د اطاعت فرمان چې تا ورکړی اطاعت یې کوو ستا له فرمان پرته په پټو سترګو له هیچا اطاعت نکوو.

که له رسول الله اطاعت کوو له دې لامله دی چې ستا د څرګند فرمان پر بنسټ تا یې اطاعت فرض ګرځولی دی. ستا په نامه حق ته د بلونکو اطاعت له دې لامله کوو چې وېناوې یې ستا له احکامو سره سمې وي او که د هر چا وینا او عمل ستا له فرمان سره په ټکر کې وي موږ د هیچا داسې بلنه نه منو.

۳ – «قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ...» [آل عمران۶۴(۳:۶۴)].

«ووایه: ای کتابوالو [د لجاجت، بېلتون او جفا له دریځه تېر شئ] زموږ او ستاسو تر منځ مشترک حقیقت ته [د تفاهم او نژدېوالي] لپاره راپورته شئ او [په دې وسیله چې] له الله پرته د چا بنده ګي ونکړو او هیڅ څیز له هغه سره شریک نکړو او ځینې له موږ [آدمیانو] ځینې نور د خدای پر ځای ارباب [=د اختیار خاوند] و نه نیسو...».

دا هماغه یو آیت دی چې رسول اللّه په پنځم یا شپږم لېږدیز کال کې د متحدالمال [لیکوېش] په بڼه د نړۍ د هیوادونو واکمنانو ته ولېږه: ووایه ای کتابوالو، ای هاغو کسانو چې خپل ځانونه یو آسماني کتاب ته اړوند ګڼئ او اعتبار ترې لاسته راوړئ! ټول راشئ د یوه داسې حقیقت پر لور چې موږ ټولو ته یو برابر دی، نه موږ کولی شو ووایو چې موږ ته مخصوص دی او نه تاسو کولی شئ ادعا وکړئ چې خاص ستاسو دی، او هغه اللّه دی. راشئ هیڅ څیز

(c) ketabton.com: The Digital Library

له هغه سره شریک و نه ګومارو. تر دې چې فرمایي: «... وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ...» ځینې له موږ ځینې نور د «رب» او د اختیار د خاوند په توګه و نه نیسو، یوازې خدای تعالی «رب» او معبود او مطاع وګڼو او بس.

دا هم د قرآن د عملي توحید د یو بل مثال څرګندوی دی چې فرمایي هیڅ یو انسان بل انسان خپل رب و نه ګوماري او هم دا چې کوم انسان بل انسان خپل مربوب جوړ نکړي. نو د «إِيَّاكَ نَعْبُدُ...»، معنا داده: خدایه یوازې تا «رب» او مطاع نیسو او هیڅ ډله ایز معبود نلرو او هیڅ یو انسان او انساني فرمان ستا او ستا د فرمان پر وړاندې مطاع نه ګومارو.

۴. «وَتِلْكَ نِعْمَةٌ تَمُنُّهَا عَلَيَّ أَنْ عَبَّدْتَ بَنِي إِسْرَائِيلَ» [شعراء۲۲(۲۶:۲۲)].

«او دا [څنګه] یو نعمت [او لورونه] ده چې منت یې پر ما ږدې؟ [زه خو په کوچنیتوب کې په ناغوښتي توګه ستا ماڼۍ ته وکښل شوم] تا خو بني اسرائیل مریان کړي دي».

موسی بن عمران هغه مهال چې له فرعون سره مخامخ شو او هغه ته یې بلنه ورکړه فرعون له غوسې سره وویل: ته هماغه کس یې چې زموږ په کور کې وې او زموږ تر لاس لاندې ستر شوې او هغه مهم او ناوړه کار دې وکړ [د موسی(ع) په توسه د قبطي وژلو ته اشاره ده]. موسی ځواب ورکړ: اوس دې دا منّت پر ما کېښود حال دا چې ددې په مقابل کې بني اسرائیل دې خپل بنده ګان جوړ کړي دي؟ یعني ته وایې ستا ددې عمل په مقابل کې چې بني اسرائیل دې بنده ګان کړي دي هیڅ و نه وایم؟

پاملرنه وکړئ چې حضرت موسی، فرعون ګري؛ یعني همدا د فرعون استبداد «تعبید» نوملی دی. بني اسرائیلو فرعون ته سجده نکوله بلکې فرعون هغوی ذلیل کول او په اجباري اطاعت او اجباري کار او استحصال یې مجبور کړي ول او له هغوی یې د اختیار او آزادۍ هر ډول حق اخیستی وو. هغوی عملاً د فرعون په مقابل کې رام او مطیع ول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نـو کلـه چـې «إِيَّـاكَ نَعْبُـدُ...» وايـو، يعنــې ای خدايـه تعبيـدونو، تــذليلونو او اجبــاري اطــاعتونو او استحصـــال او د اختيـــار او آزادۍ د حق، له لاسه ورکولو ته تن نه ورکوو.

دا يو لړ نمونې دي چې په قرآن کې راغلي دي او کولی شي د عملي توحيد په معنا وي. عملي توحيد هماغه دی چې د اسلامي عالمانو په اصطلاح کې ورته «توحيد په عبادت کې» ويل کيږي او مقصد ترې توحيد په خارجي عينيت کې دی، يعنې د انسان د وجود واقعيت هم مؤحد او يو ګونی شوی وي.

لنډه دا چې په اسلام کې کافي نه دی چې مسلمان يوازې د فکر او اند په پړاو کې مؤحد وي او خدای تعالی په ذات او صفاتو او افعالو کې په يوګونيتوت او يوازيتوب وپيژني او پوه شي او درک کړي، چې که هغه ته وړاندیز وشي چې د خدای پيژندنې په اړه بحث وکړي کولی شي د خدای په اړه په مياشتو، مياشتو خبرې وکړي. داسې وګړی نيمايي له توحيده لري، او نيم بل يې دادی چې په عمل کې توحيد پالی وي بلکې مؤحد وي. هغه مهال چې خدای يې له ټولو صفتونو سره وپيژاند او په اطاعت او تسليم کې هم يوګونی وو، له دې وروسته کولی شو ووايو مؤحد دی.

په زړه پورې نکته چې دلته شتون لري [چې د عملي توحيد پړاو او د انسان د «کيدلو» پړاو دی] داده چې د نَعْبُدُ په کليمه کې د جمع ضمير راوړل شوی دی او په مفرده بڼه يعنې أُعْبُدُ نه دی ويل شوی. يعنې دا ويل شوي نه دي: «زه، يوازې ستا عبادت کوم» بلکې ويل شوي «موږ، يوازې ستا عبادت کوو».

هغه نکته چې په دې مقام کې د انسان د جوړېدو مقام دی دا ده چې انسان لکه څنګه چې د خدای د پيژندنې په رڼا او هغه ته په پاملرنه کې جوړېږي له هغه د غفلت په صورت کې او په بې خبرۍ کې نه جوړېږي او تش له نظر او اند سره نه جوړېږي، همدا راز انسان د ټولنيز عمل په ترڅ کې او له توحيدي ټولنې سره مل او همغږې جوړېږي نه د توحيد د اهل له کاروانه بېل او جلا.

انسان يو فکري، الهي، عملي، اجتماعي موجود دی. انسان له اند او فکر پرته

(c) ketabton.com: The Digital Library

حقیقي انسان نه دی. له خدایه پرې، او له خدایه غافل انسان، انسان نه دی. الهي اندیال او فکرمند انسان هم چې له عمله پرې شوی او جلا وي حقیقي انسان نه دی، کمښت او نیمګړتیا لري، همدا راز اندیال خدای پېژاندی عملي انسان چې له توحیدي ټولنې پرې شوی او جلا وي هم یو ناقص او نیمګړی انسان دی. نو په حقیقت کې د «إِيَّاكَ نَعْبُدُ...»، معنا دا ده:

خدایه موږ د توحیدي ټولنې خلک په یو همغږي حرکت کې، ټول یو ځای یو تر بله ستا پر لور ستا فرمان ته غوږ په آواز روان یو.

«... وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ.» یوازې له تا مرسته غواړو؛ غیر له تا له هیچا مرسته او استعانت نه غواړو.

چون خدای تعالی د یوم الدین مالک دی، موږ خپلې اړتیاوې یوازې له هغه غواړو. خپل ځان ته تلقین کوو چې یوازې د خپل خالق او پنځګر پر وړانـــدې تسلیم او تابع یو او نه د بل هیچا. دا د عبادت معنا ده؛ په ژوند کې یوازې له تا مرسته اخلو او د بل هیچا په مخ کې سر نه ټیټوو.

استعانت هم یوازې له «اللّه» دی. مقصد یې د انسانانو تر منځ معمول او متعارف کومک او مرسته اخیستل نه دي، ځکه چې د ټولنیز ژوند مټه او نظام په ټولنه کې یو له بل سره د مرستې او تعاون پر بنسټ ټېکاو دی. په قرآن کې الله تعالی فرمایي: «... وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَى ...» [مائده۲(۵:۲)] په نېکو کارونو کې له یو بل سره مرسته وکړئ.

د «تعاون» کلیمه د «عون» له مادې د مرستې او کومک په معنا ده. که استعانت له غیره په هیڅ برید کې جایز نه وای پالونکي ښتن د تعاون سپارښتنه نه کوله بلکې دا رسوي چې تاسو یو بل ته اړ یاست نو له دې لامله یو له بله باید مرسته او کومک وکړئ. نو مطلب څه دی؟

هغه څه چې دا آیة شریفه پرې موږ پوهوي دا دی چې: هاغه نهایي ویسا او اعتماد او د انسان د زړه تکیه ځای یعنې هاغه څه چې په واقعیت کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

او په نفس الامر کې انســان پر هغه ډاډه دی او تکيه پرې لري بايد خدای تعالی وي او هاغه چې له هغه په دنيا کې مرســته او کومک غواړي د وســيلې په عنوان وګڼي، او پوه شي چې پخپله انسان، د هغه وجودي ځواکونه، د هغه د مټ زور او قوت، د هغه فکري او مغزي ځواک، ټولټال هاغه وســيلې دي چې خدای تعالی پنځولي او دده په واک او اختيار کې يې ورکړي دي او سر رښته يې دده په لاس کې ده. نو له دې لامله انسان په دنيا کې چې څومره په وسيلو اعتماد کوي خو وروسته ويني چې د انتظار پر خلاف يې هاغه کومکي وسـيله چې بايد يو څه وکړي سر ته يې نه وي رسـولی. کله داسـې هم کېږي چې پر خپلو ځواکونو اعتماد کوئ خو وينئ چې هغوی هم تخلف کوي. يوازينی قدرت چې که انســان پر هغه تکيه وکړي او خپل پروګرام له هغه سره تنظيم کړي چې هيڅ تشويش به ونلري هغه د خدای تعالی ذات دی.

په ځانګړې توګه په هاغو چارو کې چې خدای تعالی ته ځانګړې او مختص دي، هيڅ واسطه او کوم شفيع وجود نلري، يوازې هغه دی چې سميع او بصير، حيّ او قيّوم، حاضر او ناظر او مراقب او شاهد دی، او په هاغو چارو پورې اړوند چې خدای تعالی ته اړيکه لري، يوازې له هغه بايد مرسته او استعانت و غوښتل شي او بس.

ج ـ نبوت

۱ ـ سمي او نېغي لارې ته د هدايت غوښتنه [اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ].

۲ ـ له نعمته د برخمنو په لار کې د حرکت هيله [صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ].

۳ ـ تر غضب لاندې شوو او بېلارو، لاروركو له لارې بيزاي او ځان ساتنه [غَيْرِالْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ].

په پورتنيو سرليکونو کې څو بنسټيز او بنيادي، اصلونه او کليدي کليمې چې د قرآن د ډېرو عمومي مبحثونو پايه ده، د لړليک په توګه بيان شوي دي؛ هدايت، صراط المستقيم، نعمت، غضب او ضلالت.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له خدای تعالی سره د ژمنې د تړون د چمتو والي لاسته راوړلو لپاره لـه هغه په خالص عبادت او انحصاري استعانت کې [إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ]، دادی متحول، اووښتونکي او منقلب بنده، لـه خدايه غواړي ددې هيلې او ارزو د تحقق لار ورته وښايي، له هغه «هدايت» غواړي.

۱ - «اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ»﴿٦﴾

موږ ته سمه (او مستقيمه) [لويه] لار [= واټ]، راوښايه. [= موږ په سمه لار بوځه].

نمونځ کوونکي سره له دې چې هدايت يې موندلی دی بيا هم بايد خپل ځان هدايت ته پرله پسې اړ وګڼي او له خدايه تل هدايت وغواړي، حتا رسول اکرم(ص) هم خپل ځان الهي هدايت ته اړ ګڼه او دا غوښتنه به يې کوله، ځکه چې بنده الهي هدايت او مرستې ته اړتيا لري هغه هم له پيله تر پايلې، او «نا» متکلّم مع الغير دی، يعني انسان بايد د ټولنې په اړه اندنه ولري او په ټوليزه توګه د ټولنې ټولو غړو ته د هدايت غوښتونکی اوسي.

هدايت لار«ښوونه» نه ده، پر لار «بوتلل» دي [راهبري]، «ايصال بالمقصود» دی. که يو څوک له تاسو آدرس او پته وغواړي، که هغه ته د لارې نښې ورکړئ، لارښوونه مو ورته کړې ده، خو که ترې مخکې شئ او هغه له ځان سره مقصد ته ورسوئ، هدايت مو ورته کړی دی. په هدايت کېدلو کې يوازې د لارې پوهېدل بسنه نه کوي، تبعيت له هادي څخه او ورسره په سمه لار کې سم تګ هم اړين دی، له همدې لامله قرآن يوازې د متقينو، مؤمنينو، محسنينو او مسلمينو [حق ته تسليم شوو] لپاره هدايت دی، له دې صفتونو سره شوني ده د «کتاب او سنت» هادي پسې د مقصد پر لور لاړ شې او يوازې ديني پوهه له دې صفتونو پرته څوک مقصد ته نه رسوي.

د بقره ســـورة په پيل کې چې وايي: «ذَٰلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِلْمُتَّقِينَ»[بقره۱(۲:۱)]، نه وايي «هدی للعلما، للفقهاء»! که د هدايـت معنا لارښـوونه وای، دا کتاب بايد د هر هاغه چا لپاره چې هغه وپيژني او ولولي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

حافظ او مفسر ـ يې وي هدايت واى، خو وايي د متقينو لپاره هدايت دى. او تقوا هم د نفس د کنټرول اراده او د ژوندانه د لارليک په خطراتو کې د بريک او تمېدنې وړتيا ده؛ د زړه د غوښـــتونو او هوى او هوس او اخلاقي رذالتونو خطر چې د حق د مسير او لارليک، لارښوکي دي، د تقوا پر ضد عمل دى.

نو له «هدايت» څخه مقصد، لکه څنګه چې د قرآن په ژباړو کې ليدل کېږي، «لارښوونه» [راهنمايي] نه ده، يعنې ادرس، پته او نښانه ورکول نه دي، بلکې پر لار بوول او رهبري کول دي، چې د «تبعيت» مفهوم او عملي پليوني [نه تش لفظي] پکې نغښتې ده. تر اسلام مخکې عربانو هاغه څوک د «هادي» په نامه پېژنده چې «د لارې د بلد» په عنوان د قافلې مخکې حرکت وکړي او کاروان له ښوره ناکو ځمکو او بې نښو بېدياو او بيابانونو تېر کړي. پر دې ترتيب په دعا کې، د لارې په وهلو کې پر ذهني آګاهۍ او مطلع کېدلو سربېره، د لاسنيوي او مرستې او رهبرۍ او امامت غوښتنه کېږي.

د هدايت د مفهوم د پوهېدو لپاره د لغت اصل ته مراجعه کوو لکه څنګه چې مو وويل؛ له اسلام مخکې، «هادي» هغه چا ته ويل کېده چې، له هاغې پېژندنې سره چې د ستورو له موقعيت او جغرافيائي لورو څخه يې درلود، کاروان يې له سوځوونکو ساراو او ښوره ناکو دښتو څخه مقصد ته رساوه. په هغې زمانه کې د عربستان د سختې تودوخې له لامله، مسافرو د شپې د ستورو په رڼا کې سفر کوه او کارپوه او هادي [«د لارې بلد»] ته يې اړتيا درلوده.

پيغمبران هم هاغه هاديان ول چې د معنوياتو د آسمان له لارو سره اشنا ول او خلک يې د نيمکرغۍ او نجات پر لور د ژوندانه له سرابونو څخه مقصد ته رهبري کول. خداى تعالى دې موږ ته توفيق راکړي چې د هغه فرمانونو ته تسليم اوسو، نه دا چې يوازې پوه شو. موږ ټول لږوډېر په يو لړ څيزونو پوهېږو، پوهه او زده کړه په يوازې توګه هدايت نه دى، تر ټولو مهم د حق په لارليک او مسير کې مقصد ته رسېدل دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو ځوک کېدی شي بهترین قرآن پېژندونکی وي، خو لا تر اوسه هدایت شوی نه وي. وایي چې ګوډ تیمور به ویل چې حافظ خو کوم هنر نه دی کړی! زما خو قرآن له چپې خوا هم حفظ دی!!

له دې حال سره د جهان ستر خوند او په زړه پورې ننداره یې، د مخالفینو د ورمېږ د وهلو پر مهال د وینو دارې ګڼلې!! په لښکر کې یې تل له ځان سره ګرځنده محراب درلود چې شلو کسانو به هغه لېږدوه او هر ښار ته به چې په زور ننوت، لومړی به یې د ښار له علماو او پوهانو سره بحث او مباحثه کوله! خو هنر او نامتو والی یې د خلکو په عام قتل کې وو. آیا کولی شو دا راز حافظ هدایت موندی وګڼو؟

په دې سورة کې د «ما» ځای نشته، ټول یې «موږ» دی. زموږ سرلیک یو تر بله اړیکه لري. ټول په اصطلاح په یوه کښتۍ کې سپاره یو. د حمد په سورة کې دعا کوو: «اِهْدِنَا»، موږ ته هدایت وکړه، نه یوازې ماته بلکې موږ ټولو ته.

خدایه زموږ لاس ونیسه او موږ ته توفیق راکړه چې وکولی شو ستا له هدایت او لاس نیوي سره صراط المستقیم او سمې لارې ته راشو.

انسان د متضاد او مختلف طبیعت لرونکی دی او خپله لار باید له عِلوي او سِفلي طبیعتونو له منځه انتخاب او غـوره کړي. د نورو حیوانـانو پر غاړه د انتخاب مسئولیت نه دی ایښوول شوی بلکې آس، پسه، پیشو، سپی او .... هر یو لـــه خپلو غریزو سره پنځول شوي دي چې دې غریزو د هغوی لار ټاکلې ده او له همدې لامله وینو چې هر یو لـــه هغوی، د جهان په ټول تاریخ کې، خپل ځان ته د ځانګړي خلق او خوی څښــتنان دي او هر یو، یو ډول کړنې او چلن لري؛ د شاتو مچۍ یا مېږیان د تاریخ په اوږدو کې د کور او ځالې په جوړولو کې او د غذا په تهیه کولو کې په یو څېر دي او د هغوی په کار کې کوم تغییر او تحول نه لیدل کېږي.

خـو د انسـان پـر وړانـدې سـلګونه لارې ایښـوول شـوي چـې کـولی شي هره یوه له هغوی غوره او انتخاب کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د والليل په سورة کې فرمايي: «إِنَّ سَعْيَكُمْ لَشَتَّى» [ليل۴(۹۲:۴)] چې په تحقيق ستاسو [کړنې او] هلې ځلې بېلابېلې [خېرې ورې او ډول ډول] دي.

ستاسو بنيآدمانو کوښښونه مختلف او متفرق دي. او البته دا مطلب د انسانانو کمال څرګندوي نه د هغوی ضعف.

له قرآن مجيده په څرګنده توګه بريښي چې: هغه لارليک چې له انسانه د خدای پر لور کښل شوی او هغه، د انسان د کمال مشخصه او څرګنده لار ده؛ لنډه دا چې په مقابل کې يې زرګونه لارې اېښوول شوي چې يوازې يوه له هغوی مستقيمه او سمه لار يعني همدا ستر واټ دی چې د خدای پر لور ځي او نهايت يې خدای ته رسېږي. خو انسان د هرې لارې په انتخاب کې مختار دی او که دا خدای پر لور لار غوره کړي سمه ده او که نه نورې ټولې لارې ناسمې او غلطې دي.

او دا د حضرت رسول اکرم د يو حديث مفهوم څرګندوی چې يوه ورځ هاغه حضرت په يو ځای کې ناست وو او يوه ډله خلک ترې چاپېره ناست ول؛ پيغمبر(ص) پر ځمکه ډېرې کرښې وکاږلې. يوه له هغو کرښو مستقيمه وه او نورې کرښې کږې وږې او غير مستقيم وې. بيا يې وفرمايل: دا يوه لار، دا مستقيمه لار زما لار ده او باقي نورې هيڅ يوه زما لار نه ده.

ددې «راز» چې په قرآن کې ظلمت تل د جمعې په بڼه راغلی او نور په مفرده بڼه، هم همدا دی چې د ګمراهۍ او لاروکۍ لارې ډول، ډول او ډېرې دي خو د حق لار يوازې يوه ده. «اللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا يُخْرِجُهُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ...» [بقره۲۵۷(۲:۲۵۷)] دلته د انبياو هدايت ته اړتيا روښانه کېږي ځکه هغه مستقيمه لار چې بشر نهايي کمال ته رسوي، انسان نشي کولی له هدايت پرته هغه تشخيص کړي بلکې اړين دی الهي استازي هغوی هدايت کړي.

په دې سورة کې د لارې لپاره د «صراط» کليمه راغلې نو اړينه ده چې پوه شو: صراط څه ته وايي؟؛ صراط لار ده، خو په قرآن کې نورې ډېرې کليمې د لارې معنا لري لکه؛ طريق، جاده او سبيل، مذهب او مسلک او ...

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو صراط رومي کليمه ده ، د روميانو د ښـــارونو تر منځ په ډبرو فرش شـــوو پســـوررو او ارتو واټونو ته يې «ســـترات» ويل. چې عربي ژبې ته ننوتې ده. Street د هغې لاتيني نوم دی. چې يونـــــاني معادل يې «ســـتراتو» دی؛ چې د لرغوني روم د امپراتورۍ، په ډبرو فرش شـــوو پراخو واټونو [جادو] ته ويل کېده، لکه په ښارونو کې د اوسنيو سترو لارو په څېر. چې اصلي واټونو ته او د نن ورځې په تعبير عمومي او لويو سړکونو تـــــه اطلاق کېږي. دا يوه داسې اصلي او مستقيمه لار ده چې موږ خپل لور ته جذبوي، نه پېچلې او لـــــه کږليچونو ډکه لار چې مسافر ستړی، ستومانه او خسته کړي. د صراط په ريښه يي معنا کې چې [چې عربي ريښه يې له سين سره وه، يعنې له «سراط» څخه اخېستل شوې]، يو ډول جذب او جلب او له ستونې تېرول نغښتي دي. ګواکې لاروی خپلې لور ته کشوي او مقصد ته يې نژدې کوي. نو که صراط، نيغ او مســـتقيم هم وي، د بنده او خالق تر منځ تر ټولو لنډه لار جوړوي. [له صـاد سره د طاء او راء د مخرجونو د نژدېوالي او په تلفظ کې د هغوی د تطابق له کبله، د سراط (س)، د صاد د آواز په بڼه اووښتی دی.]

لـه «صراط المستقيم» څخه مقصد لکه څنګه چې د قرآن حکيم له آيتونو استنباط کېږي، د توحيد لار، يعنې د «رب» پېژندنه او د هغه انحصاري عبادت دی. داسې عبادت چې ډېر کوچنی شرک او ناخالصـي هم پکې شتون ونلري. د «عبادت» معنا هم لکه څه ډول چې ژباړونکو په پښتو او فارسي کې ژباړلی دی، پرستش او نمانځنه نه ده. بلکې د تسليم او غاړې اېښوونې څخه يو حالت دی چې انسان خپل زړه او ځان بل ته رام کړی وي.

موږ هره ورځ لـه اوولسو ځلو زيات په خپلو پنځګونو نمونځونو کې له خدايه غواړو چې موږ صراط المستقيم ته هدايت کړي. آيا نبايد پوه شو څه ډول يوه لار له هغه غواړو!؟ که د صراط المستقيم په مفهوم پوه نشو، څه اغېز زموږ په ژوند کې اچوي؟ بايد له خدايه وغواړو چې د «منيّت او ځان غوښتنې» ناخالصی زموږ له زړه پاکې کړي او که د هغه په مسير کې اوسو، هر يو کار

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوازې د هغه د رضا په مسیر او لارلیک کې سر ته ورسوو چې نیکمرغی، سعادت، رستګاری او غوړېدا ته ورسېږو.

د داسې یو حالت ورتیا د پالونکي څښتن له ذات پرته بل هیڅوک [حتا اولوالعزم پیغمبران هم] نه لري او قرآن په دریو ځایونو کې، د حضرت عیسی بن مریم له ژبې، چې پلیونانو یې د هاغه حضرت او د هغه د آغلې مور «مریم مقدس» په ستاینه کې غُلو او زیاتی وکړ او په تثلیث او درېګونیتوب کې، د هغوی دواړو په نسبت او په نتیجه کې یې احبار او رهبان او د کلیسا اربابانو ته «تعبد» وکړ، لاندینی جمله یې تر ټینګار لاندې نیولې او «صراط المستقیم» یې پکې څرګند کړی دی. «إِنَّ اللَّهَ رَبِّي وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ...» «په تحقیق الله زما رب او ستاسو رب دی نو هغه ته [نه ما ته او نه نورو ته] عبادت وکړئ. همدا سمه لار ده...[آل عمران ۵۱(۳:۵۱)] – [مریم۳٦(۱۹:۳٦)] – [زخرف٦٤(۴۳:٦٤)].

د خدای ژمنه له بنی آدم سره همدا «توحیدي عبادت» او د شیطان په نسبت له تعبده ځان ساتنه، او هغه د تحریکونو او وسوسو په وړاندې له لاابالی ګرۍ او بې پروایي او د نفس هویٰ ته له تن ورکولو او تسلیمېدو څخه ځان ساتنه ده. د قیامت په ورځ کې له موږ پوښتنه کوي چې: ای د آدم زامنو، مګر له تاسو سره مې ژمنه او عهد نه وو تړلی چې شیطان ته رام او تسلیم مه اوسئ، بلکې یوازې زما عبادت وکړئ [زړه مو باید د حق منلو ته هموار اوسي]

«أَلَمْ أَعْهَدْ إِلَيْكُمْ يَا بَنِي آدَمَ أَنْ لَا تَعْبُدُوا الشَّيْطَانَ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ. وَأَنِ اعْبُدُونِي هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ.» [یس٦۰(۳٦:٦۰) او ٦۱] «ای د آدم زامنو، مګر ما له تاسو سره عهد نه وو کړی چې د شیطان عبادت مکوئ، چې ستاسو ښکاره دښمن دی او دا چې یوازې زما عبادت وکړئ (چې) همدا سمه لار ده ؟»

[د انعام سورة ۱۵۲ او ۱۵۳ آیتونه هم د خدای له عهد او صراط المستقیم تر منځ اړیکه څرګندوي]. لکه څنګه چې وینئ، په پورتني آیة کې یې هم د

(c) ketabton.com: The Digital Library

«هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ» جملې له ذکر سره په ښکاره او په ډاګه يې سمه او مستقيمه لار چې همدا «د خدای خالصانه عبادت» دی، بيان کړې ده.

د حجر په ۴۱ آية کې هم خدای تعالی د ابليس په ځواب کې صراط المستقيم همدا «اخلاص په عبادت کې» نومولی دی:

«إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِينَ. قَالَ هَذَا صِرَاطٌ عَلَيَّ مُسْتَقِيمٌ. إِنَّ عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ...» [حجر۴۰(۱۵:۴۰)، ۴۱ او ۴۲] [همدا راز د اعراف ۱٦ آية].

قرآن د داسې يو عبادت اسوه او بېلګه د حضـرت ابراهيم په کړنو کې، چې «ملةُابراهيم» نومول شوی، ځرګند کړی او هغه يې تېکاو «دين» نومولی دی:

«قُلْ إِنَّنِي هَدَانِي رَبِّي إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ دِينًا قِيَمًا مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ» [انعام۱٦۱(٦:۱٦۱)] «ووايه [ای پيغمبره] په تحقيق زه مې پالونکي ښتن سمې لارې ته هدايت کړی يم، تېکاو دين چې د ابراهيم حنيف طريقه ده، چې هغه هيڅکله له مشرکينو نه وو».

کوم انسان چې په خپله اراده او اختيار وغواړي پر صراط المستقيم لاړ شي او دا د کمال صراط بشپړ کړي او په دې لار کې مخکې لاړ شي بايد له محيط او چاپيريال سره منطبق او جذب او له هغه سره منطبق نشي او پرله پسې خپل فکري او روحي چاپيريال ته تغير ورکړي او مستقيم خط ته ځان برابر کړي او له انحراف او کږېدنې فکر وکړي، چون پرله پسې له ګمراهۍ او غفلت سره مخامخ دی، دا دعا او غوښتنه بايد تل ولري، چې پخپله د هستۍ او کمال د مبدأ په ځانګړې او مخصوص مشيت او عنايت کې شامل شي.

د نـور سـورة ۴۵ او ۴٦ آيتونـه، لـه ځـو لنـډو او جـامعو جملـو سره د حيـات دورانونـه او پېرونـه چـې ميليونونـه کلونـه پـرې تېـر شـوي لـه نظـره تېـروي چې د انسان ظهور او عقل او هدايت صراط المستقيم ته رسوي:

«وَاللَّهُ خَلَقَ كُلَّ دَابَّةٍ مِنْ مَاءٍ فَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَى بَطْنِهِ وَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَى رِجْلَيْنِ وَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَى أَرْبَعٍ يَخْلُقُ اللَّهُ مَا يَشَاءُ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ. لَقَدْ أَنْزَلْنَا آيَاتٍ مُبَيِّنَاتٍ وَاللَّهُ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ.»

(c) ketabton.com: The Digital Library

[نور۴۵(۲۴:۴۵) او ۴٦] او الله هر يو خوځنده [= هر يو ژوندی موجود] له اوبو وپنځوه، ځيني له هغو پر ګېډه پر لار ځي [= ښوئيږي]، ځېني يي پر دوو پښو پر لار ځي او ځيني پر څلورو[پښو پر لار ځي]. الله هر هغه څه چې وغواړي [د خپلو نظامونو پر بنسټ] پيدا کوي. الله پر ټولو څيزونو قادر [= اندازه اېښوونکی] دی. په رښتيا موږ څرګند آيتونه نازل کړل او الله هر هغه څوک چې وغواړي [=وړ يي وګڼي] سمې لارې [صراط المستقيم] ته هدايت کوي.

۲ - صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ

۳ - غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ ﴿۷﴾

[لويه] لار [= واټ] د هغه کسانو چې هغوی ته دې نعمت ورکړی، نه د مغضوب شويو [= ستا تر غضب لاندې شوو] لار او نه د لار ورکو.

د «اهدنا الصراط المستقيم» دعا، ذهني او تجريدي جنبه لري، کوم توضيحات چې د «خدايي ژمنې» په اړه په قرآن کې راغلې، بيا هم له عقل او اند سره سروکار لري او د کم حوصله خلکو فهم ورته نه رسيږي. ددې لپاره چې حجت تمام شي او عيني مصداق او عملي نمونه يې وښوول شي، موږ ته ښوونه کوي د هاغو کسانو لار چې له نعمته برخمن شوي دي ولټوو «صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ». يعني که د علم اهل نه يو د معلمينو او ښوونکو کړنو ته پاملرنه وکړو. دا ذکر يې زموږ په خوله کې ايښې چې هره ورځ [لږ تر لږه اوولس ځلې په ورځينيو لمونځونو کې] د هاغې لارې د وهلو هيله وکړو چې نعمت ورکړل شوو کسانو وهلې ده.

يعني کېدی شي پوه نشو چې سمه لار [«صراط المستقيم»] څه څيز دی. هغه موږ پوه کوي چې «صراط المستقيم»، د هاغو کسانو لار ده چې هغوی ته يې نعمت ورکړی دی، زموږ ټول وجود د خدای تعالی نعمت دی [الهم ما بنا من نعمة فمنک]، منظور يې کوم کسان او کوم نعمت دی؟

د قرآن په دوو نورو آيتونو کې يې، هاغه کسان معرفي کړي دي چې خدای تعالی ورته خاص او ځانګړی نعمت ورکړی دی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو هم د مريم سورة دى چې د لسو تنو پيغمبرانو د ايمان او اخلاص د پوړونو له يادونې وروسته، هغوی «هاغه کسان چې خدای تعالی هغوی ته نعمت ورکړی» معرفي کوي:

۱ – مريم ۵۸ آية: «أُولَئِكَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ مِنْ ذُرِّيَّةِ آدَمَ وَمِمَّنْ حَمَلْنَا مَعَ نُوحٍ وَمِنْ ذُرِّيَّةِ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْرَائِيلَ وَمِمَّنْ هَدَيْنَا وَاجْتَبَيْنَا...» [مريم۵۸(۱۹:۵۸)] هغوی هغه کسان دي چې خدای هغوی ته يې نعمت ورکړی دی: د آدم له زوزاته پيغمبران، له هاغو کسانو چې د نوح په کښتۍ مو سپاره کړل، د ابراهيم او يعقوب او د ټولو هاغو کسانو له زوزاته چې هدايت مو کړل او هغوی مو غوره کړل ....

بل يو د نساء سورة دى چې پر پيغمبرانو سربېره، صديقين [د انبيائو رښتيني تصديق کوونکي او پليونان]، شهداء [د حق د لارې ګواهان او د مکتب عملی بېلګې او نمونې] او صالحين [د فساد پر ضد د ټولنې اصلاح کوونکي او د امت نېکچاري] يې ورسره مل کړي دي:

۲ – نساء ۶۹ آية: «وَمَنْ يُطِعِ اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَأُولَئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ وَالصِّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ وَحَسُنَ أُولَئِكَ رَفِيقًا» [نساء۶۹(۴:۶۹)] – «هر څوک چې له خدای او رسوله اطاعت وکړي، نو دا راز کسان به له هاغه چا سره وي چې خدای هغوی ته نعمت ورکړی، له پيغمبرانو، صديقينو، شهدائو او صالحينو. او ښه رفيقان [او ملګري] دي دوی!»

نو خدای تعالی دوی ته نعمت ورکړی دی: «مِنَ النَّبِيِّينَ»، له پيغمبرانو، «وَالصِّدِّيقِينَ» د پيغمبرانو تصديق کوونکي. لکه: د موسی(ع) ياران، د عيسی(ع) حواريون، د اسلام د پيغمبر حضرت محمد(ص) اصحاب او د هغوی تابعين له وروستيو نسلونو څخه «وَالشُّهَدَاءِ» [د ليد او نندارې وړ اسوه، الګو او مثالونه] هغه کسان چې د حق په لار کې د ځان او مال له فدا کولو سره د نورو لپاره موډل او مثال شوي دي. «وَالصَّالِحِينَ» اصلاحګران، د فساد د مختلفو ډولونو په وړاندې مبارزين، «وَحَسُنَ أُولَئِكَ رَفِيقًا» هغوی ښه دوستان او ملګري دي!!

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې په نمانځه کې وايو؛ مورږ د هغو کسانو لارې ته هدايت کړه چې هغوی ته دې نعمت ورکړی دی، داسې شخصيتونه په نظر کې راوړو.

رښتيا د خدای له نعمته برخمن کوم کسان دي؟ ... او ددوی لار کومه ده؟

که څه هم چې د پالونکي څښتن نعمتونه راز راز او بېشمېره دي او برخمن يې ټول بندګان دي، خو قرآن په خاصه او ځانګړې توګه، غوره شوي بندګان د پالونکي څښتن د نعمتونو وړ معرفي کړي دي چې د «صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ» د پېژندنې لپاره ښه لارښود دی.

نو حقيقتاً په خپلو نمونځونو کې هغه مهال چې د «صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ» ذکر تکراروو، د انبيائو لړی، له خاتم پيغمبر(ص) او عيسی(ع) او موسی(ع) او ... تر نوح او آدم (عليهم السلام) را ياد کړو او د هغوی تصديق کوونکي او رښتيني پلیونان، د اسلام د رسول اکرم له اصحابو [مهاجرين او انصار، د صُفې اصحاب، د بدر اصحاب] د عيسی بن مريم تر حوارييونو او د موسی سره د ملګرو مؤمنينو او د نورو پيغمبران تر اصحابو د خپل ذهن په ډګر کې په ليکه کړو او شهيدان، يعنې د حق شاهدان او د انبياؤ د مکتب عملي بېلګې او مثالونـه، له پيغمبر وروسته د هغه له ريښتينو اصحابو او وروستيو پليونانو، تابعينو او امامانو، د عيسی(ع) تصديق کوونکي دولس حواريون، او دولس نقيبان چې خدای تعالی پر بنی اسرائيلو وګومارل. د مائده سورة (۱۲) آيت ته اشاره ده «وَلَقَدْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَائِيلَ وَبَعَثْنَا مِنْهُمُ اثْنَيْ عَشَرَ نَقِيبًا...» [ګواکې له «نقيب» څخه مقصد هماغه د بني اسرائيلو د دولس ګونو ټبرونه وي. نقيب هغه چا ته وايي چې د خلکو له ستونزو او د هغوی له روزګار او احواله آګاه دی او د هغوی پالنه او سروالي پر غاړه لري. ګواکې د هغوی پر اسرارو يې ژوره کنده وهلې يا يې ورته سمڅې وهلې او پر احوال يې پوه شوي دي.

ددې لپاره چې د پالونکي څښتن لاس او د نورو انبيائو رښتينی پليونان مشـاهده کړو، او په پای کې صـالحين يعني د صـالح عمل وګړي او د ټولنيزو مفاسـدو پر وړاندې مبارزين او د مختلفو امتونو مصـلحين، له غزالي او سـيد

(c) ketabton.com: The Digital Library

جمال او عبدو او اقبال او مودودي او ... شریعتي او طالقاني او د اسلامي امت له نورو احیاگرانو نیولې تر د نورو سیمو د بیدارگرانو او د خدای واقعي بندگان د خپلې سینې په صفحه کې په لیکه کړو، له خپله نمونځه څه برخه او ونډه وړو؟.... د هاغو کسانو پر لاره چې هغوی ته نعمت ورکړل شوی دی، له داسې خرگندتیا او صراحت او ټینگار وروسته، د مقابل لوری، یعنې د خدای له خالص عبادت او صراط المستقیم ته د هدایت له نعمته محرومین هم را په زړه کوو او د هاغو کسانو له لارې چې د هغه په درشل کې غضب کړل شوي او له سمې لارې، لار ورکې شوي دي لېرې والی وکړو. لومړنی چې ایجابي جنبه لري د «ولایت» له مقولې او دویمی یې چې سلبي جنبه لري د «برائت» له مقولې دی. په دې ترتیب په همدې لنډیز کې د «تولی او تبری» دوه اړخونه په لنډ او کوټلي توگه زده کوو، چې کوم کسان دوست وگڼو او مینه ورسره وکړو او له کومو کسانو لېرې والی وکړو.

له کومو کسانو سره چې باید مینه ولرو او د هغوی له لارې تبعیت او پلیوني وکړو، ومو پېژندل، دادی اوس د هاغو کسانو نوبت دی چې باید د هغوی بدې کړنې د خپل ځان د عبرت لپاره هنداره کړو او د هغوی په لار کې له پل ایښودو او تللو څخه ځان وساتو. «...غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ».

دا ډله یې په دوو څانگو ویشلې ده:۱- مغضوب علیهم، ۲ - ضالّین.

مفسرین وایي: «مَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ» پر یهودو اطلاق کېږي. چون په قرآن کې ۱۰ ځلې تکرار شوي دي چې بنی اسرائیل د نافرمانیو او دنیاپالنو له لامله د خدای په غضب اخته شوي دي. او «ضَالِّينَ» هاغه مسیحیان گڼي چې له شرک سره په تثلیث کې بېلارې لاړل. له دې تاریخي بېلگو سره بیا هم دا مصادیق پر نورو له تعمیم کېدلو مانع نه دي، او کېدی شي پر نورو هم اطلاق شي، ځکه په قرآن کې د تېرو اُمتونو ذکر زمونږ لپاره د انذار او خبرتیا لپاره دی او نورو ته دا را په گوته کوي که نورو هم د هغوی په څېر د کړنو او عملونو مرتکب شولو، زمونږ سرلیک هم د هغوی په څېر کېدی شي. په قرآن کې نورې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګناه ګاڼي لکه: شرک، ضلالت، نفاق، کفر او ... هم د مغضوب واقع کېدلو له موردونو ګڼل شوي دي. لکه د «فتح» په سورة کې الله تعالی فرمايي:

«وَيُعَذِّبَ الْمُنَافِقِينَ وَالْمُنَافِقَاتِ وَالْمُشْرِكِينَ وَالْمُشْرِكَاتِ الظَّانِّينَ بِاللَّهِ ظَنَّ السَّوْءِ عَلَيْهِمْ دَائِرَةُ السَّوْءِ وَغَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَلَعَنَهُمْ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَهَنَّمَ ...» [فتح٦(٤٨:٦)]

«خدای تعالی منافقان او منافقاني او مشرکين او مشرکاني او هغوی چې د الله په اړه بد ګومان کوي تر خپل غضب لاندې نيسي، او پر هغوی لعنت کوي او له خپله رحمته يې لېرې کوي، او جهنم يې د هغوی لپاره چمتو کړی دی...»

نو که څه هم په روايتونو کې او تاريخي بڼه کې لومړنۍ دسته پر يهودو تطبيق شوې او دوهمه دسته پر نصارى تطبيق شوې ده، خو داسې برېښي دا انطباق شايي د واضحو او څرګندو مصاديقو او د عمومي قاعدې د شوولو لپاره ځانګړې او خاصه نمونه او بېلګه وي. البته بې شمېره آيتونه د يهود قوم پر مغضوب واقع کېدلو، د هغوی غرور او دنيا پالنې او ځان وينۍ له لامله، دلالت کوي: لکه:

[بقره٦١(٢:٦١)] «... وَضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الذِّلَّةُ وَالْمَسْكَنَةُ وَبَاءُوا بِغَضَبٍ مِنَ اللَّهِ ... »

[بقره٩٠(٢:٩٠)] «... فَبَاءُوا بِغَضَبٍ عَلَى غَضَبٍ ...»

[آل عمران١١٢(٣:١١٢)] «... وَبَاءُوا بِغَضَبٍ مِنَ اللَّهِ وَضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الْمَسْكَنَةُ ...»

[مائده٦٠(٥:٦٠)] «... مَنْ لَعَنَهُ اللَّهُ وَغَضِبَ عَلَيْهِ وَجَعَلَ مِنْهُمُ الْقِرَدَةَ وَالْخَنَازِيرَ وَعَبَدَ الطَّاغُوتَ...»

[مجادله١٤(٥٨:١٤)] «... أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ تَوَلَّوْا قَوْمًا غَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ...»

خو په نورو ايتونو کې ډېرى له ګناه ګانو يې، لکه: د مؤمن په عمد قتل، له جنګه تېښته، د زړه له تله د کفر لور ته لېوالتيا، شرک، په روزيو کې طغيان او سرکښي او داسې نور ... يې د الهي غضب د ګومارنې لامل ګڼلی دی.

سورتونه او آيتونه: [نساء٩٣(٤:٩٣)]، [انفال١٦(٨:١٦)]، [انفال١٠٦(٨:١٠٦)]، [طه٨٦(٢٠:٨٦)]، [اعراف٧١(٧:٧١)]، [طه ٨١(٢٠:٨١)].

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو د «ضلالت» په اړه مسئله عامتره ده او نشي کېدی «ضالين» منحصراً يوازې هاغه مسيحيان وپېژندل شي چې د تثليث په شرک کې له توحيده لېرې شول د قرآن په فرهنگ کې هر ډول خطاء، که څه هم وړه وي، لاروړکي گڼل کېږي. که څه هم له يو ستر او عظيم الشأن پيغمبر لکه موسی^(ع)^ د رسالت له پړاوه مخکې سر وهلی وي، چې پخپله له شجاعت سره په صريحه لهجه اعتراف کوي چې د قبطي د قتل پر مهال له «ضالين» او لاروړکو وو «قَالَ فَعَلْتُهَا إِذًا وَأَنَا مِنَ الضَّالِّينَ» [شعراء۲۰(۲۶:۲۰)]. دا مطلب څرگندوي چې گمراهي او لاروړکي يو نسبي چار دی او ټول له «صراط المستقيم» څخه په ځېنو موردونو کې منحرف او کاږه شوي يو او کږېږو. حتا د حضرت رسول اکرم^(ص)^ په اړه چې د خدای تعالی د مخلوق بهترين او «رحمة للعالمين» دی او خدای تعالی د عظيم اخلاق په صفت ستايلې دی «وَإِنَّكَ لَعَلَى خُلُقٍ عَظِيمٍ» [قلم۴(۶۸:۴)]. له رسالت څخه په مخکې پړاو کې له ورپسې پړاو په نسبت لاروړکي او گمراهي گڼل کېږي. [البته نسبي، د خدای په نسبت] که څه هم دا تعبير زموږ په زړه بنه نه لگېږي، خو قرآن دا حقيقت په صراحت بيانوي: «أَلَمْ يَجِدْكَ يَتِيمًا فَآوَى. وَوَجَدَكَ ضَالًّا فَهَدَى» [ضحی۶(۹۳:۶) او۷]. آيا ته يې يتيم و نه موندې او پناه يې درکړه، او ته يې لاروړکی و نه موندې او هدايت يې درته وکړ.

موږ که په خپلو نمونځونو کې د «مغضوب عليهم» او «ضالين» د ذکر پر مهال يوازې بني اسرائيل په نظر کې ولرو او خپل ځان، چې د پيغام اصـلي مخاطبين يو، هېر کړو لکه د هغوی په څېر د غرور په غفلت کې اخته کېږو. سره ددې چې هغوی ددې حقيقت جوت او مشخص تاريخي مصداقونه دي، خو د قرآن په څرگندونـــه: «هغوی هاغه خلک ول چې د روزگار صحنه يې ترک کړه. د هغوی کړنې د هغوی په خپل حساب کې او ستاسو عملونه ستاسو په خپل حساب کې دي او تاسو د هغوی د کارونو مسئول نه ياست!».

«تِلْكَ أُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ لَهَا مَا كَسَــبَتْ وَلَكُمْ مَا كَسَــبْتُمْ وَلَا تُسْــأَلُونَ عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ». [بقره۱۳۴(۲:۱۳۴)]

دا سمه ده چې بايد تاريخي عبرت واخلو، خو دا انګېرنه او تصور بايد ونکړو چې د تېرو په قصو کې تم او متوقف شو او د قصې موخه چې د هغې په لغوي مفهوم کې، د پېژندنې او شناخت لپاره د تيرو او تللو د پل د ځای ځار او پلیوني او د هغوی په اثارو او نښو کې حرکت دی، هېر نکړو.

نو له «مَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ» او «ضَّالِّينَ» څخه مقصد هر هغه څوک دی چې د خدای تعالی تر خشــم لاندې وي او يا لار ورکي وي، دا که کفّار وي او که مشـرکين او که فاسقان وي او که ستمګران، دا که کافر وي او که هاغه مسلمان چې د اسلام په نوم يې قناعت کړی او په واقعيت کې له اسلامه بې خبر دی، څکه نمونځ ګزار بايد له دې غوښـتنې سره سم بايد لساناً، عملاً او فکراً د انبياو لار غوره کړي نه د نورو لار او بله دا چې په دې سـورة کې الهي اوصـاف او د بندګی دندې په خلاصه، کوټلې او لنډه توګه بيان شـوې دي او نور سـورتونه د همدې اجمال شرح او تفصيل دی.

د قرآن آيتونو ته ځرخنده ليد ځرګندوي چې د «ضلالت» او لارورکی تر ټولو ستر ډګرونه او زمينې په شرک او کفر او له شيطانه په پليونی او له خدای او رسوله په سرغړونه او نافرمانی کې دي. په کوم نسبت چې له دې انحرافونو او بېلاريو مو واټن نېولی او توحيد او له رسوله تبعيت او پليونی ته نژدې شوي اوسو د «ضلالت» له بريده مو د هدايت بريد ته حرکت کړی دی. لکه:

«... وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا بَعِيدًا»[نساء١١٦(٤:١١٦)]

«.. وَمَنْ يَكْفُرْ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا بَعِيدًا».[نساء١٣٦(٤:١٣٦)]

«...وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا مُبِينًا ».[احزاب٣٦(٣٣:٣٦)]

«... وَيُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُضِلَّهُمْ ضَلَالًا بَعِيدًا »[نساء٦٠(٤:٦٠)]

لنډه دا چې؛ مونږ وايو خدايه زه د هاغو کسـانو لار چې سـتا له نعمتونو برخمن شوي دي غواړم، هماغه د تاريخ ممتاز انسانان، له پيغمبرانو او له حق

(c) ketabton.com: The Digital Library

اولیائو تر الګو ګانو او د انساني ټولنو برتر شخصیتونه. نه د هاغو کسانو لار چې خلاف او خطاګاني یې کړي او ستا خشم او غضب یې پارولی او بېلارې ته کښل شوي دي. ددې سورة په پای کې بهترینه دعا او غوښتنه، د هغه بیا ځلي قرائت له ډېر تدبر او پاملرنې سره دی. خدای تعالی دې زموږ شخصـــــي او ټولنیز حال د حمد سورة په حال او هوا کې بدل او متحول کړي.

ټول قرآنکریم د الله تعالی خبره زمونږ سره ده، خو دا سورة زمونږ خبره له الله تعالی سره ده! ښایي همدغه لامل وي چې د حمد سورة هم د قرآنکریم برخه او هم له هغه څخه بیل دی. په نورو سورتونو کې الله تعالی له امتونو او انبیاؤ، راتلونکې او آخرت او له نیکو او بدو عملونو خبره کوي، خو په دې سورة کې را زده کوي چې مونږ څنګه له هغه سره خبرې وکړو.

په واقعیت کې دا سورة زموږ سترګې دریو اړخونو: د خدای الوهیّت، ربوبیّت او رحمانیت ته غړوي. په خپل راتلونکې نظر اچوو، په دې حقیقت پوهېږو چې زموږ دنیا او آخرت د هغه په لاس کې دي. د خپل خدای سره ژمنه کوو چې یوازې د هغه په نسبت رام او تسلیم اوسو او یوازې له هغه مرسته او ملتیا وغواړو، یوازې یوه غوښتنه او حاجت لرو؛ ته زما رهبر اوسه او ما ته ستا له خپله ځانه د پلیونی همت او توفیق راکړه. دعا کوو خدایه موږ ته توفیق راکړې چې ستا خالصانه عبادت وکړو، او یوازې له تا استعانت وکړو، موږ د پیغمبرانو او د هغوی د سپېڅلو پلیونانو او شهدائو او صالحینو لار ته هدایت کړې له بېلاریو، لارورکیو، او له هغه څه چې د هغه د غضب لامل کېږي لیرې شو.

آمین یا ربّ العالمین. صدق الله العليّ العظیم.

یادونه: ددې تشرېح د لیکلو پر مهال لاندینیو سرچینو ته هم مراجعه شوې ده:

۱ ــ نظم قرآن ــ د عبدالعلي بازرګان لیکنه

۲ ـ آشنايي با قرآن ـ د مرتضی مطهري لیکنه

۳ ـ في ظلال القرآن ـ د سید قطب لیکنه

۴ ـ تفهیم القرآن ـ د مولانا سید ابوالاعلی مودودي لیکنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

٥ ـ تدبر قرآن ـ د مولانا امين احسن اصلاحي ليکنه
٦ ـ قرآن حکيم [ترجمه و توضيحات فارسي] ـ عبدالعلي بازرگان
٧ ـ الميزان في تفسيرالقرآن ـ د سيد محمدحسين طباطبائي ليکنه
٨ - کابلي تفسير [قرآن کريم ترجمه او تفسير - مولانا محمود الحسن ديوبندي او علامه شبيراحمد عثماني] پښتو کوونکي : د عالمانو يوه ډله
٩ ـ پرتوی از قرآن ـ د سيد محمود طالقاني ليکنه
١٠ ـ تفسير نمونه ـ د آيت الله مکارم شيرازي او د ورسره علماو د پلاوي ليکنه
١١ ـ تفسير نور ـ د مصطفی خرمدل ليکنه
١٢ ـ تابشي از قرآن ـ د سيد ابوالفضل ابن الرضا برقعي قمي ليکنه
١٣ ـ تفسير باران ـ د دوکتور مهدي خُدّاميان آراني ليکنه
١۴ ـ ترجمه تفسير طبري ـ د حبيب يغمائی په اهتمام او تصحيح
١٥ ـ تفسير ابن کثير ـ [حافظ عمادالدين ابوالفدا اسمعيل بن عمر ابن کثير الدمشقي] اردو ته ژباړه : مولا محمد جوناګړهي
١٦ ـ معارف القرآن - د مولانا مفتي محمد شفيع ليکنه
١٧ - تفسير مصباحين (اردو) ترجمه و شرح تفسير جلالين - ليکونکي : جلال الدين محلي او جلال الدين سيوطي - اردو ته ژباړه او شرح: محمد لياقت علي رضوي
١٨ ـ تفسير کمالين د جلالين تفسير اردو شرح د : مولانا محمد نعيم ديوبندی
١٩ ـ د قرآن عظيم الشان پښتو ژباړه ـ مولوي قيام الدين کشاف
٢٠ ـ عزيزالتفاسير ـ د قرآن کريم پښتو ترجمه او تفسير ـ مولوي سلطان عزيز (عزيز)
٢١ ـ صفوةالتفاسير ـ د محمدعلي الصابوني ليکنه ـ ژباړونکی: مولوي شمس الله کمال زاده
٢٢ ـ د قرآن پلوشي ـ د ګلب الدين حکمتيار لیکنه
٢٣ ـ تفسير دېوبندي ـ د مولوي عبدالحنان لیکنه
٢۴ ـ حکمة القرآن ـ د مولوي امين الله پېښاوری لیکنه
٢٥ ـ تفسير ايوبي حنفي ـ د مولانا محمد عبيدالله ايوبي لیکنه
٢٦ ـ تفسير احسن الکلام ـ د مولوي عبدالسلام رستمي ليکنه
٢٧ ـ قرآن کريم په پښتو ـ د اجرالدين اقبال ژباړه
٢٨ـ شرحي بر سوره های قرآن ـ عبدالعلي بازرگان ـ د عبدالعلي بازرګان ویب پاڼه [bazargan.com]
٢٩ ـ تفسير روح القرآن ـ مؤلف ډاکتر مولانا محمد اسلم صديقي.
٣٠ ـ د قرآن ټکی په ټکی او روانه ترجمه ـ مولوي جانباز سرفراز.
٣١ - روح المعاني فی تفسيرالقرآن العظيم والسبع المثانی - العلامه ابی الفضل شهاب الدين محمودالالوسی البغدادي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۲ ـ تفسير جواهرالقرآن ـ مولانا حسين علي.

۳۳ ـ تفسير روح البيان ـ شيخ اسماعيل حقی البروسوی.

۳۴ ـ «کنزالايمان او تفسير نورالعرفان»ترجمه احمد رضاخان بريلوي، تفسير احمد يارخان نعيمي.

۳۵ ـ کشف الاسرار و عُدة الابرار ـ [د قرآنکريم ادبي او عرفاني تفسير] خواجه عبدالله انصاري.

۳٦ ـ د قرآن رڼا [د قرآن پښتو معنا او لنډ تفسير] مولوی محمد ظاهر اسدالله مکي.

۳۷ ـ تفسير الفخرالرّازی المشهور بالتفسيرالکبير و مفاتيح الغيب، امام محمد الرازی فخرالدين.

۳۸ ـ التّفسيرالمبين ـ دوکتور عبد الرحمن بن حسن النّفيسه.

۳۹ ـ تفسير قرطبی ـ محمد بن احمد بن ابوبکر قرطبي، ترجمه اردو: پيرمحمد کرم شاه.

۴۰ ـ المفصل في تفسيرالقرآن الکريم ـ المشهور بتفسيرالجلالين ـ للامام جلال الدّين المحلّيّ والامَام جلال الدِّين السّيُوطيّ.

۴۱ ـ «سير تحوّل قرآن» ـ مهندس مهدي بازرگان.

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library